

Barna T. Attila

Erős Kinga

Győrfy Ákos

Fodor Miklós

Prágai Tamás

Iancu Laura

Ughy Szabina

Végh Attila

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 5. szám

A Cédus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv- és művelődés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (történelm), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wegner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Donceve Toso, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefón/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Immun Csoport

V. A.: Bevezető	3
Hangyányi légyott (Arnold Sobriewicz írását közléteszi: Prágai Tamás)	4
Fodor Miklós: A megingás pillanata; „Két semmi közt élni az Utat”	8
Végh Attila: A szobában; A szag	26
Barna T. Attila: Reménytelenül; Egy régi iskolatárs	32
Erős Kinga: A szabadság szemfényvesztése; Szorongásaink	35
Ughy Szabina: Leporello; Kézimosás-program	37
Iancu Laura: Holdvilágos tintafoltok; Menthetetlen tavasz	40
Györffy Ákos: Egy erdei ház megközelítése; Nem leválni	42

Immun-vendégség

Borbély András: Románia; Emlékezés; Trieszt	45
Jász Attila: Egy kísérleti nap. Hermész&Co	49
Sütő Csaba András: földtörténet	50
Szalai Zsolt: ők elmennek, én idejövök	52
Vincze Ferenc: Átkozott hely	54
Mile Zsigmond Zsolt: Öböl	56
Szilágyi-Nagy Ildikó: Csendes kert 37–68.	57

Tárlat

[Nyakas Attila]	59
[Dörögdi Ádám]	60
Nyakas Attila festményei; Dörögdi Ádám fotói színes melléklet	

Babics Imre: Dalok a küszöbön	61
Váradai B. László: Sárga Jóska	70
Zságot András: Értelmetlen	77

Hetedhét

Andrée Chedid: A Kert (Kun Tibor fordítása)	80
Norman Manea: Október, nyolc óra (Kirilla Teréz fordítása)	84

Téka

Tömörkény István: A különös állat (Urbán László gyűjtése)	87
--	----

Szótár

Balázs Géza: Beszéd
a 47. Kazinczy-versenyen92

Ablak

Ritter György: Alászállott...
(Chuck Palahniuk: Kárhozott)96
Gyimesi László: Tizenhét kiállítás
(Bíró József: Kisfontos)99

Erdélyi István: Menekülés.102
Wehner Tibor: Tapló.111
Móser Zoltán: Legendák a földön születnek .121

E számunk szerzői. 129

Illusztrációk

Nyakas Attila festményei. 25, 31, 58
Dörögdi Ádám fotója.34
Hegedűs János fotói. 76, 91, 95, 101, 110

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 65.

Bakonyi Péter: Lombánya

Folyóiratunk esztendőről esztendőre vendég-szerkesztésre s -szereplésre kér fel egy-egy alkotói csoportot, mozgalmat, csapatot. Idén a lapszám felét (a Tárlat rovat képeivel bezárólag) az Immun Csoport alkotóinak s vendégeinek munkái gazdagítják.

Folyóiratunk kimondatlan s nem is konokul következetes törekvése, hogy szerkesztőinek szépirodalmi műveiből ritkán merítsen. Ezúttal meghívottan hatuk szerzései is olvashatóak lapoldalainkon (kivételesen ritkán publikáló vers-szerkesztőinktől – örömünkre – teljes dalciklus).

Sz. Gy.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 5. szám

Immun Csoport

NYAKAS ATTILA
RÉVÁTKELÉS (RÉSZLET)

DÖRÖGDI ÁDÁM
FOTÓJA (RÉSZLET)

Bevezető

A néhány költő, író, filozófus, irodalmár által alapított Immun Csoport azért jött létre, mert az emberhez méltó élet már nem föld, amelyen az ember jár-kál, nem tűz, amely átlobogja tetteit, nem levegő, amelyet belélegez, nem víz, amelyben megmerítkezni és amelyen járni egyazon tánc testvérmozdulatai. Az emberhez méltó élet már nem adottság, amelyből esetleg – a hübrisz felé – ki lehet zuhanni, hanem csak kevesek által megpillantható horizont, ellenséges vidék őrizte célvonal, ameddig el kell magam harcolni. Ha sikerül, megvilágosodik előttem, hogy valójában e célsáv őrzi, teszi zárójelbe a tájat, amelyen végigküzdöttem életem. Ha nem sikerül, életem olyan lesz, mint a léggömbbe zárt légyé: az idő így is elmúlik, de nem telik.

Minden mellett szól, hogy ne sikerüljön. Hogy a fogyasztói társadalomnak nevezett káosz zaja elnyomja az egyetlen hívás hangját, hogy a létt terem falául állított képek elhomályosítsák az egyetlen belső képet. E hang és kép azonos. $1 + 1 = 1$. Mondhatjuk entelekheának, szubsztanciának, létnek, önmegvalósításnak, megvilágosodásnak, centrumnak, logosznak, Taónak, rendnek. Ezer neve van. Mondhatjuk egész-ségnek is.

Az immunitás az egészséges szervezet azon képessége, mellyel ellenáll a kívülről jövő támadásnak. Az Immun Csoportot érdekli a világ, de annak támadásai ellen különböző anyagokat termel. Ezek az anyagok művek: olyan írások, amelyek – ha gyakran nem is explicit módon – az emberhez méltó élet visszatértét remélik, s amelyek a múlt, a hagyomány, a metafizika kérdésszálaival kapcsolódva tehetik kérdésessé mindazt, amire rákérdezni rég elfejtettünk, s amire kérdezni az egész-ség alapja.

A passzív immunizálás során a beteg félrevonul, és az anyagot beadja magának. Ez az elefántcsonttorony. Az aktív immunizálás során a beteg szervezet megkapja a kórokozót, megmerül léte kudarcában, de azonnal termelni kezd. Ez az Immun Csoport. A kiválasztott anyag más szervezetekbe oltva azokat passzív módon immunizálhatja. E lehetőség tényét nevezzük reménynek.

V. A.

Hangyányi légyott*

Arnold Sobriewicz írását közléteszi: Prágai Tamás

Welsényi Helénát nem kellett volna kőbölcsőben ringatni. Dódi néni, lánykori nevéen Dorottya, csöppet sem az évezred kihívásainak megfelelő módon nevelte unokahúgát abban a dohos Ó utcai, két és fél szobás hallban, naftalinszagban, bidermájér bútorok között. Amint Helénke betöltötte gyermekévei számát és kezéhez vette a varrótechnikumi érettségét, Dódi néni mindent megtett, hogy életének fonálát a sarki zöldséges lüke-bóka fiáéval bogozza egybe, akihez őt, Helénkét, semmiféle érzelmi szálak nem fűzik, és akinek érzéketlen szívét a legújabb TT típusú vasútmodelleken kívül semmi sem dobogtatta meg. Helénke a modellező loagnak sikeresen árult petrezselymet, de ettől fogva már csakugyan nap mint nap a feje fölött lebegett a házasság hálója.

A Dódi nénével való helyzet mind rosszabbra fordult. Helén már nem is sejti, hogy melyik kehely tartogat számára többet a keserűségből: ha sikerül vagy ha nem sikerül férjhez mennie. Előbbi legalább megmutatja Dorottya néni avitt erkölcsi vitrinéből a kitörés útját – ebben a vitrinben a szüzesség, a női kötelességtudás és a házimunka fajanszszobrocskái állnak közszemlére téve, köztük Helén, mint egy mintadarab. Másfelől tény, hogy a végső igen kimondása más nemű csapdát sejtet egy ismeretlen jellemű és természetű férfi oldalán.

Welsényi Helén élete már olyan lett, mint amelyre ecetet öntöttek. Dódi néni tizenegy éves korától nevelte így, attól a gyászos naptól, amikor Helén özvegy édesanyja meghalt; és Dódi néni hatalmát a bíróság is megerősítette a „gondviselő” titulusának szigorú pecsétjével. A házasság a gondviselés akarata tehát, ezt belátta Helénke, ahogy azt is, hogy a nyakán üljön Dorottya néni; ám modern párkapcsolatra nem sok lehetősége nyílt a tanítóképző intézményben sem, ahová Dódi néni akaratával ellenkezve sikerült felvételt nyernie; ahol huszonnégy hímtagra éhes nőstény elől kellett volna a csekély számú, rendelkezésre álló dákö közül kikapnia a magáét. A megvadult nőstények úgy osztották föl maguk közt azt a néhány csellengő hímet, köztük a technikus Lacikát is, aki nyolc dioptria mögül szemlélte ezt a szürke világot, mint a vérszomjas pribékek, hóbölygő, öntelt parancsra, Koppány vezér testét.

Dódi néni hálójának szigorú szegélye néhány hétre lebben fel egy-egy évben. Az öregasszony ilyenkor Zalakarosra utazik, hogy a sárkány nedveinek föld alól előtörő erejében áztassa váll- és csípőízületeit, melyek elmacskásodtak az Ó utcában a számolatlan sertepertelésben. Dódi, belátva, hogy a forró víz nem tenne jót egy hajadon leány női szerveinek, Helénkét ez időben húgának, Csaplárinének az övétől nem eltérő, ám más szellemű gondoskodására hagyja, mintegy áttelepítvén a leányt a Vihar téri belső udvarba. Az idő előtt megözvegyült Csapláriné a nő boldogságát, nénjéhez hasonlatosan, a házasság révében képzeli el; ám az e révbe való behajózást nem a szüzesség lobogói alatt véli szükségyszerűnek. „Csináltasd föl magad, leányom, hogy elvegyenek” – nyilat-

* Kapcsolódó dokumentumok: <http://ujnautilus.info/blogok/vizalattivaros/>

koztatja ki Helénnek ez az áldott egyszerű, bővérű asszony, és valljuk be, a fiatal, idejének javát párázástól lüktető hölgymenyétek közt töltő leányban hamar sikerül elplántálni ezt a gondolatot.

A tettek órája akkor következik be, amikor egy káposztaszagú, téli napon Csapláriné lekókadts bajszú, hadovás lakótársa, az Európát megjárt, „nyugatos” textilkereskedő selyem háziköntösben keresztülvonul a Vihar téri gangon, Jules Barellóként, utóbb Kádár Gyulaként bemutatkozik a szemközti lakónak, majd rövid úton, már Csapláriné nappalikonyhájában, feketéscsészével a kezében meghívást intéz a hölgyekhez, viszonzandó a potyakávé. „Másnap, feltétlenül” – nyomatékosítja a meghívó, ismételten egy erős feketét és a vonzó, szellemes, fiatal unokaöcs társaságát helyezve a hezitálás mérlegének serpenyőjébe.

Igaz, ami igaz: Helénke egy ideje figyelte ezt a fiút. A fiú, pontosabban a Fiú, a kitüntetett figyelem következtében immár nagybetűvel, akit Helénke figyel, természetesen mit sem sejt erről, hiszen a Fiúk már csak ilyenek. Helén meglesi egy alkalommal, kora reggeli időpontban, amint néhány „vizeszsömlyével” nájlonszandékban, lavíroz a vasrács előtt, és elejti a lakásajtó zörgős kulcscsomóját. „Új lakó”, világosítja fel Csapláriné, aki követve Helénke pásztázó tekintetét, jól sejt, hogy az nem Kovács úr gangra kitett, hónapok óta szétszerelt Pannonia motorkerékpárján legelget. „Új lakó, fess, diplomás fiatalember.” Helén, ki tudja, miért, a „diplomás” szótól pirul el – ennek, így prezentálva, már nagyon házasságszaga van. „Most pedig valami nagy pénzt kapott, állami ösztöndíjat!” Helén Csaplári néni tájékoztatására nem reagál, olvasószerékét mindenesetre az ablak mellett helyezi el, hogy Kovács úr motorja fölött az új lakó bejárati ajtajára lásson.

Helénke aznap azt sem tudja, hol áll a feje. Kora reggel fürdőt készít számára Csapláriné, aki, utóbb kiderül, tervének beteljesülését aznap délelőttre reméli. A forró vízből nem feledheti a rozmaringos fürdősót ez a gondoskodó asszony. A ros marine, a tenger harmata megdobogtatja az érzékek szívét, és Csapláriné birtokában van e női ösztön által súgott sejtelemnek; és ne tekintsük véletlennek, de ne ám!, hogy a fürdőből kikecmergő szép Heléna kamaszosan izmos, vadóc testét balzsamos fürdőolajjal dörzsöli át. „Feküdjél csak hasra emitt a lepedőn” – figyelmezteti a meztelen leányt, aki éppen eléggé zavarban van Csapláriné tekintetétől; és még örvend is, hogy testének intimebb, elülső részét a lepedővel sikerül eltakarnia. Kanálnyi olajat csorgat a gondoskodó madám végig a hason heverő fiatal gerincén, és széles, puha tenyerével masszírozni kezdi a nyak vonalától mind lejjebb haladva Helénke meztelenségét, centiméterről centiméterre, a csontos, szikár részekről az izmos, kemény fenék felé haladva, melyet körkörös mozdulatokkal gyúr át. Csapláriné nem láthatja Helén lepedőbe rejtett pirulását; ne feledjük, kéz ily módon gyermekkor óta nem ért ehhez a testhez! „Fordulj csak, angyalom, elől is lekezellek” – szól ekkor ellentmondást nem tűrve ez az asszony, és Helén kislányosan óvakodva tárta fel férfiszem nem látta testét. „Fiatalka vagy, de megvan a formád” – jegyzi meg elégedetten Csapláriné, és széles tenyerével kilazítja Helénke vállát, majd a kicsiny, hegyesen keménykedő almák vidékére tapint. Helén lehunyja szemét, amint a balzsamos tenyér hozzáér mellbimbóihoz, és megfogalmazhatatlan zsongás kezdődik belsejében. Nem tudta, mit kívánjon inkább: fejezze már be Csapláriné ezt a tornát, kalandozzon más, kevésbé érzékeny vidékek tájaira,

vagy ellenkezőleg, folytassa csak ezt a jótékony dömöckölést, mely egész testében olyan kellemes érzeteket kelt. Helén érzi, hogy kicsiny almáinak bimbai megkeményednek és kellemes feszültség támadt benne lent, az ágyék vonalában; óhatatlanul felnyög, és mintha helyezkedne, néhányszor megmozgatja ágyékát. Csapláriné kegyetlen keze még lentebb ereszkedik, és Helén oldalát, hasát kezdi simítani, majd szemérmetlenül kalandozik a combok belső, bársonyos vidékeire. „Itt is meg kell legyen – jelenti ki –, az ajkaknál”, és Helén egyre szaporábban vesz lélegzetet, ágyéki izmai most már letagadhatatlanul megfeszülnek, mélyeket sóhajt, és icereg-mocorog heverőjén. „Rendesen nedvesedsz, lányom, ez igen jó!” – állapítja meg szakavatottan Csapláriné, és hol mutató-, hol nagyujja siklik föl-le a nedves párnácskák között. Helén gerince megfeszül és ágyékát hátraszorítja; alsó testét remegések árasztják el, és talán maga sem észleli, hogy a fehér lepedőn ide-oda veti a fejét. A keze mellette hever, egy gyermek elengedett játékaként, és nem merné megérinteni a testét. Egészen Csapláriné ujjainak játéka hagyatkozik, és kiszolgáltatja magát ezeknek a kegyetlen kísértőknek. Alsó ajkát beharapja, nehogy leleplezze magát gógicsélésével; mert nem tudja, ágyékának megfeszülése mindennél egyértelműbben leplezi le.

„Na, mára elég lesz – tépi el a helyzet fonálát váratlanul Csapláriné. – Öltözz fel, Helénkém, azt a virágos selyemruhádát vedd magadra.”

„Ebben a hidegben?” – csuklik meg Helénke hangja.

„Majd ott nem lesz hideg. Odaát. Harisnyát ne húzz, melltartó se kell, jól áll neked ez a ruha, így, no, ahogy van, csak szaporán, de egy kis pástétomot még kapjál be előtte, mielőtt eleget teszünk a meghívásnak!”

Valóban: fűszeres-borsos libamájpástétom hever ott garmadában, púposan a virágos szegélyű fajanszon, s meleg pirítóskenyerek kerülnek alája hamarost. Helén mohón fal, még az ujjait is lenyalja, ha az ízes krémből parányi odakerül. Csapláriné két színes üvegpoharat tesz az asztalra, olyat, amelyben női italt szokás felszolgálni, és csakugyan, valami közömbös megjegyzés kíséretében teletölti a metszett kupicákat egy laposforma üvegből. Az ital édeskés illata elkeveredik a pástétom fűszerességével. „No, még egyet, lányom.” „Nem is tudom.” „Na, öntsd csak fel a garatra, úgy, aztán most már szaporán, a válladra veheted a kendőt, amíg átérünk, odanézz: hát minek ezeknek ez a rengeteg kolbász? Nahát, hogy maga milyen nagy huncut, Gyula! De Helénkénket éppen csak ismergeti!” És Helén elvész a beszélgetés fonalában, egy kanapén ül, kezében teáscsészével, minél lassabban próbálja szűrcsölgetni a teát, hogy egy kis haladékot nyerjen, egy kis időt, mert annál később kell a szomszéd fiú könyveit megnézegetnie, vélhetően egyedül a másik szobában, ahonnan akkor már el lesz távolítva az a törpe szörnyeteg, az a szőröcsomó, amelyik az előbb megharapta ennek a visszataszító Sanyinak vagy kicsodának a kezét, de egyáltalán: hogy kerül ide egy Sanyi, amikor ő igazából tágas, tavaszi mezőn szeretne kettesben bókászni a szomszéd Fiúval, vagy romantikusan tengerparton, ottfedezett fehér fekvőszékek között, „Hagyja csak a fiatalokat, Csapláriné”, zörög a kókadt bajszerű textilügynök hangja, és Csapláriné mintha ragyogna, úgy tuszkolják a szomszéd szobába őket, egyszerre csend van, becsukódik mögöttük az ajtó, bent hangulatlámpa ég, és tényleg: mindenütt könyvek vannak, a falakon és a falak mellett, könyvtorlaszok.

- Tényleg, mennyi könyv.
- Igen. Szoktál olvasni?
- Tanítóképzőbe járok.
- Tanítóképzőbe?
- Igen.
- És mikor végzel?
- Idén kezdtem, még két évem van.
- Biztosan szép dolog gyerekekkel foglalkozni.
- Igen.

Helén viszont már azon van, hogy inkább egy életem, mint egy halálom. A Fiú, a nagybetűs Fiú persze megrökönyödik, amikor a fején át lehúzza magáról a ruhát. Csak az a vékony, halványkék bugyi marad, amelyet úgy szégyell, tudja, hogy áttetszik rajta sűrű, tömött szőrzete. És még fázik is. Kicsit kapkodva átkarolja a Fiú nyakát. „Szeretlek.” „Én is szeretlek.” Az ing derekát kifejti a Fiú szűk farmernadrágjából. Végre hozzáfér a Fiú hátához. Egész tenyerével simogatja. A Fiú magához húzza, két tenyere becsúszik a vékony bugyi alá. Magára emeli, majdnem hátraesnek, lehuppannak a kanapéra. A Fiú ölébe kuporodik, érzi a Fiú férfiasságát, lassan mozgatni kezdi az ágyékát, simogatja a Fiút a merev farmeron keresztül. „Vedd már le!” Amíg a Fiú megszabadul az ingtől, a farmertől, a zoknitól, az elefántmintás alsónadrágtól, addig ő is leveszi a bugyit. Érzi, hogy a párnácskák között mennyire nedves. Végighúzza az ujját a párnácskák között. Krémes, illatos anyag. Az ujját a Fiú szájába dugja, és megint rákuporodik. A díványon térdel, a Fiú a támlának támaszkodik, ő a párnácskák közé fogja a merev szerszámot, és finom, visszafogott mozgással dömöckölni kezdi. A Fiú lehunyja szemét, nyöszörög. Benne ismét szétárad az a valami. Az ágyéka egyre lassabban mozog, lassabban és kíméletlenebbül, érzi, hogy a Fiú szerszáma a bejárat körül motoz. Hopp, megakad, épp ott. Lassan engedi beljebb hatolni, előre, hátra, apró, pici mozgások, nem is mozog, inkább remeg, egyre beljebb jön a Fiú, neki már feszül bent, de nem fáj, egyszerre, jézusom!, megnyílik valami bent és a Fiú becsusszan, mindketten megdermednek, egymásba kapaszkodva zihálnak jó ideig, aztán lassan csúszkálni kezd a Fiú síkos férfiasságán, föl, le, föl, le, és azt mondogatja magában, ritmusra és görcsösen: „csak essek teherbe, csak essek teherbe”, a Fiú egyre határozottabban markolja a lány izmos fenekét, behúzza magát, ő nem ellenkezik, érzi, hogy az izmos test vergődése az ő ágyéka alatt: jó, nagyon jó, föl, le, föl, le, egyre ellenállhatatlanabb, egyre erőteljesebb ez a mozgás, azt akarja, hogy vége legyen, érjen már véget ez a valami, ez a nagyon jó, és amikor a Fiú hátraveti a fejét, ő kirántja magát a szorításából, a Fiú markából, leugrik a gyönyörbe torzult testről és majdnem lezuhan a díványról, a Fiú nyögdéccsel, a szerszámából sűrű, tejszínes krém lövell, háromszor vagy négyszer, és lecsorog a nyálkás, enyhén vérmasszás szervén.

Ekkor már tényleg előtör belőle a feszültség, a sírás. Nem tudja, hogy a Fiú mindvégig ezt mondogatta, amíg együtt voltak: „Csak ne ejtsem teherbe, csak ne ejtsem teherbe!” A Fiú ráolvasása győzött, őt hallgatták meg az istenek. Egymásba kapaszkodnak, Helén és a fiú – fiú, most már kis effel –, mint röpke légyott során a legyek vagy a birkózó hangyák.

Fodor Miklós

A megingás pillanata

– avagy a világformáló akarat meghasonlása

Prágai Tamás Sötétvilágos című verseskötetének világképéről

Sötét és világos egymást kizáró ellentétek. Egybeírva a két fogalom azt sejteti, hogy a közöttük lévő elválasztó rés felszámolódásának vagyunk tanúi. Sötét és világos eredeti szétválasztását kérdőjelezi meg és vonja vissza Prágai Tamás új kötete. A következő kérdésekre keresve választ megkísérlem felvázolni azt az értelmezési keretet, melynek segítségével e versek rejtőzködő igazsága el nem rejtetté válhat.

Minek a jelképe a sötét?

Minek a jelképe a világos?

Mely fogalmakkal írható le a sötét és világos közötti viszony története?

Mi választotta el a világost a sötétől?

Hogyan írható le az elválasztás története?

Az elválasztó hatalom ereje fogytán, hogyan alakul át sötét és világos viszonya?

Sötét jelentése tömören: az ember által érintetlen ős-természet működése, az életteremtő erők harca, a kialakult erővonalak izzása elsősorban a lélekben, másodsorban a világban. Világos jelentése tömören: mindaz, amit az ember alkotott és megértett: egyszóval a kultúra, illetve mindazon meghatározó hatalom, mely a kultúra felől a lélek felé árad. Kettejüket az ős-természet (vagy ős-tenyészet) alapanyagát és erejét felhasználva (kisajátítva) a kultúrát alkotó akarat választja el és köti össze. Ez az öt alapfogalom – egyszerűsítve: természet, akarat, kultúra, lélek és világ – csak együtt értelmezhető. Prágai Tamás ebben a verseskötetében azt a pillanatot ragadja meg, amikor a kultúrát alkotó akarat ereje megtörik, amikor már nem képes akarni a kultúrát. Ennek következtén a kultúra tárgyi és értelmi világa megrendül, jól érzékelhető törésvonalak, hajszálrepedések keletkeznek, melyeken keresztül a természet beszivárog és átítat. A természet elkezd a maga képére formálni a kultúrát: azt is mondhatnánk, visszaveszi, ami az övé volt. Az akarat ebben a helyzetben vagy nem csinál semmit, vagy a természet pártjára áll. Mivel magyarázható az akarat eme meghasonlása és irányváltása? Mi a jelenbeli történés rejtett és talán titkolandó előtörténete? A kötet verseinek nem témája e múlt, ámde e múlt mégis jelen van minden tétben és minden történésben. Minden pillanat hordozza a múltbéli drámát, sőt, a lélek (aki e három hatalom, természet-akarat-kultúra egységét, viszonyaikat, s e viszonyokhoz való felülemelkedő viszonyt jelenti a világban) – legalábbis ez ideig – minden pillanatban elvégezte azt a kultúraalkotó, kultúrafenntartó tettet, melyet az akarat egykor parancsolt neki, hogy elválassza a természettől, és saját alkotott világa által is formálttá tegye. Az akarat parancsa

még él, de már a hit és a szenvedély kiveszett a lélekből. Miért veszett ki a hit és a szenvedély? Úgy tűnik, azért, mert a természettől való elválasztódás túl jól sikerült. Mert feltárult egy paradoxon: ahhoz, hogy a lélek megszülessen, el kell határolódnia a természettől, de a lélek ily módon el- és körülhatárolt világa a természet nélkül jelentéktelenné, sőt torzzá válik. Kiderült, hogy a természettől való elhatárolódás egy valamikori (mitikus ősidejű) és mind a mai napig szüntelen ismételt győzelmes harc eredménye. A lélek azonban kultúraalkotó győzelmi örömeiben elfelejtkezett arról, hogy a természetet ért veszteség saját természetiségének vesztesége: elmulasztott azonosulni a természet fájdalomával és sértettségével. Narcisztikusan önmagába, az akarat által alkotott kulturális világ felé fordult, újraértelmezte, racionalizálta az eredeti mitikus akaratot, mely most már azt jelentette, hogy a lélek az általa alkotott kultúra termékévé akar válni. A kultúraalkotó akarat szimpátiája ezért fordult el tőle és tette lehetővé a teremtő-pusztító természet visszatérését és visszavágását.

Egy értelmezési keret mindaddig élettelen, amíg nem levelezik be maguk a művek.

A kötet nyitó ciklusa a *Hiányos trópusok* címet viseli. A cikluscím érthető nyelvészeti és földrajzi fogalmi keretben egyaránt. Mint majd látni fogjuk mindkét értelmezés lényegi, sőt egymással szorosan összefüggő. A trópusok, kiváltképp a trópusi őserdő hiányossága (hiányzásának érzése) okozza a nyelvi jelenségek hiányossá válását. A természeti hiány kulturális hiányt, jelentéshiányt okoz. Fordítva közelítve: a felismert nyelvi hiányosság valamilyen természeti zavar érzékelhető tünete. A ciklus első verse a *Dzsungel* címet kapta.

*A fürdőszobába benyomul az elvadult
dzsungel. A nyakkendő
a ruhaszárítóra tekeredik,
a fürdőkád üledékes tó*

*lesz. Engedjétek szabadon
Mauglit! A képernyőre máris
hangyaboly loccsan,
a jelentéseket kitörlik.*

*A radír tapír, a tapír topor.
Az arcotokra visszanő a szőr,
a szőnyeg alatt
elmélyülnek a fekete ráncok.*

A dzsungel, csakúgy mint a sötét – értelmezési keretemben – a természetiség jelképe. Mint jelkép nemcsak utal, nemcsak rámutat a természetre, hanem el is mond róla valamit: a természet dzsungelszerű, a természet sorsa a dzsungel sorsához hasonlít. A természet hallatlan életbőség, szüntelen alakuló sokféleség, átláthatatlan rendszer. A vers lényegi története a következő: „A fürdőszobába benyomul az elvadult / dzsungel.” Minden szó fontos – ez a fajta tömörség Prágai Tamás költészetének erénye, egyben enigmatikusságának is

magyarázata. A fürdőszoba ironikusan a kultúra ember alkotta világát jelenti, a természettől elkülönülő otthont. A házon belül azt a helyet, ahol a természeti kórtól (káros vagy károsnak bélyegzett anyagoktól) megszabadul az egyén. A megtisztulás helye. A megtisztulás tette – értelmezési keretünkben – az egyén természetiségétől való megtisztulását jelenti. A fent idézett mondat paradox voltát épp az adja, hogy a dzsungel pontosan ott támad, ahol vele szemben, a tőle elhatárolódó egyénnek nap mint nap győzelmet kellene aratnia.

A dzsungel – a természet – benyomulásának hatására többféle elváltozás megy végbe a kulturális világban. Először is e világ tárgyai dzsungelszerűen kezdenek el viselkedni: „A nyakkendő a ruhaszárítóra tekeredik”. A lélek kulturális világában megjelent egy tőle idegen hatalom, s e világot a maga képére kezdte formálni. A kultúra elkezdett úgy viselkedni, mintha természet volna, ennek következtében bajosan lehet továbbra is ugyanúgy használni, ahogy az én eredetileg eltervezte. A kulturális tárgyak, tények jelentése – eredeti célszerűsége – elvész, „a jelentéseket kitörlik”. A dzsungel benyomulásával teljesen összhangban megszólal egy parancsoló hang: „Engedjétek szabadon / Mauglit!” A hangot, minthogy parancsol, a természet és a kultúra között elgondolt akarat hangjaként értjük. Ez az akarat itt teljesen nyilvánvalóan a természetiség, a dzsungel érdekeit képviseli. Maugli természet nevelte emberi lény. E képzeleti alak mondhatni mindenben épp az ellentéte a tisztán (a fürdőszobában) kulturálisan megalkotott egyénnek. Nem középut, nem ötvözet, nem kompromisszum, hanem antitézis. Az akarat a természet nevelte ember szabadon engedését követeli. E tényből a természet-akarat-kultúra hármasság előtörténetére következtethetünk. Valamikor Mauglit börtönbe zárták. Ezt, mint jelképes drámát a következőképpen értelmezzük: az akarat legyőzve a természetet és megteremtve a természettől elhatárolódó kultúrlényt, örök rabságra ítélte és az én tudata elől a sötétségbe zárta a természet alternatív emberét. Ez az előtörténet a dzsungellel együtt betör a kultúra alkotta egyén világába. A természetet legyőző egyén győzelmi öröme helyére valami büntudatféle balsejtelem lopakodik, mintha e győzelem igazságtalan lenne valakivel szemben, akit most jogos volna kiengedni...

A dzsungel, a természet visszavonhatatlanul betört az egyén világába, és ott megvetette lábát. Hatását a lassú szétszivárgás jellemzi. E történet Prágai Tamás törésvonalak, repedések, e versben „fekete ráncok” megjelenésével szemlélteti. Ezek a repedések terjednek és mélyülnek: ennek következtén a természetiség egyre nagyobb súllyal lehet jelen a világosság világában, a lélek pedig egyre nagyobb réseken tekinthet és hullhat alá.

Mi történik az eredetileg kultúrát alkotó akarattal, mellyel a három létszervező hatalom – természet, akarat, kultúra – közül a veršhős leginkább hajlandó azonosulni?

ISTÁLLÓ

*A csupasz téglafalon végigfut a repedés,
megtorpan,
a zsindelekre pléhmadarak ülnek;
vakvarjú, elkoszlott rozsdafarkú.*

*Ha kezembe venném még egyszer, épp ilyenre gyúrnám,
sárból, ugyanígy cement nélkül,
de nem szögletesre, kerekre,
sárba raknám a téglát, amiből a jószág palotája épül,
a jószágé, amit vágóhídra tereltek,*

*hogy a hátsó fal ne egyszerre boruljon
ismét a csalán és fecskefű bokrai közé, ahogy mostan,
a csalán közt rendet kaszálva hátul,
hanem középre hulljon, mint egy kupola.*

*Ne egyszerre, de mindig. Boruljon
a jószág mauzóleuma, akarom. Mindig éppen eltelő pillanat
őrízze, ami meginog, maradjon így örök:
éppen mert egyszerűbb lenne eltörölni
és újjáépíteni az egészet.*

E versben, mely a *Példabeszédek* ciklus nyitó verse, az akarat két ellentétes dolgot akar. Egyrészt ugyanazt, amit a mitikus ősidőben: „épp ilyenre gyúrnám”, másrészt saját maga megszüntét, pontosabban azt a világ- és jelentéspusztulást, amelyet önmegszüntetése tett lehetővé. Az önmegszüntetés erősebb a kultúrát alkotó akaratnál („Boruljon / a jószág mauzóleuma, akarom”), és ezt azzal is jelzi a vershős, hogy csupán eljátszik az újjáteremtés gondolatával, „ha kezembe venném még egyszer”, de nem veszi kezébe, megmarad szemlélődő mozdulatlanságában. Ezt a meghasonlott állapotot a következőképpen összegezhetnénk: ha az akarat akarna, ugyanazt akarná, mint amit kezdettől fogva: a kultúra tárgyait, jelentéseit és a kultúra formálta egyént – ámde nem akarja megújítva fenntartani az általa alkotott világot, nem akar akarni. Most azt akarja, ami nélküle történne. Nélküle a kulturális világ összeomlik, elnyeli a mitikus-metafizikai természetiség sötétsége. Kiderül, hogy a teremtető erők a kultúraalkotó akarat nélkül elpusztítják a kultúrát és a kultúra formálta egyént. Ezt az összekuszálódott viszonyt a következő már-már értelmezhetetlen állítással fejezi ki a vershős: „Mindig éppen eltelő pillanat / őrízze, ami meginog, maradjon így örök: / éppen mert egyszerűbb lenne eltörölni / és újjáépíteni az egészet.” Az egyszerűnél többet ér a bonyolult. Az újjáépített istállónál a romos állapotú. A cselekvésnél többet ér a szemlélődés. Örök létűvé kívánja avatni a megingás pillanatát, a pillanatot, amikor a túlvilág éppen megrendíti a jelent. De hát lehetséges-e akar-e a vershős? Hiszen a nyers természet e világba nyomulása saját világképe szerint is feltartóztathatatlan! Főként ha tekintetbe vesszük, hogy az eredetileg kultúrát alkotó akarat kivonta magát a forgalomból; s ha már, akkor szívesebben áll a természetiség szolgálatába. Mindez arra utal, hogy a lélek számára a legfontosabb élmény a megingás: ezt akarja megörökíteni és közvetíteni a befogadó kulturális közeg számára.

Ezen a ponton lehetőség nyílik arra, hogy Prágai Tamás művészi világképének egy lényegi vonását – az archaikum jelenségeinek és jelképeinek jelenlétét – és e vonás történetének három állomását megragadjuk. A *Madarak útján*

című – pályanyitó – verseskötetben még úgy tűnt, az elveszett archaikum újjáépíthető, a művészi akarat csaknem egyértelmű programként viszonyult ehhez a kérdéshez. Az *Inka utazás* című regényben a főhős már szinte csak tudattalanul, nagyon problematikusán kívánt e kulturális örökségben elmerülni és általa újjászületni, mindazonáltal ez volt a főtéma. A vég szándékolt homályossága ellenére is a mű a kísérlet kudarcáról tanúskodik. A *Sötétvilágos* című kötetben előtérbe kerül a jelen megingásának élménye, amit már nem tud ellensúlyozni valamely hit, mely az archaikum felől ígérne megújulást. Az archaikus életforma és világkép jelenbe oltásának művészi kísérlete elbukott vállalkozássá értelmeződött át. Olyan stációvá, mely bár a világkép alakulásának nélkülözhetetlen szakasza volt, semmiképpen sem végállomása. A természet és az én drámai, tragédiába vagy komédiába fúló küzdelmének megélését és ábrázolását – mely a jelen kultúra állapotának mélyszerkezetébe nyújt betekintést – nem lehetett ezzel behelyettesíteni és elfedni.

Az *Anarchaikus disznótorzó* című versben az akarat kegyetlen, önironikus játékával találkozunk. A vers története egyszerű: valaki kéjes szakszerűséggel legyilkol és evésre előkészít egy disznót. Disznótor készül, az archaikus magyar kultúra egyik legnagyobb ünnepe.

*Én vagyok, akitől rettegsz. Nagy arcod
le mosom tiszta forrásvízzel, mielőtt lefejtem,
lesikálom a füleid,
gyökérkefével az ormányt.*

*Mindjárt dolgozni kezdek.
Egy miccre kimetszem az anya-
nyelvedet: beszédre nincs szükség
ott, ahol ez a valami készül.*

*Sót szórok a hideg szemedre,
mást nézel, mint amit mi látunk;
a buborék belsejében nehéz, tehetetlen anyag.*

*Holnaptól másképp lesz minden.
Akarom, hogy mindent
elveszíts: változtasd meg az ízed!*

Elemzési keretem szerint a gyilkos az én, a disznó pedig a természetiség képviselője. Miként árnyalja tovább a természet fogalmát a disznó jelensége? A disznó az állati létformát idézi, azon belül azt a kört, amelyet az ember saját használatára megszelídített és elkülönített. A megszelídített állat létének ténye jelzi számunkra, hogy nem igaz az én azon a hite, mely szerint a természetiség nincs jelen az ő világában. Épp ellenkezőleg, arról van szó, hogy az én megszelídített, emberi használatra elkészített természet. Az én alapanyaga a nyers természet, de erről nem akar tudomást venni. Ebből viszont az következik, hogy amit az akarat a természettel tesz, amikor ént formál, azt az énnel

is teszi. A disznó olyan jelképpé vált az egyetemes kultúrtörténetben, melyben az ember saját nemkívánatosnak bélyegzett – elfojtott, meggyilkolt – hajlamait gyűjtötte egybe. Koszos, bűdös, zabál, és egyáltalán nagyon testi.

A vers – az ábrázolt kéjes kegyetlenséggel végrehajtott disznóvágás által – a műélvezők szemébe vágja a kultúráteremtés máig tartó drámáját. Az akarat eltúlzott, eltorzított alakban jeleníti meg saját, eredeti én-alkotó tettét: mint természetgyilkosságot. S mivel a befogadók mind e kultúra termékei és továbbél-tetői: a tett olyan gyilkossággként értelmeződik számukra, melyet mindenki, aki az én által teremtett kultúrában él, nap mint nap elkövet. Az akarat tehát így szól a befogadókhoz: gyilkosok vagytok, s ha nem lennétek gyilkosok, egyáltalán nem is lennétek, ráadásul önmagatokat ölitek, vakok. Szinte hallható az akarat kaján nevetése e kettős paradoxon kinyilatkoztatása közben, főként ha elképzeljük e vers előadását. Honnan ez a kajánság, honnan ez az erő, mely az ént ilyképpen megsemmisítéssel fenyegeti? Erre a kérdésre csak akkor tudunk válaszolni, ha mélyebbre merülünk e vers gazdag drámaiságában.

Először is észre kell vennünk, hogy a disznóvágás még csak készülődik, az akarat még csak beszél róla. Még csak fenyeget. Fenyegeti védekezésképtelen áldozatát. „Akarom, hogy mindent / elveszíts: változtasd meg az ízed!” Az efféle fenyegetés az áldozatra szántban a végletekig fokozza a félelmet. A félelem pedig torzító hatalom. Másodszor vegyük észre, hogy az akarat egyes szám második személyben beszél áldozatához, s a befogadás szituációs erejénél fogva a hallgató így jelentős mértékben az áldozattal azonosul. Az akarat tehát rettegő áldozati disznóvá torzítja – játékból? – a befogadót. Ezzel azt éri el, hogy a befogadói én képzeletben elszenvedi mindazt, amit egyébként a disznó szenved el az ő kezei között. Ezzel az akarat kettős célt ér el: egyrészt a befogadóban jogos felháborodást, esetleg bosszúszomjat szül a disznóvágóval szemben, azaz a befogadói én felveszi a természet nézőpontját, másrészt felsejlik benne a disznó bosszújának réme, hiszen igazságérzete azt súgja: szemet szemért, fogat fogért. Mint látható, az akarat mindenképpen a természetiség szolgáltatában áll immár, aki a meggyengült, önmagával meghasonlott, kultúraalkotó akarattól vissza akarja foglalni eredeti birodalmának elszakított részeit: a kultúrát és a kultúra alkotta ént. Ez adódik válaszul az imént feltett kérdésünkre: erejét, kajánságát, az énnel szembeni gyilkos indulatát éppen a nyers-állati erőtől kölcsönzi.

Az akarat legyilkolja a természetet.

Az akarat e gyilkosság révén teremti meg a kultúrát.

A kultúra az én otthona.

Az én nem tud a kultúra áráról, a gyilkosságról.

Az akarat ezen elfojtott tartalmat az én szemébe vágja.

Az én ösztönösen a természet – az áldozat – pártjára áll, vele azonosul.

Az én megretten e gyilkosságtól.

Az én félni, sőt, iszonyodni kezd az akarattól (akivel korábban azonosult).

Az énben büntudat ébred, ha felismeri, annak idején az akarattal azonosult, s kultúrafenntartóként: ma is gyilkos.

Az én a kultúra világa felől a természet világa felé fordul – ösztönösen.

A kultúraalkotó akarat ösztönös akarattá lényegült – a kultúra visszavonását akarja.

A *Rom* című vers hangulata melankolikus, elfogadó, beletörődő, ellenállás és küzdelem nélküli.

*Hagyd a kőnek a nehézkedést, törmeléknek az omlást,
a gyermeknek a fogak elvesztését.
A rom maradjon romnak: pusztulásának
talapzatán álljon meg a szentély. Ha már,
akkor falazzon homlokzatot
a magaslatok elé más.*

*Az esemény, ha valakié, akkor a tiéd.
Nem a mi időnk ez. Ha lesz is időnk még,
most nincs. A zene hangjait hiába tartod
késhegyen elénk: nem szólít meg a kiáltás,
vagy ha leszivárogozik is a dallam törékeny hálója
a repedések között, arcunkat lefogja és eltakarja,*

*mert iszonyú minden tetted
idelentről. Túlságosan hatalmas köveid préselik
vértelen arcunkat iszappá.
Némán heverünk a gyökerek között, és nem szólunk,
mikor beomló mellkasunkon dobogtok,
hallgatunk csak, elhagyott, sápadt istenek.*

Itt az akarat nem vállal irányító szerepet, kioltja önmagát: „Hagyd a kőnek a nehézkedést, a törmeléknek az omlást”. Az én akarat nélkül maradvá pusztá szemlélővé és elszenvedővé válik. A rom romlik, az én által felépített kultúra átadatik az idő amortizáló hatalmának. Az akarat önkioltó tette éppen az újjáépítés akarata ellen irányul, mint az *Istálló* című versben. A pusztulás ténye, eseménye vagy mondjuk inkább így: élménye fontosabb, mint az újjáteremtés. A vershős, akit most az énnel azonosítunk, úgy érzi, „nem a mi időnk ez”. Ez az érzés magyarázza az újjáépítéssel szembeni idegenkedést. A nem a mi időnk érzése azt jelenti, valamilyen – nehezen érthető – oknál fogva a teremtés most, számunkra lehetetlen. Az értelmezőnek az a sejtése, hogy a vershős a pusztulás kiteljesedésére vár. Mert csak e kiteljesedés hozhat, ha hozhat, valamit egyáltalán („ha lesz is időnk még”): gyökeres megújulást és megtisztulást. El kell jutnia a mélypontra, az ember sorsdrámájának közvetlen közelébe: át kell adatnia még jobban a természet hatalmának. „Az esemény, ha valakié, akkor a tiéd.” Azaz a romé; pontosabban azé a létmélyi hatalomé, amely az épből romot csinál: tehát a természeté. A rom az én világát is megidézi, annak is a hősi korát, amikor még az akarat akart ént alkotni a természet anyagából, amikor még akarta az emberi lét dráma kifejeződését műalkotásban, amikor még akarta e dráma újraélését, a győzelem élményét az elbukás lehetőségének rémével szemben. De a rom értelmezési keretünk szerint éppen azért válhat a költő ihlető elemévé, mert az én világát magára hagyó, alkotni-teremteni már nem kívánó akaratra utal. Másképpen fogalmazva, az én kultúráját a természet túlerejének kitett világként látatja. A természet ebben a versben maga az elemi

természet, amint esőként, szélként, tűzként és vegetációként omlasztja a tőle idegen képződményt. A végtelenül nyugodt tempójú kőidő. Az én az elválasztó akarat hiányával szembesülve közeledni kezd önnön eredete, ősisége, az idő más léptékű realitása felé. Volna lehetőség arra, hogy a rom, a kő szóljon az énhez: „zene” és „kiáltás” – a legkevésbé intellektuális megnyilvánulások – útján, de az én félelme, iszonyata ezt megakadályozza. Azt, hogy a természet – a más léptékű kőidő – önnön lényegéből következően egyedül nem képes éinformálódva válni, azzal ábrázolja a vers, hogy nem képes az arcig eljutni. Még mindig lepel – a félelem leple – takarja el az ént a természetiségtől, bár már feléje fordult.

A vers két utolsó mondatában az én iszonyata ölt formát. A kövek iszappá préselik a vershősök, a „sápadt istenek” vértelen arcait. Az én pusztulása a kövek közötti felmorzsolódását idézi. A forma elveszti formáját, a túlerő, a más léptékű, más törvényű kőidő visszavonja az emberi formát.

A vers és a kötet egészének végkicsengése egy előérzet, mely az ember esendőségében is kivételes – ám paradox – lehetőségét sugallja: az én kozmikus visszavonása megénekelhető, de ez a néma döbbenet éneke lesz: „mikor beomló mellkasunkon dobogtok”.

„Két semmi közt élni az Utat”

Végh Attila költői világképe
az *Óda a nemléthez* című kötetben

Értelmezésem gyűjtőpontjába három szöveget választottam: a cím nélküli bevezetőt, mely meghatározhatatlan műfajú művészi szöveg (prózavers? lírai kisesszé?), A *kéjgyilkos szonettjét* és a kötetcímadó *Óda a nemléthez* című verset. Nem gondolom, hogy e három szöveg alapján átfogó képet alkothatnánk Végh Attila világáról, de gondolom, hogy néhány alapvonást azért sikerülhet rögzítenünk. E költészet irányát meghatározhatónak látom a posztmodern törekvések keretén belül, egyrészt azért, mert szemben áll – sőt élesen szembeszegül – azzal a kulturális berendezkedéssel, amelyet a klasszikus modernség (gazdasági értelemben a nagyipari, nagykereskedelmi logika) hozott létre, másrészt azért, mert archaikusnak vagy inkább metafizikusnak nevezhető filozófiai-művészi formákat elevenít fel, azaz valamelyest felértékeli a modernség által meghaladandónak vélt kulturális világokat, harmadrészt pedig azért, mert értelmi disszonanciák, ellentmondások, egymásnak feszülő képi-érzelmi tartalmak sűrű hálózataival inkább kérdez, mint állít, azaz a befogadót kifejezett aktivitásra serkenti. E költészet a posztmodern tendenciákon egy ponton mégis túlmutat: ezt a „túli”-ságot kétféleképp értem. Szinte minden versben felfedezhetjük a vershős határozott igényét, hogy túltekintsen az érzékelhető világon, hogy találkozzon a „túli”-val (a metafizikaival). Szinte minden vers a továbblépés reményével terhes: a vershős nyitott az eszmélődés története felé, eszmélődését a „túli”-val való intenzíven megélt találkozások irányítják.

A bevezető kozmosz-, lélek- és kultúráképe.

*Ígérgető, kozmikus forgás, ősi színörvény
tölcsérszája: tánc. Porszeme lenni vagy
értelme, sosem derül ki végül. (De ez lega-
lább kiderül.) Test, lélek, szellem guban-
cából csak oldódik egy szál, elszalad, fut
nyílegyenesen a legbelső lázig, titkos hi-
gany, képzelt gyújtózsínór, célt tartó idő.
Bontakozni a táncból, ha már kifárad-
tunk, csak egyfelé lehet. Lakni-elhagyni
az álmokkal takarózó várost, élni-felejte-
ni egy hatalmas halott szavait, sétálni-
tönkremenni készen talált romok között.
Két semmi közt élni az Utat.*

*A táncteremből csillogó szobába lépünk.
A családi égbolt közepe. Ajándékba ka-
pott centrum, nyugodtan izzó mágnes-
kráter. Innen elaludva léphetünk tovább
az ébredés termeibe. Sárga fényben álló
szobrok énekelnek az eszméletről. Már
várták jöttünk. Dalban ígérik meg; ha le-
telepszünk, gondolatokat fogadhatunk
örökbe. Felnevelni őket végtelen szabad-
ság. A végtelen ígérete után a téli kert jön.
A tánc szívében élő ajándék most eszmél.
Egy pillanat kalendáriuma: tánc kibomló
forgataga; ajándék ege; eszmélet határ-
szemle-ősze; fehér.*

„Két semmi közt élni az Utat” – mit jelent ez? A két semmi nem ugyanaz a semmi. Az első a teremtő-visszaszívó metafizikai hatalomnak, a második az ember által teremtett kultúrának a metaforája. A metafizikai hatalom azért semmi, mert érzékelhetetlen és mert semmisítő erejű. A kulturális termék azért semmi, mert lényegét – s így jelentőségét és jelentését is – elveszített mintha- valami. A metafizikai hatalommal azért nem lehet azonosulni, mert éppen a tőle való eltávolodás adott esélyt az életnek; a kulturális termékvilággal meg azért nem, mert az megszakította kapcsolatát a metafizikai eredettel, s éppen emiatt jelentéktelenedett el. Az ember sorsa: hanyódás és séta e két paradox hatású – semmítő-formáló – hatalom között. „sétálni-tönkremenni készen talált romok között”. Aközött, ami természeti lényét teremti, és aközött, amit ő maga alkotott s rá visszahat. A lélek metafizikába és kultúrába szövöttségét az örvénylő tölcser metaforája jeleníti meg. „Ígérgető, kozmikus forgás, ősi színörvény tölcérszája: tánc.” A tölcserforma egyik irányban a végtelenbe szűkül, a másik irányban pedig a végtelenbe tárul. Am e metafora nem állókép, a tölcserformát örvény hozza létre és tartja fenn. A kép tehát erőből duzzadó. Végh

Attila világképében a lét erőtlől duzzadó elevenségét a metafizikai háttérvilág folytonos jelenléte okozza; alanyi oldalról pedig az a fajta túltekintő, metafizikai érzékenység, mely az érzékelt világ mögött sejteni véli az erőt és a törvényt, mely ezt a világot éppen ilyenné formálja.

A metafizikai és a kulturális semmi között rajzolódik fel a lélek önértékelésének két véglete: „porszem” avagy „az egész értelme”. Ez a vagy-vagy mint kérdés rögződik a lélekben. Válasz kívülről nem érkezhethet rá („Porszeme lenni vagy értelme, sosem derül ki végül”): ebből viszont az következik, hogy ha a lélek e vagy-vagy varázstükrébe belépett, a kettő közötti hányódásról, s e hányódás során a valamiféle tudásnyerés felé való haladásról többé nem mondhat le. *Végh Attila költészete úgy ábrázolja, hogy megéli e metafizikai haladást.* Éppenséggel a haladásra való megnyílás, a két part közötti hányódásba vetettség akarása ad esélyt az ihletett állapot elnyerésére, mely állapotot ha arra használja, hogy újra és újra művésszé váljon, azaz műveket alkosson – melyek e metafizikai határtapasztalat lenyomatai –, akkor a továbblépés megtörténik az alkotóval és a történés kódját bogozó befogadóval egyaránt. „Test, lélek, szellem gubancából csak oldódik egy szál, elszalad, fut nyílegyenesen a legbelső lázig, titkos higany, képzelt gyűjtőzsinór, célt tartó idő.” A szál mint metafora a köldökzsinorra utal, amely viszont a metafizikai eredettel, illetve centrummal való kapcsolat metaforája. Itt a szál mintegy kívülről, az emberhez közel levőről, az ismertről vagy tapasztalatról oldódik el – a kezdeményező tehát az ember, akár tudatosan, akár tudattalanul kezdeményez. A lényegi cselekvő mégis a túloldalon van: aki „legbelső láz”, gyulladás, robbanás – teremtő-újjászülő őselevenség. E költészet nem reménykedik a metafizikai tapasztalatban, nem sóvárog utána vagy szorong tőle; e költészet hírt hoz róla.

E költészet vershősei bele vannak szövődve a kulturális e világba, de viszonyuk hozzá ambivalens. A metafizikai háttérvilág hangsúlyos jelenléte nem fordítja el teljesen a lélek tekintetét e világról, csak éppen az önértékelés végletes vagy-vagyanak szemüvegét adja rá. A vershősöktől éppen e határtapasztalat szüntelen megélése veszi el az elődök által épített, s így immár „készen talált” otthonnal való azonosulást. A metafizika szemüvegén keresztül látva a jelen kulturális berendezkedésének metaforája a *rom* („készen talált romok”) lesz. E metafora arra utal, hogy a kultúrának volt – tehát lehetséges – ép állapota. Lehetséges olyan állapota is, mely a metafizikai háttérvilággal kapcsolatot tart, mely e háttérvilág végtelen elevenségét megidézi a lélek számára. Egy ilyen kulturális világ felől tekintve az eredet szent, azaz alapozó-teremtő természetű volna. Végh Attila költői világképében feltehetőleg azért nem ez a fajta szentség jelenik meg, mert egy romos kultúra felől tekint. *A rom felől tekintve a metafizikai alap alaphiányként – azaz nemlétként – értelmeződik és érzékelődik.* A vershősök világban való jelenlétének alapviszonyát kulturális meghasonlottságukból következően ambivalens metaforák fejezik ki: „lakni-elhagyni”, „élni-felejtani”, „sétálni-tönkremenni”. A vershősök e világi, kulturális burka jelen van, mint bárki másé, rejtett valója azonban elfordult és megnyitotta magát. Az akárki maszkja mögé elkezdett felnővekedni a metafizikai tapasztalat nevelte autentikus lélek. A vershősök – akik a lélek metaforái – létállapotát a *rögzült ambivalencia* fogalmával ragadhatjuk meg; a kulturális rom maszkot kényszer-

rít az egyénre, a maszk hatalmával farkasszemet néz a lélek, aki a metafizikai tapasztalattal megerősödve immár nem eleve esélytelen.

A mindenség térszerkezetét és időfolyamát megidéző kozmologikus jellegű modell peremén – „tölcsérszáján” – a *tánc* jelenik meg mint *már e világivá – kulturálissá – vált, de még az eredetre, a centrumra hűen visszatekintő emberi tevékenység*. Kétirányúsága ebből a határhelyzetből következik. Ha kiforog a centrum vonzasköréből, úrrá lesz rajta a „kifáradtság”. „Bontakozni a táncból, ha már kifáradtunk, csak egyfelé lehet.” A tánc mint a centrum „ kozmikus forgását”, „színörvényét” tükröző emberi alkotás a kultúrateremtés metaforája. A kifáradás okaként – a kultúrateremtés logikája szerint – az egyre növekvő termékhad tehetetlensége adódik, mely sereglet épp az őt teremtő tevékenységet fojtja el.

Ez a kifáradás kultúratörténeti jelentése. A metafizikai tapasztalatból táplálkozó művész előtt feltornyosul a kérdés: *mit tegyen egy kifáradt kultúrában az, akit belső, túli, nemlétre nyúló láz hevít?* Mit tegyen, ha a kifáradtság őt is jellemzi, ha a világban való cselekvés, a kultúra továbbépítése vagy megújítása számára is mélyen problematikus?

„Innen elaludva léphetünk tovább az ébredés termeibe.” Alvás és ébrenlét metaforái azt a tevékeny nem cselekvésnek nevezhető lelkiállapotot kívánják megvilágítani, amelyben Végh Attila vershősei találják magukat. Paradox módon csak az elalvó ébredhet fel. Csak az eszmélhet, aki kilép az érzékelhető tér-időből és átlép a lelkibe. Az alvás tehát, mely egyben felébredés, rejtekezésésként értelmezendő. A rejtőzködés fogalmát itt a művészi alkotás metaforájaként használom. Az *ihlet mint rejtekezés egyfajta éber álom, metafizikai nyitottság, melynek során a jelen kulturális állapota kapcsolatba kerül a kozmikus, rejtőzködve jelen levő centrummal*. A művész lelke ennek a találkozásnak lesz részese. Elrejtőzik a világ elől, hogy belerejtőzhessen a metafizikai határtapasztalat élményébe. A művész szenvedő alany, de olyan, aki e találkozás élményével a batyujában kiemelt kulturális pozícióba kerül. Nem tehet róla: ilyen típusú ihlet adatik neki. Azt mondhatnánk, hogy az ihlet választja ki őt és befolyásolja jelentős mértékben költői sorsát. Az ihletek és az alkotói folyamatok a művészi személyiség alakulását – Végh Attila világképében *eszmélődését* – eredményezik, mely egyben filozófiai gondolatiság és képi-érzelmi megjelenítés összeszövését is jelenti. A „két semmi közti Út” bár „célra tart”, mégsem egyenes vonalú, s főleg nem folytonos. Metaforája ezért a terméknek és szobáknak helyet adó kastélyszerű lelki tér, ahol a terek az eszmélődés egyes állomáshelyeit jelentik. „A táncteremből csillogó szobába lépünk” (...) „az ébredés termeibe”. Ebben a tekervényes-varázslatos belső világban nyerheti csak el a lélek „végtelen szabadságát”, s adathatik meg számára ajándékképpen a kozmikus centrum („ajándékba kapott centrum, nyugodtan izzó mágneskráter”).

Eszmélet és ajándék ebből következően nem ellenkező fogalmak. Az ajándék maga a centrum: a mindeneket létrehívó, visszaszívó, térben és időben elrendező metafizikai háttérerő és háttértörvény (tulajdonképpen a jelképes csillagpalást). Az eszmélődés pedig az a folyamat, melynek során a lélek egyre inkább megnyílik e centrum felé, egyre szabadabban – a centrum felől – alkotja meg önmagát; vagy Végh Attila szellemében a passzív megfogalmazást használva: az ajándék lassan-lassan átjárja az őt befogadó személyiség egészét.

„A végtelen ígérete után a téli kert jön.” A „téli kert” mint a kulturális világ metaforája a fenti összefüggésben válik értelmezhetővé: annak a léleknek a léthelyzetére utal, aki ajándékkul kapta az eget (az édent), s most e tapasztalat által átformálva él a világban – a világ telében az éden kertjével, e világi maszk és autentikus lét forrongó feszültségterében.

A tánc önmagában kevés, mert csupán ösztönös. A léleknek meg kell kapnia a kozmosz nagy metaforáját mint rejtekező – végső tekervényeiben kibogozhatatlan – látomást. Ám ez az ajándék is kevés önmagában, mert a lélek csak saját ráhangolódó akaratából – végtelen szabadsága révén – válhat valamilyenné. „Ha letelepszünk, gondolatokat fogadhatunk örökbe. Felnevelni őket végtelen szabadság.” A léleknek eszmélődnie kell, a látomásban elnyert ajándék erejéből és rendje szerint. De mit ér az eszmélődés egy ellenséges világban? A romos világot a metafizikai alap erejéből újjá kellene pusztítani, ha lehetne – talán ez az etikailag és modalitásában paradox, önmagával is harcban álló látásmód alakítja Végh Attila költészetét szenvedélyes-ironikussá, szeretve kegyetlenné és sötéten fénylővé.

Az olvasóban felsejlik a világ telét „fehérré”, tisztává, pusztává átformáló lélek megidézésének ambivalens igénye...

Az etika lerombolása és a lélek képzeleti útja a rémület szentsége felé. E két, egymást kiegészítő törekvés Végh Attila művészi ihletődésének alap-feszültségét jelzi. Az értelmezésre kiszemelt vers – mely e két tendenciát hivatott példázni – kétségbeesett kitörési kísérlet a lélek metafizikai magányából.

A KÉJGYILKOS SZONETTJE

*Az erjedés a sejtekig virágzik,
átszellemít, hogy küzd értünk a lány.
A fulladás imája égő nárcisz,
miséje vérben áradó magány,*

*őszroppanás a bírhatatlan tettben,
fölelünk horgadó fényboltozat.
Csak én érzem, hogy mit jelent a ketten,
ha sármohás haj, tépett hajfonat.*

*Én üldözöm a rémület sirályát
elmosódó tengerízű égnek.
Kicsavart fücsomókból él a táj.*

*A menthetetlen életbe így nő át.
Hideg szél fúj, a néma parton ébred
törvénytevőm. Egy elveszett király.*

A versjelenet célja: elérni a „ketten” állapotát. Ez a kísérlet azonban kudarcot vall: „Csak én érzem, hogy mit jelent a ketten.” A megidézett versjelenet egy kéjgyilkosság. E cselekmény mozgatója a kéjvágy. Eredménye gyilkosság.

A háttérben – áttételesen – felsejlik a szerelem, illetve a szerelmi nász életképe. Paradox módon a gyilkos azt a valakit öli meg, aki a mindennapi logika szerint egyedül nyújthatná neki a „ketten” élményét. Ebből az iszonyatos jelenetből mégis valamiféle tisztulást, lelki növekedést jelentő élmény kerekedik – az emberi létezés zavarba ejtő megértése.

Hogyan jellemezhető a versben megidézett kéjvágy, amely a verzhőst is mozgatja? Azt, hogy nem mindennapi kéjvágyról van szó, azokból a képtörténetekből, illetve szentséget és metafizikát idéző szavakból tudhatjuk, melyek a versjelenetet felrajzolják. A gyilkolás állapota „erjedés”-ként határozódik meg. Nem derül ki, mi erjed, de az erjedés elemi tapasztalat – az egész létezés erjed, és ezt éppen ez a kéjgyilkosság tárja fel. Az erjedés bomlást jelent, a bomlás az élethez tartozó negatív folyamat. Az erjedés egy szervezetlenebb állapotba való visszatérésre utal – lélektani szakszóval regresszióra. De az erjedés egyben valami másnak a táptalajává is teszi azt, amit erjeszt. „Az erjedés a sejtekig virágzik.” Az erjedés virágzik – paradox kép. Azt jelzi, hogy az erjedés, a bomlás, az alacsonyabb szintre való visszasüllyedés – értelmezésünk szerint a verzhős etikai, esztétikai és egyáltalán, kulturális gátaktól való megszabadulása – a virágzás, a szépség, az erotika tapasztalatát hozza: azaz kéjt.

A gyilkos – vagy aki e jelenet tanúja (nem lehet eldönteni, hogy a verzhős melyik szerepben beszél) – „átszellemül”. E fogalom a személyiség lényegi átalakulását sejteti. A kéjgyilkosság nagyon is testi eseményének egy másik síkon is van hatása. A személyiség szellemmel telítődik. Ez metafizikai és vallásos értelemben egyaránt azt jelenti, hogy közvetlen kapcsolatba kerül a mindenséget behálózó isteni erőtvénnyel. Ha a kéj az imént a kultúra szinte sejtekig beépített gátlásaitól való megszabadulást is jelenteni kezdte, most az én határainak áttüzesedését, egyben átvjárhatóvá válását is magára veszi – misztikus egyesülést a Teremtővel. Mi okozza e kéjgyilkos versjelenetben ezt az átlényegülést? Az áldozat döbbenetes viszonya gyilkosaihoz és a többi emberhez: „átszellemít, hogy küzd értünk a lány”. E viszony megint csak paradox: azt várnánk, hogy a lányt az életösztön végső rezdülései mozgatják, de nem. Éppen akkor, amikor élete végveszélybe került, amikor a minden gátlástól megszabadult emberrel mint hóhérral találkozik, amikor küzdelme egyben haláltusája, akkor tárul fel hihetetlen odaadása és szeretete. Az átszellemülés kéje azzal a döbbenettel vegyül, amit a krisztusi szeretet felénk irányulásának megtapasztalása jelent: hogy egyáltalán van ilyen, s hogy jelen esetben megtörhetetlen. Ez mindenestre szakrális kéj.

„A fulladás imája égő nárcisz, / miséje vérben áradó magány”. A fulladás imaként és miseként értelmeződik. E két fogalom jelzi a hagyományos, keresztény vallási világ jelenlétét. A kereszténység e fogalmainak megidézése erősíti a Krisztus-áldozat gondolatot. Az ima is, a mise is rítus. Mint rítusnak az az értelme, hogy az isteni rendet és tüzet az egyes emberre, illetve a kulturális egészre ráolvassa. Célja tehát nem pusztán emberi, hanem már isteni: a rítust végző személy azon a ponton áll, ahol az emberi létforma már átléphető. A versszöveg ezt a határhelyzetet azzal teszi intenzívvé, expresszív, hogy az imát is, és a misét is egy-egy paradox képpel tovább értelmezi. A fulladás: ima; az ima: „égő nárcisz”. Az égő nárcisz képe már-már szürreális. Éppen valóságos is lehet, de akkor is a valóság egy határhelyzetére utal. Az erjedés virágzott, s most

a virág ég: a pusztulás nagyon közeli bekövetkezte előtti kéjes fellángolás tanúja a vershős és az olvasó. A létező – a virág – átadja magát a tűznek, s nem marad más belőle, mint fellobbbanásának felejthetetlen, szívbe markoló élménye; amit a vershős őriz, ami a vershőst formálja. A fulladás: „mise”; a mise „vérben áradó magány”. Furcsa, hogy a vér képzete előkerül, hiszen a fulladás vértelen. Az eddigiek alapján akkor teremthetünk kapcsolatot e két képzet között, ha az áldozatban rejtőzködő Krisztus-képmást látunk. A kereszten függő véres alak fulladásos halált halt. Halála alapozta meg a keresztények istentiszteleti szertartását, a misét. A mise véres szertartás, még ha a vér csupán a bor jelképi áttételén keresztül jelenik is meg. Végh Attila verse az általa felrajzolt kéjgyilkos versjelenetet szakrális, illetve filozofikus fogalmakkal értelmezi, e fogalmakat pedig expresszív képekkel teszi átélhetővé. A lány miséje „magány”. A végletes magány-tapasztalat az áldozattá átértelmezett gyilkosság lényegi mondanója. A lány részéről a krisztusi szeretet jelentené a kitörést. Kitörés azonban nincs, csak a magány szétáradása a vér által. A verstörténés – a kimondás révén – a magányból való eszeveszett kitörési kísérlet kudarcának világba kiáltásává válik. A vérrel együtt az emberlét metafizikai magánya – hiszen sem a minden gátlást levetkőző kéjgyilkosság, sem a minden gátláson túli szeretet nem oldhatja fel – árad szét a kulturális e világban. De vajon nem történik-e meg máshol a remélt-vágyott, tébolyodottan akart, fogcsikorítva követelt csoda? Nem nyílik-e lehetőség a közösség felismerésére, rémületes megélésére éppen most? Nem a metafizikai magány véres-áldozatos (expresszív-iszonyatos) kinyilvánítása teszi-e lehetővé a közös sors, a mindenkire egyformán mért metafizikai-áthághatatlan keretek közös elfogadását?

A versszöveg a kéjgyilkos tetről három alapvető dolgot állít: „bírhatatlan”; „ősroppanás”; „fényboltozat”. „Ősroppanás a bírhatatlan tettben, / fölébünk horgadó fényboltozat.” A bírhatatlanság a gyilkosságot elkövető lény lélekállapotát jellemzi. Olyan állapotba hozta magát, ami fenntarthatatlan. Feltételezzük, hogy ösztönösen ez is volt a célja. Az elviselhetetlenség az emberi lét határhelyezete. De mi okozza ezt az állapotot? Ne vegyük magától értetődőnek, hogy egy kéjgyilkos így érzi magát! A bírhatatlanságot egyedül az magyarázza, hogy az áthágott morális törvény – valójában kozmikus rend – továbbra is hat, sőt, hatása az ellene cselekvővel szemben még fel is erősödik. Az ember szabadon áll teremtményi lelkével szemben, de lelke működését megváltoztatni nem tudja. Ellene szegülhet az isteni létrendnek, de nem írhatja át és írhatja ki. Az ősroppanás fogalma – az áldozat csontjának megropppanásán és ezáltal a halálba való átzuhanáson túl – arra a metafizikai alapvető törésre, töröttségre utal, amely az ember létjellemzője. Az ember töröttnek teremtett, s amikor a törvényt feltöri, nem tesz egyebet, mint hogy e rejtőzködő töröttséget szabad akaratából világába írja. Az embernek – úgy látszik – a bírhatatlanság élményére és metafizikai rémületre van szüksége ahhoz, hogy visszataláljon a „törvénytevőhöz”, hogy megteremtse halvány körvonalából az „elveszett királyt”. „Hideg szél fúj, a néma parton ébred / törvénytevőm. Egy elveszett király.” A kéjgyilkosság bírhatatlan iszonyata, az áldozat krisztusivá lényegülése, az ember drámai létadottságának feltárulása együttesen építenek metaforikus „fényboltozatot” a kulturális égre. A drámai esemény – az eleven élet – rítusként értelmeződik, erőt sugárzó képekkel ábrázoltatik, filozofikus-létmegértő

fogalmakkal sűrítettik. Mindez olyan élményt ad a vershősnek – és a versvilágba belerejtező olvasónak –, melynek révén, képletesen szólva, képessé válik arra, hogy az égre írjon. A „fény” sugárzó hatalom, az archaikus-szakrális jelképezésben – és a modern fizikai világképben – a létezés meghatározó erőmintázata. Isteni, alakító, elevenítő, leheletfinom pókhálósövet. Mint szó és kép az emberi kultúra teremtménye, jelentősége abban áll, hogy bizonyos kulturális jelenségeket mint mintaképeket, mint törvényadó formákat kiemel a létforgatagból. Szakralizál. Midőn a vershős élményének részévé válik a fényboltozat – mint általa, benne kialakuló képzet –, maga is szakralizálódik, maga is szakralizál.

A szakralitás jelensége – e versben – eredetét tekintve a minden gáttól, minden eleve adott elrendeződéstől való tébolyodott elrugaszkodásból táplálkozik. A kulturálisan közvetített szakrális rítusokat és jelképeket a képzeletben megélt, illetve elkövetett östörés, őspropanás élményének magas érzelmi hőfokú élményéből bontja ki Végh Attila. Kultúrát teremt, de e kultúra vérben születik. A vers túlzásai azzal magyarázhatók, hogy a képzelet és a gondolat bármily sebességgel rohan is a cselekvés és tapasztalás – az élmény – után, messze elmarad tőlük. A képzelet, bár arra vágyik, hogy áttörje a személyiség magányburkát, még a tettig sem juthat el. Más kérdés, hogy a magány metafizikainak bizonyul: még a legdurvább tett, még a legodaadóbb viszony sem képes masszív falait áttörni. A szakralitás lényegeként az emberi sorsdráma jelképes, képzeleti, gondolati felidézése és újraélése adódott. Ebben az újraélésben a magány makacssága és a kitörés kiirthatatlan vágya tárult fel mint örök feszültségforrás. A versjelenet által megidézett élményben az elkövető – illetve az elkövetővel (semmint az áldozattal) inkább azonosuló tanú – lélekállapotát a rémület jellemzi. „Én üldözöm a rémület sirályát / elmosódó, tengerízű égnék.” A rémület abból születik, hogy a vershős bár végletekig fokozza agresszivitását, mégsem változtathat a magány adottságán. Mindazonáltal éppen e végletekig fokozott vágy juttatja el egy olyan – magasabb szintű – létállapotba, ahol a csodából részesülhet. A nem úgy, a meglepő módon megtörténő csoda a szakralitás lényegi történése. Kiderül, hogy a vershős valójában nem azt a „sirály”-t üldözte, amelyet elképzelt. Ellenkezőleg: amit elképzelni sem tudott, az kerítette hatalmába: „a táj”. A táj valami mindent átfogó, termékeny-teremtő tartalomnak a metaforája. Ez az, amibe az erjedés belevirágzik, ez az, ami a „kicsavart fűcsomókból él”, a kéjvágyból, a gátlástalanságból, a tébolyodott keresésből, a krisztusi áldozatból, a magány falán felhorzsolódó testek szétáradó véréből, a halállal szembenéző életben felizzó ima és mise virágjából s a kulturális égre feszített fényboltozatból. „A menthetetlen életbe így nő át.” Ez a vers kulcsmondata, mely nem szünteti meg a menthetetlenséget, csak jelzi a tágasabb kört, mely vele szemben csendesesen, észrevétlenül, óvón, nem cselekvőn tevékeny.

A paradoxon kiteljesedik. Bár az élet menthetetlen, bár a „ketten” élménye mindig csak az egyiknek adatik, a „törvénytevő, elveszett király” mégis előlép, isteni sugárzása felerősödik a lélekben. Átizzít és formál Mértékre...

A beavatás útja: a lemondás. Amennyiben helytálló értelmezésem alapgondolata, miszerint Végh Attila költői világát a metafizikai háttér tapasztalat ihleti, annyiban költészetét vallásos költészetnek kell neveznünk. De nem mitikus, nem mágikus és nem teológiai vallásosságról van szó. Hanem mű-

vészi-filozofikusról. Mindenféle vallásosság lényege, hogy a lélek kapcsolatba lép önmaga és világa teremtetőjével. Ám ez a kapcsolat sohasem szimmetrikus. Minden esetben a teremtető hatalom vezeti a lelket. Az *Óda a nemléthez* című versben olyannyira erről van szó, hogy a rejtőzködő-jelen való hatalom szabályos lélekvezetőként jelenik meg.

*A lemondásban szétnyílnak a lombok,
páfrányok lehelik tűszemed. Belépsz.
Én szólok hozzád az úton, madárpókokon,
skorpiókon át. Kígyóméregösvényen
kúszol, mint a láz. Rejtett hangszórókból
mondom az utat. Instruált turista, közeledsz
a teória csapásain.*

*Az első megkísértés: érzed, hogy mesélem
jöttöd a tanítványoknak. Megtorpansz,
tekintetükben most elfordulnak a képek.
Esteledsz. Jaguár helyett egy óda les rád.
Benned alszik. Ez volt a második.
Nem gyorsítod lépted.
A harmadik megkísértést nem látni,
vaksötétben érkezel közénk. Itthon vagy,
innen indulsz az eldöntöttbe, ha a lemondás
tanítványa leszel. De erről is lemondhatsz,
ha akarsz. És talán az akaratról is.*

*Úgy. Most összezárom előtted a lombot.
Gondolkozz.*

Négy fogalommal lehet kijelölni a versvilág pilléreit: megnyílás, út, kísértések, bezárulás. A vershős belép egy más világba, elindul valami felé, útján három kísértéssel szembesül, végül rázárják a lombot. A vers olyan párbeszéd, ahol csak az egyik fél szól, míg a másik hallgat, illetve követi az instrukciókat. Ha értelmezési keretem helytálló, akkor a beszélő-irányító fél maga az aktív metafizikai hatalom, míg a passzív-engedelmeskedő: egy lélek. A közelebből meghatározhatatlan helyszínről leginkább azt mondhatjuk, hogy egy lomb-sátor. Talán a legősibb, legtermészetesebb beavató helyszínek egyike. Ebből következően a vers lényege: beavatás.

Ahhoz, hogy a vers feltárja mondandóját, értelmeznünk kell a beavatás fogalmát. Nyelvi szinten azt kell leszögeznünk, hogy a „be” igekötő akkor értelmes, ha van két egymástól elkülönült világ. Ekkor a „be” azt fogja jelenteni, hogy elhagyván az egyiket, a másik terére ér valaki vagy valami. A beavatás fogalma azt jelzi, hogy a két tér között minőségi különbség van. Tekintsük a honnan körét külsőnek, a hova körét pedig belsőnek. Ekkor azt kell gondolatban rögzítenünk, hogy a belső kör értékesebb a külsőnél. De ezzel a két kör egymáshoz való viszonyát még korántsem merítettük ki. A belső kör a külső magja. A mag a lényegi üzenethordozó. Az ige. Benne rejlik az a tudás és ener-

giakisugárzás, mely a külsőt létrehozza és fenntartja. A lényeg, a mag tehát mágikusan teljes mértékben áthatja a külső világot. Innen érthető a tény, hogy a lelkekben vágy ébredhet: megközelíteni (intellektuálisan, érzelmileg) ezt a szent-teremtő közepet. Innen érthető a jelenség, hogy e mag „szólhat” a halálra fűelő lelkekhez. A beavatásnak ideje van, azt is mondhatnánk: folyamata. Ezért természetes, hogy a lényeg felé út vezet. A lényegig el kell jutni, nem adatik azonnal. A fenti gondolatokkal összefüggésben a beavatás jelenségéből az következik, hogy kezdete az isteni hang megszólalása a lélekben. Amennyiben a lélek e hangra válaszol, sejtelmes sugalmait követi, annyiban beavatása elkezdődött.

Az *Óda a nemléthez* két vonatkozásban is paradox cím. Egyrészt azért, mert a nemlét fogalma a legvalóságosabb létre utal; másrészt azért, mert a vers egyik főszereplője maga a nemlét, aki a lélekhez beszél folyamatosan, a vers mint vers mégis Hozzá íródik. Akkor most ki írja a verset? – kérdezhetnénk. A vers tehát dráma formában megírt tanúskodás egy lényegi történés, a beavatás-beavatódás mellett. A vershőst az általában vett lélek megjelenítőjének tekintjük. Sorsa az általában vett, teremtett lélek sorsa ebben a világban. A vershős útra kelt, mint a varázsmesék hősei (a varázsmesék is beavatási történetek!). Beavatódásának útjában akadályt (és persze izgalmat) az undor és a félelmek keltenek. Ezeket különböző hagyományosan alvilági állatok sugallják (madárpók, kígyó, skorpió). A beavatás nem valamiféle örömteli nászút, még ha metafizikai értelemben nász is a vége. Éppen a félelmek és undorok – e lélekbe épült előítéletek – mentén, velük mintegy szembehaladva járható végig. Megint csak paradox módon a beszélő – a nemlét – éppen a félelmeken és az undorokon keresztül: vezet.

Végh Attila e versének leghomályosabb része a három kísértés tartalma. Magának a három kísértésnek a ténye Krisztus hármasság megkísértését juttatja az elemző eszébe. A megváltó alakja mint a lélekben rejtező istenkép válhat a jelen összefüggésben értelmessé. A lélek ugyanis beavató útja során erre a belső-saját istenképre – saját lényegére – hangolódik rá. Csak ez a felfogás adhat magyarázatot arra, miért vállalja útját, miért hallgat a hangra, miért bízik benne. Valójában a lélek lényegének atyját hallja ki a sugalmazásból. A beavatás addig tarthat, ameddig az istenkép hallja az atyai hangot. Ebből következően a megkísértés olyan hang, mely nem az atyától jön. De mi abban a megkísértés, hogy „mesélem / jöttöd a tanítványoknak”? Homályosan annyi állítható: kísértő a lélek számára, ha tudja (illetve „érzi”), mesélnek róla. Sőt, nem is akárki mesél róla, és nem is akármiknek. Talán saját fontosságának hite, érzése lopózik ilyenkor a lélekbe. A második megkísértés még rejtélyesebb: „egy óda les rád”. Emeljük ki először is a Végh Attilára oly jellemző – a megszokotthoz képest fordított – hozzáállást: nem a költő találja meg a verset, hanem a vers a költőt. A vers-lehetőség lenne a kísértés? Ez csak abban az esetben érthető, ha a vers előbb születik, mint hogy az őt megalkotó lélek eljut a célhoz, az ihlető forráshoz. Ha tehát nem közvetlenül a teremtő nemléttől akarna ihletődni. A harmadik kísértés a leghomályosabb, olyannyira, hogy azt „nem látni”.

Egy bizonyos: a kísértések körét, mely a félelmek és undorok köre után a második volt, nyugvóhely követi. A tanítványok otthona, amely a vershőisé. Látszólag azzal, hogy ő is tanítvány lett, vége is a történetnek. Erről azonban

szó sincs. Úgy tűnik, a lemondásnak – mely a vershős alapbeállítódottsága a beavatás útján – nincs határa. Még a lemondásról is le lehet mondani – ez megint paradoxon: hiszen aki a lemondásról mond le, az visszanyeri azt, amiről lemondott. Úgy tűnik, ez az értelmi disszonancia a legélesebb ebben a versben, így hát nem is csodálkozunk azon az útravalón, amelyet a beavató pap (a nemlét, vagy az őt képviselő tanítvány) ad a vershősnek: „Gondolkozz.” Milyen lehet az a létállapot, amelyik mindenről lemondott, de még arról is, hogy mindenről lemondjon? Nem ez az a – paradox, metafizikai – szabad eloldottság, melynek révén a saját sors mint út és mint belső növekedés a világba (az „eldöntöttbe”?) rajzolható?

AKT IV.

Végh Attila
A szobában

„Szeretni a legkégyetlenebb.” (B. Cs.)

Idegen ország fővárosában
szállodai szobába költözni,
ki sem mozdulni többé,
nem szellőztetni,
az utcáról szűrődő,
ismeretlen szavakból
hosszú évek alatt
megszőni egy tökéletes,
indokolatlan nyelvet,
tisztá jövőt,
halálosan sejtve, hogy
egy este majd,
mintha a Hold énekelne,
a bomlás fonalát követve
belép az ajtón egy idegen,
köpenye alól előhúzza
színezüst törét, és
elmeséli, hogy évek alatt,
mióta egy idegen ország
fővárosában él, szállodai
szobában, az utcáról
szűrődő képekből tökéletes,
indokolatlan emlékezetet szőtt,
tisztá múltat,
halálosan sejtve, hogy
egy reggel majd,
mintha a Napba nézne,
a bomlás fonalát követve
belép szobája ajtaján, s
egy idegent talál ott, aki
köpenye alól előhúzza
színarany törét,
elmondja: végére ért a jóslat,
és a csoda fémes villogása
megnyitja a szeretet csatornáit.

A szag

„Ilyen lehet a vadászkutyák szívében. Most megkeresem azokat a szellemeket. Lesz, ami lesz.” De oda lehet-e találni valahova, ha eközben a nagy egészben egyre elveszettebbnek érezzük magunkat?

– Jól érzem magam a bőrömben – mondta a kockamosolyú, unalom-szőke modell, akin rögtön látszott, hogy reménytelenül, sorsszerűen és érdektelenül eltévedt. A tévé szerencsére még aznap este bedöglött, így másnap Virrasztó Jenőnek nem kellett megtudnia, hogy a kábelszolgáltató lekapcsolta őt a rendszerről. A harmincnapos fizetési határidő lejártá után letelt a nyolc nap türelmi idő is, aztán a négy nap pót-türelmiidő, a cég pedig döntött.

Cementpor ropogott a talpa alatt. Hogy a kevés világosság, amely sejt-hetővé tette a labirintust, honnan jött, az rejtély. Nyirkos fal mentén tapogatózott a költő, előre, valahova. „Tiszta hülye vagyok. Most már vissza se találok. Persze nem is akarok.” Vissza, vagyis a szerelvénybe, amelyet pánikszerűen hagyott ott.

Amikor a befizetetlen csekkek kötege útleveél vastagságúra hízott, és már a gázt is kikapcsolták, de a villanyt – valamilyen titokzatos, netán emberbaráti (ami ugyanaz) okból – még nem, akkor egy este, a konyhaasztal mellett, a hokedlin ülve Virrasztó úgy döntött: ez így nem mehet tovább. „Ahhoz, hogy mindent itt hagyjak, és kommunát alapítsak valami kihalt zalai faluban, még nem vagyok elég öreg. De abból, hogy továbbra is kölcsönökből éljek, kinőttem.” És a középkorú ember elindult, hogy munkahelyet találjon.

Néhány hét alatt kiképezték metróvezetőnek, munkába állt, és hóna-

pokon keresztül úgy érezte, megtalálta helyét az utazóközönség szolgálatának nemes rítusában, amikor furcsa dolog történt.

A tömegközlekedési gépjárművezető olyan járművet vezet, amely személyeket szállít. A vezető munkaidejének meghatározó részében járműve vezetőfülkéjében ül, zárt helyen végzi a munkáját, ágazattól függetlenül. A gépjárművezetőnek munkája közben nincs kapcsolata az utasokkal, nem egy térben, hanem tőlük elszigetelten dolgozik.

A Duna alatt jártak éppen, amikor Virrasztó megszédült. Hanyatt zuhant volna a vezetőfülkébe, ha lett volna elég hely. Így csak nekiesett a szolgálati hely lehetetlen kék fémfalának, és elszürkült arccal lihegte:

– Meghalok.

Nem halt meg, de visszafelé jövet Buda és Pest között megint rátört a roham. És ettől kezdve minden úton, mindig a Kossuth és a Batthyány tér közt, mindig ugyanaz a szédülés. A különbség csak annyi, hogy a rosszullét egyre erősebb, egyre rémisztőbb lett.

Ha meg kellett volna fogalmaznia, mit érez ilyenkor, valami olyasmit mondott volna, hogy létezésének peremei ezüstösen beégnek, és ő mint-ha foncsorra válna, amorf tüköremberré, amelyben óriás arcok nézegetik magukat, de nem tetszik nekik, amit látnak. Az egyik munkanapon például annyira nem, hogy Virrasztó elájult. „Kérem, fejezzék be a beszállást, az ajtók záródnak. A Batthyány tér következik.” A motor felbőg, jön az alagút, aztán hirtelen semmi. Kollégája és be-

tanítója, Hajnóczy Péter pofozta életre Virrasztót:

– Na mi van, megint az ajtózárási pánik? Most már el is ájulsz?

Péter megígérte, hogy nem mondja el senkinek, de Virrasztó tudta, hogy ez nem mehet így a végtelenségig. Még csak néhány hónapja dolgozott itt, de érezte, hogy nincs messze az idő, amikor megtudja a vezetőség, hogy alkalmatlan, és őt kiteszik az állásából, mielőtt még a polgári társadalom komolyabban a keblére ölelhette volna.

A munkáltató a munkavállalóval szemben rendkívüli felmondás jogával élhet, ha:

- a.) *a munkavállaló a munkaviszonyból származó lényeges kötelezettségét szándékosan vagy súlyos gondatlansággal jelentős mértékben megszegi, vagy*
- b.) *egyébként olyan magatartást tanúsít, amely a munkaviszony fenntartását lehetetlenné teszi.*

Alkalmazható különösen a következő esetekben:

- a.) *évente 3 nap igazolatlan távollét esetén;*
- b.) *ha a munkavállaló ittasan vagy kábítószer hatása alatt munkát végzett, illetve ilyen állapotban jelentkezett munkavégzésre;*
- c.) *ha az alkoholszondás vizsgálatot megtagadja;*
- d.) *ha a munkáltatónak jogtalan eltulajdonítással, sikkasztással vagy szándékos rongálással kárt okoz.*

Több orvosnál is járt Virrasztó, de minden lelete negatív volt. Egyszer aztán munkából hazajövet leroskadott a tévé elé, megnyomta a távkapcsolót, és egy szemüveges történészt látott,

aki éppen azt magyarázta, hogy bizonyos források szerint a pesti Duna alatt ókori temető húzódik, nagyjából ott, ahol a metróalagút átfúrja a földet.

Ha volt szemlélet, amelyet Virrasztó mindig is utált, az a spiritizmus volt. Ettől kezdve mégsem hagyta nyugodni a gondolat, hogy rosszul életeit a holtak szellemei okozzák, ők sanyargatják a birtokháborítót, aki a többi metróvezetővel ellentétben – nyilván költői érzékenysége okán – nyugtalanító tünetekkel reagál. Attól fogva, hogy ebben hinni kezdett, az ájulásokat rángatózás, nyálfolyás és hörgés kísérte. A heveny tünetek azonnal elmúltak, amint a szerelvény átért a túlsó partra.

Hétvégeken a szorongás enyhült kissé. Virrasztó elment inni a haverokkal, vagy szerelmet vallott valamelyik volt szerelmének. Elmentek inni, beszélgetni, és Virrasztó érezte, hogy bármikor újra bele tudna szeretni bármelyikükbe, de azok nem hittek neki. Nem akarták újra elkövetni ugyanazt a hibát. Aztán jött a hétfő.

Ezen a hétfőn a költő érezte, hogy történni fog valami. Amikor besiklottak a Duna alá, és kezdődött volna a szédülés, Virrasztó – maga sem értette, miért – hirtelen felindulásból leállította a vonatot. Hajnóczy, aki lelkileg csak az ájulásra volt fölkészülve, dőbenten nézett rá. Virrasztó nem állta a tekintetét. Nem akarta, hogy Péter megkérdezze tőle, mi van. Lekapcsolta hát a villanyt, és áramtalanította a vonatot.

Áll a sötét metró a sötét alagútban. És csodálatos módon nem tör ki a pánik. Hangos szó se hallik a kocsikból. A teljes, áhítatos csöndben Virrasztó kinéz oldalra, és látja, hogy az alagútból oldaljárat nyílik. Sok ilyen szerelőjárat létezik, de ez valahogy

más. Hívogatóbb, otthonosabb. Virrasztó föl pattan, föltépi az ajtót, és a sötét torokba veti magát. Olyan diadalmasan tűnik el benne, mint ha ő volna Sárkányölő Szent György. Mögötte fény gyullad, indul tovább a szerelvénnyel. „Menjetek csak. Nincs szükségetek rám.”

A vasállat eldübörög, és Virrasztó tudja, hogy nem jön több. Elektromos szagot érez. A sav marta falra villámfény rajzolja Oidipusz arcát. A királyból lett vak koldus vakon tapogatózik a kolónoszi liget felé, lánya, Antigone kíséri, és amikor az öreg érzi, hogy megérkezett, elengedi lánya kezét. „Na ja, a végső helyet vakon találja meg az ember.” Virrasztó persze nem akar meghalni, sőt. Hogy most mégis Oidipuszt vizionálja, annak oka talán az, hogy az ő fejében kint és bent határai nem a szokott módon simulnak össze. Vad szex, dühös tengervíz. Harapdálják egymást, átcsapnak egymáson, aminek – az alanyi Virrasztó-verseken túl – az a következménye, hogy nehezebb a visszatérés.

„Hát most nincs vissza.” Virrasztó, a romantikus lélek imádja a súlyos, végérvényes mondatokat, a nyelvben méltóságteljesen leereszkedő létserompót. Oidipusz megjelenésének másik, mélyebb oka az volt, hogy a rég halott, mégis örök életű vak figyelmeztesse őt valamire.

Hogy mi világít itt, az rejtély. Fényforrást sehol nem lát, de a falakat, az alagút irányát igen. És valami soha nem érzett szag hívja. Ez már nem áramillat. Kevert, azonosíthatatlan, archaikus szag. Kéthetes döglött vaddisznó, bánáti bazsarózsa, nátrium-hidroxid és kelt tészta keveredik benne. Virrasztó megáll. „Letüdözöm az ókort.” Arcát a hűvös betonfalhoz tapasztja, mélyen beszívja a táncoló port, érzi, hogy tüdőereiben – ahogy

ő az alagútban – jön a szag, jön föl, mint a talajvíz.

Az emberi szaglólóham fejletlen, területe csupán öt négyzetcentiméter. Ez az oka annak, hogy az ember csak kétezer szagot tud megkülönböztetni. Gyors egymásutánban azonban legfeljebb három-négyet. Ezután a szagloneuronok elfáradnak, a szaglólóham felé nyújtózó dendritjeik által közvetített ingerület már nem fut végig az axonokon az agyi szaglóközpont felé. (Összehasonlításképp: a véregek szaglólóhamjának területe százharminc négyzetcentiméter.)

De miképpen lehetséges, hogy a fáradó Virrasztó-axonok közvetítette szagelőadást a költő agya úgy azonosítja, mint valami görög tragédiát?

Orrunk nyálkahártyája nemcsak a szagokra érzékeny, hanem az elektromágneses sugárzásra is. Az elektromágneses sugárzás emberre gyakorolt hatásának vizsgálatakor nem feledkezhetünk meg a kozmikus térség felől érkező sugárzásról. Az elektromos sugárzás szemmel is érzékelhető tartománya az optikai hullámoké.

A szerelőalagút ölébe csalogató szagnak egy kép a koronája: Virrasztó áll az Akropolisz előtt, amerikai és japán turisták gyűrűjében, és érzi, hogy itt már nem lehet érezni semmit.

A vakító görög fényben sehol semmi, itt meg érezni is, tudni is van mit. Tudni például azt lehet, hogy ez a szag világít. Hogy a szag világít. Az áramlat, amely átjárja a metró szerelőjárdát, ez az ittlét csalódásából és a képzelet irigységéből kevert pára lágyan foszforeszkál, mint a Walt Disney-filmben a vártoronyba vezető

csigalépcső. A hatéves Virrasztó szüleivel a Bem moziban nézte meg a rajzfilmet.

Lassan telt az idő, gaz és bozót verte fel a palotát, és végül teljesen be is borította. Amikor letelt a száz év, egy királyfi közeledett az erdőn át a várhoz, kardjával vágva utat magának a rengetegben.

Csakhogy itt az út elágazik. Virrasztó egyenesen megy tovább, minden idők minden hőse most egy film főszereplőjének érzi magát.

Sóhajtást hall, aztán tüdőbeteg köhögést. Ahogy közeledik a hangok felé, a metróvezetőt vezető szag – anélkül, hogy veszítene kevert, érdes jellegéből – egyre otthonosabb, levegőbb. A szemerkélő szürkületben, úgy harminc-negyven méterre valami kiszélesedés vagy terem következik. Hirtelen dörögő férfihang hallik a teremből: „Proagedéóglüküszpaiszarkhaiuszkotu”. Már látja: a terem közepén egy asztal áll. A költő közelít. Az egyszerű tölgyasztalnál egy öregember ül, olajos, pecsétes munkásruhában, a fején micisapka. Merően néz Virrasztóra a vén melós. Úgy néz ki, mint Kálmán bácsi, a Bem mozi jegyszedője, aki a gyerekeket néha ingyen is beengedte a matinéműsorra. De ez itt nem a jegyeket kéri, hanem azt döröggi megint:

– Proagedéóglüküszpaiszarkhaiuszkotu.

– Tessék?

Az öreg szürke szemét kérdően kimereszti:

– Hát nem érti?

– Maga...

– Hogy én ki vagyok, az nem fontos. Azért jött, hogy jóvátételt és büntetést fizessen létrejöttéért, igaz?

– Miért, kicsoda maga?

– Megmondtam. Itt már nem kérdezünk ilyet. De hogy feleljek is, meg ne is: én adok engedélyt arra, hogy a három út közül – itt a hüvelykujjával maga mögé mutat – elinduljon valamelyiken. Itt vannak a kérvények, mindegyik úthoz tartozik egy, ha valamelyiket aláírta, lepecsételtem. Hogy aztán tovább engedi-e a kutya, az rajta múlik. Tud zenélni? Hogy is tudna! Énekelni? Talán az is meglágyítja az őrállat szívét.

– Milyen őrállat? És egyáltalán...

– Ne tegyen úgy, mintha amerikai vagy japán turista volna, aki eltévedt a Felhővárosban. Vagy egy kíváncsi tömegközlekedési gépjárművezető. Ilyen szavak nincsenek is. Fogja a kérvényeket, válasszon, és induljon. Mennék ebédelni.

Virrasztó megnézi az úrlapokat, de csak valami ősi, érthetetlen írást lát rajtuk. Az öreg csodálkozik:

– Azt hittem, szagra megismeri, melyik a magáé.

Virrasztó majdnem megszagolja a lapokat, de aztán visszahőköl. „Hülyén venné ki magát.”

– Na jó, írja alá ezt. Hármassó. A Jövő Alagútja.

Virrasztó gépiesen aláírja a papírt, megkapja a pecsétet, de csak áll az asztal előtt, és gondolkodni próbál. Visszhangos kutyaugatást hall.

– Na, menjen már, a kutya türelmetlen. Ma még nem evett.

1, 2, 3. Fehér krétával írták föl a számokat a rozsdás vasajtókra. De Virrasztó még visszafordul:

– Azt még árulja el, mi a másik két út? Gondolom, a múlt meg a jelen.

– Helyes. Az 1-es úton az van, ami nincs. A 2-esen az, ami van. Könnyű kitalálni: a maga útján az van, ami lehetne. Magának ez kell. Ott majd megtalálja.

– Mit?

– Ami lehetne. Hogy az magának micsoda, nem tartozik rám.

– Szerelem?

– Hát, van úgy, hogy nem a múlt alvilágából kell visszahozni azt, akit keresünk, hanem a lehetségesből.

Az öreg konzervet vesz elő, bicskával kinyitja, hidegen kanalazni kezdi.

– Adnék a babgulyásból, de nincs tányérom.

Virrasztó kinyitja az ajtót. Amikor becsukódik mögötte, a szag, amely idáig vezette – és amelybe most már babgulyás-illat is keveredik –, megszűnik. „Ami lehetne. Na, kösz szépen.”

Virrasztó lassan szivárgó fény felé oson a jövő alagútjában. Égett pirítós szagát érzi. „Most akkor a metrövetetést is csak álmodtam? Mindegy,

nincs jelentősége.” Még nem dereng, ki az a nő, aki évek óta mindig meghatóan elégeti neki a pirítóst, de az világos, hogy álmodó agysejtjei és nyugodt szíve kiálmodták – mélytudatából vagy honnan – a jövő alagútját. És azt is biztosan tudja, hogy az a nő a konyhában nem létezik, mert ő csak lehetne, érte a jövőbe kell alászállni, Kerberosz dühödt ugatását lecsöndesítve, a metró szerelőjában őrző Kerberoszét, aki a szellemvilágtól őrzi a metrón utazók nyugalma, de akinek véres szeme olykor megadóan összeszűkül, ha olyan lélek közeledtét érzi, akinek elmúlása ősbibb, neme-sebb és reménytelenebb lesz, mint az utazóközönségé, amelynek szolgálát talán csak álmodta a költő.

KEGYELEM

Barna T. Attila

Reménytelenül

A kis B. Marika lopott.
Csupa apróságot, radírt, ceruzát.
Mindig rajtakapták.
Ott állt az osztály előtt, kék szemét lesütve.
Sziszegve kaptak felé a tanárnő szitkai.
Mi, többi gyerek, néztük.
Addig se kellett a leckével törődni.
A kis B. Marika apjáról beszéltek, iszik.
A kis B. Marika szerelmes volt belém.
Minden reggel az iskola kapujában várt.
Mikor meglátott, ujjongva röpdösött körülöttem.
Tűrtem.
Hidegen hagyott a kis B. Marika lopkodásaival és szerelmével együtt.
Az sem izgatott, ha a többiek a haját huzigálták, csúfolták, kinevették.
Észre se vettem.
És egyszer én is megbántottam.
Valamelyik gúnynevét odaköptem a szeme közé.
Miért, magam sem tudom. Kiszaladt a számon.
Ha pofon ütöm, nem okozok akkora fájdalmat.
A napközi otthon udvarán.
Az egykori kastély lépcsőjén állt; arca eltorzult a hitetlenkedéstől.
Az volt a tekintetében: Te is?
Ne csatlakozz a hadhoz.
Azonnal megbántam.
Odamentem hozzá, megálltam előtte és bocsánatot kértem.
Ennyi elég volt neki. Ragyogott újra.
Beszélgettünk is akkor, sokáig, sétálgatva a terebélyes fák alatt, legtöbbit ő beszélt,
lelkesen csapongva, igénytelen szőke copfocskái cikáztak a verőfényes szeptemberi
délutánban, míg nem a jó Gulyás tanár úr kiabálni kezdett utánunk.
A házuk félig romház.
Udvarát felverte a gaz.
Árva hinta himbálózott üresen, valahányszor elmentem előttük.
Anyámmal nem messze laktunk.
Sötét albérleti lyukban.
Anyám a gyárban takarított.
Az üzemi konyháról hordta haza a vacsorát.
Emlékszem: kicsit meggörnyedve ül az ágy szélén, ölében ételhordó fazék, a
sűrűsödő homályban hallok, a villa a fazék aljához ér.
Jaj, úgy sikít a Vágy agyamba' zordul, mint villa tányéron, ha megcsikordul.
A szobában két ágy, kályha, szekrény, rozoga, kopott fényű abrosszal letakart
asztal. Minden bútorunk. Az sem a miénk, csak amíg itt lakunk. Szék nem volt.

Az ágyon térdelve írtam első verseimet.
Az iskolában azt mondták, szocializmus van, nincsenek többé szegények és gazdagok, és József Attila volt az első legnagyobb proletárköltő.
Talán dünnyögi egy új mesét.
Rossz tanulmányi eredményeim miatt nem lehetek úttörő.
Az úttörőavatáson a nagydarab, örökké szuszogó Müller Jóska-val együtt a kerítéshez vezényelnek; innen kell végignéznünk, ahogy a többieknek a nyakába kötik a piros nyakkendőt.
A Müller Jóska-nak egyébként van még egy neve: Attila.
Müller József Attila.
De mikor ez történik, a kis B. Marika már elköltözött az anyjával valami távoli faluba. Előtte elbúcsúztunk.
Főzelékszagú délután.
Az ablak alatt térdelek az ágyon, előttem nyitott verseskötet.
Anyám a gyárban, az udvaron a házínéni harsány hangja, a kifeszített szárítókötélen ruhák lobognak.
Kékítőt old az ég vizében.
Becsukom a könyvet. Nézem a költő arcképét a borítón.
Szép. Komoly.
Játszani is engeddd.
Hirtelen eszembe jut B. Marika.
Holnap már nem jön iskolába. Máshová fog járni.
Megállok a házuk előtt.
A kapun nem mehetek be; az apja goromba ember.
Marika a hintán ül, elgondolkozva néz maga elé.
Néha lök egyet magán. Nyikorog a lánc.
Felpillant, hátrataszítja a hintát, szalad a kapuhoz.
Mosolyog.
Átnyújtom neki a József Attilát.
Megígértem.
Mikor az iskolaudvar fái alatt elújságolta, már ő is ír verseket. Mutatta a füzetét.
Boldogan szorítja melléhez a könyvet. Csillog a szeme.
Indulok haza, de még egyszer visszafordulok.
Ül azon a nyomorult hintán, szőke feje lehajlik.
Néha lök magán egy kicsit.
Nyikorog a hinta lánc.
Ráncolja sápadt homlokát.
Olvas.
Lassan, tünődve.

Egy régi iskolatárs

(A Felhő Artúr lebegései ciklusból)

Hajnali négy óra volt, esett,
kapualjba húzódtam,
nem maradt több pénzem
egy italra sem.

Régi iskolatársam ment el előttem,
kicsit húzta a lábát,
felnézett,
pillanatra találkozott a tekintetünk,
talán megismert.
Nem voltunk barátok,
és húsz év nagy idő.

Utána néztem,
morzsolgatva utolsó,
elázott cigarettám.

Erős Kinga

A szabadság szemfényvesztése

Fekszem ismét a hálókocsi emeleti ágyán, a fal felé húzódva, tartva a vonat hirtelen fékezésétől. Különös félálom nehezíti pilláimat, zsibbaszt a testi fáradtság, a vonatkerekek monoton zakatolása mégsem hoz mély álmot. Felkelhetnék és kinézhetnék az ablakon, mint idefele jövet úgy hajnaltájt, amikor az utazás izgalma tartott ébren, s lemásztam hozzád az alsó ágyra, lábadozó kuporodva néztem ki az ablakon, s figyeltem, hogy a hófödte táj fehérsége miként nyeli el az éjszaka lassú foltjait. A fenyők olykor karnyújtásnyira tűntek, a sínpár az erdőt metszette, óriás jégcsap lógott a töltés melletti meredélyben, aztán a fák távolodtak, s a fehérségben szalmaboglyák sötétlettek, kézzel rakott körte formájúak, akárcsak a nagybányaik képein. Távolabb néhány ház látszott, falusi utca, gyér világítás... Nem tudsz aludni, Cicó? – kérdezted, s felültél az ágyon, a hátam mögé vackoltad magad. Sokáig néztük így a tájat, szóltanul, mint akik nagy útnak indultak, s tudják, hamarosan megérkeznek.

Felkelhetnék és kinézhetnék az ablakon, de a kényelmetlen ágy melege még mindig vonzóbb, mint a hajnali alföld látványa. Ahhoz talán oda kell születni, hogy az egyhangúság megszólíthasson. Öreg barátném lelkesedik érte, s nem érti közönyömet. Csodálatosnak véli, amikor a végtelenre függesztheti tekintetét, s a csend felerősíti a föld, az ég és az ember tökéletesen letisztult, helyén való rendjét. Neki jutott hely ebben a nyomasztó harmóniában. Inkább a fal felé fordulok, s remélem, elaltat végre a vonat zaja. Hallom, ahogy szuszogsz az alsó ágyon, ha melléd bújnék, biztos felvidítana a testmeleg, de az ágy túl keskeny, s nem akarok felébreszteni. Legalább te légy még középkori várúr a tömösi végeken, ott, ahol a fenyők makacsul kapaszkodnak a hegyoldalba, hófödte ágaik megereszkednek, olykor reccsennek is, de csúcsukon a cukorsüveg játékos és pajzán. Medvét nem láttunk, csak egy mókust, de sokáig nézhettük ugrándozását a fák között, miközben megfogtad a kezem, s magadhoz szorítottál. Néztem azt a kis állatot, és minden porcikám irigyelte, hiszen milyen jó volna a hóban hemperegni, nem gondolva arra, hogy vizes lesz a ruhánk és utána fázni fogunk. Menthetetlenül felzabált a nagyváros, vágyaimat is alárendelve az ésszerű kényelemnek, végképp megfosztva már a szabadság szemfényvesztésétől is. Csak a hazaérkezés lehetősége maradt, két és fél óra múlva megérkezünk a Keletibe. Libasorban szállunk le majd a vonatról, valaki fellök a csomagjával, sodródunk a kijárat felé, miközben a hangosbemondó fáradhatatlanul közli a vonatok érkezését és indulását, elhízott pályaudvari galambok tolakodnak a büfék előtt – az ember legszívesebben közéjük rúgna, mert lényük magában hordja mindazt a torzulást, ami a hétköznapiakban fel sem tűnik, csak ilyenkor, amikor a tömösi végekről érkezünk haza –, hátizsákos fiú szalad, borostás, kalácsképű férfi mondogatja fejhangon, hogy taxi, taxi, miközben átverekedjük magunkat a pénzváltó és a könyvtár között, kilépünk az utcára, rágyújtunk és a buszmegálló felé vesszük az irányt. Szóltanul lépkedünk

egymás mellett, a csikket a földre dobjuk, s már szállunk is fel a berregő hússzas buszra. Álmaink valahol ott rekedtek a Királyhágón túl, s valóságosságuk minden buszmegállóban megkopik, mert a fel- és leszállások huzata kisöpri a képzeletet.

Most még az alsó ágyon szuszogsz, nem látlak, de érzem, hogy mélyen alszol, s álmodért irigyellek, mert te még lehetsz várúr, ott a tömösi végeken, talán éppen most nyergeled a lovad, kutyád izgatottan szaglászik a hóban, s még nem is sejtéd, hogy a kopasz sziklák mögött a hiúz azért rejtekezik, hogy egszser, mikor egyedül sétálsz az erőben, véletlenül te lásd meg.

Szorongásaink

Vajon odatalálnék-e egyedül is a Remetekereszt-bércre? Tudod, sokszor gondolok erre, pedig figyelmesen jártam azon a csúcson, ismerem az emelkedő sárgás talaját, mert eleget néztem a lábam elé, miközben felfele kaptattunk az augusztusi kánikulában. Jobb kéz felől szederbokrok nőttek körbe az erdő szélét, a cserjésből szinte semmi más nem látszott, de még nem feketélltek a bogyók, s én szomjas voltam. A csúcson aztán rágyújtottam. Mert jó csendben ülni az alkonyatban egy farönkön, messzire nézni és látni, ahogy a Duna átfolyik a határon, s közben mélyen a tudómban megfordul a füst.

Olyan távoli most a bérc, mintha semmi jelentősége sem lenne, sokkal közelebb a vadkan, amelyekkel útközben perceken keresztül szeméztünk, s te nem merted már megugrasztani, mert túl közel jött hozzánk. Álltunk mozdulatlanul, a hátam egy fatörzsnek feszítettem, te óvatosan elém álltál, és én vállad fölött próbáltam kilesni, félve attól, hogy megindul. Pattanásig feszült dobhártyámba vert a szívem, akkor még nem tudtam, hogy a disznó rosszul lát, csak azt figyeltem, hogy meredten néz felénk és szaglászik. Vártam, hogy elkotródjon végre, menjen búsan a konda után, de még ráérősen ácsorgott egy ideig.

Te, aki nem szeretnél csillag lenni és világítani, mert riaszt a statikus állapot, s nem igényled a nap fényét, hogy haláloed után is szemfényvesztőn közvetítse ragyogásod annak a félszeg párocskának is, ott a Remetekereszt-bércen, akikre rásötétlett s még elemlámpájuk sincs, de mit sem törődve a hazaúttal egy farönkön ücsörögve téged bámulnak, s fényed jelenti akkor számukra a mulandóság cáfolatát, hiszen ujjaiak átfonják egymást, s úgy izzadnak egybe, hogy nem érzik a nedves tenyér undorát, Te, aki mindezt nem hiszed, és minderre nem vágysz, mégis gyakran kiiszod a melankólia poharát, s beleborzongsz utóízébe, mintha oroszhegyi pálinkát hajtánál fel éppen.

Akkor a vadkannal szemezve semmit sem gondoltál. Kipergett belőled minden szorongás, megfegyverkedtél arról, hogy úti célunk végrendelkezés. Csak ösztön voltál, hús és izzadság, s úgy simultál bele a tájba, mint aki tudja, hol a helye, s képes egy vadkan tekintetében feloldani az elmúlás irtózatát. Erre gondolt városi szobádban, amikor ablakod alatt eldübörög a hússzas busz, s fojtogat a hiábavalóság; gyűjts rá, s emlékezz a vadkanra, tudva, ha kell, feltalálók egyedül is a Remetekereszt-bércre.

Ughy Szabina
Leporello

Van egy sziget a déli tengeren,
édes a húsa, sötét, dús halom.
Van egy város, benne az idő,
mézeskancsóban megtört fény.
Van egy be nem fejezett templom,
mert van, ami eleve torzónak születik.
Vannak összegyűlt imáktól lebegő kupolák.
Vannak galambok, röptükben, mint a magvak,
a tér mozdíthatatlan részeit törni meg.
Vannak fekete utcák és padok,
ahová ha leülsz, vasárnap lesz,
de vannak terek, ahol mindez
nem veled történik meg.
Vannak erkélyek, ahol csak cigarettázni jó.
Vannak arcok, rajtuk történetek,
amelyeket takarni kell, mint a csonkolt végtagot.
Vannak gyerekek, dolgoznak késő estig,
nevetésükkel árnyakat növesztenek a házfalon.
Vannak asszonyok, szépek, ha a szemükbe nézel,
ujjadból hideg szalagok csúsznak ki.
Most állj meg te is, így jó lesz,
érezd a láthatatlanná válás izgalmát,
ahogy lelkedből barnára sült turisták
kifényképezik a tested.

Kézimosás-program

Kézzel mosok. Az albérletben nincs mosógép, a mosoda meg drága. Pontosabban 4 euró, és 4 euróból sok mindent lehet venni. Például napijegyet a máltai buszokra, mandulabort, 2 kg epret a piacon, kornettót cappuccinóval, nem folytatom a sort, a lényeg, hogy az elmúlt napokban jó előre elköltöttem sok mosás árát, így kézzel mosom négy nap szennyesét. Mentségükre legyen mondva, hogy ezeket a ruhákat Máltán hordtam.

Ülünk a kompon, nem látni a tengert, csak ami a hajó fényében visszaverődik belőle. Amint elkattintom az első képet, a fényképező megadja magát, kérjük, cseréljen elemet. Nincsen. Alkalmi útitársam közben a százoldalas, napokra lebontott, saját maga által szerkesztett napirendi pontokat vázolja. Büszkeségem, amelynek oka, hogy fél órával indulás előtt átfutottam a wi-

kipédiát, romokban. Még próbálkozom pár adat megvillantásával, miszerint 93 km-re található Sziciliától, 1933-tól az angol a hivatalos nyelv a máltai mellett, közel 200 évig volt brit koronabirtok, lakossága 413 600 fő körül van, nagysága viszont 316 négyzetkilométer, így Málta a világ egyik legsűrűbben lakott országa, s a többi, de be kell látnom, felkészültség szempontjából nincs esélyem.

A szállodánk tipikusan fiatalok nagy csoportjának kiadott szálloda. Két miniszappan, talán az egyetlen indoka a három csillagnak, kibolyhosodott pokrócok, törölköző, amellyel az ember nem szívesen törölközik, meg persze tévé. A 10. emeleten pedig diszkó. A konnektort nem értem, három lyukból áll, fogalmam sincs, hova dughatnám az elemtöltőt, ebből már nem lesz fotózás. Így az előttünk álló három nap alatt aztán valóban nincs más dolgom, mint alkalmi útítársam ébresztőórájára felkelni és követni őt.

A telefon fél 6-kor kegyetlenül meg is szólal. Csukott szemmel és meglepően világos aggyal mérlegelem a lehetőségeim. Három órát aludtam valami gyilkos dubsteppel aláfestve. Kizárt, hogy én most felkelek. De túl sokszor aludtam már vissza az elmúlt időben, szundi kettő, rezeget a telefon a közös éjjeliszekrényen, van kávéautomata a folyosón, csak addig kell eljutnom.

Kint enyhe szél, megejtő reggeli fények, friss madárcsicsergés. Jó lenne rászokni a hajnalokra. A buszmegállóban veszünk két frissen sült valamit. Egy euróból kijövök. Itt még olcsóbb az élet, mint Sziciliában. Pár perc múlva befordul a buszunk. A csoda itt kezdődik el. Soha nem hozott lázba semmilyen autómárka, vagy bármilyen gép, de ezek a buszok gyönyörűek. Mindegyik egy külön történet a sofőrjével együtt. Van itt Elvis-imitátor buszsofőrtől kezdve, diszkójáraton át, a legújabb alacsony padlós, EU-szabványnak megfelelő buszon keresztül minden. A lényeg, hogy egy Krisztus szíve azért lógjon a tükrön a wunderbaum mellett. Újabb sokk ér, amikor megkérdem a buszsofőrt az olasz alatt megroppant angolommal, hogy megáll-e a busz itt és itt, mire ő tökéletes brit kiejtéssel, hideg udvariassággal válaszol, hogy természetesen megáll, csak jelezzünk időben.

Pompásan buszozunk, a fel-le szálló embereket nézegetem, mindenki megveszi a jegyet, ami fél euróba kerül többnyire, legfeljebb 1.60-ba (az éjszakai buszra például, amelyre nem érvényes a napijegy). Leül elénk egy pár, őket hallgatom. Arabul beszélnének? De akkor miért van ekkora orrlyuka a nőnek, és miért szeplős a homloka? A fiú meg miért néz ki úgy, mint egy ausztrál rögbijátékos? Ahogy jobban figyelek, olasz és angol szavak is kihallatszanak még a beszélgetésükből. Ez a máltai nyelv. Furcsa. Alig öt perc után alkalmi útítársam int, hogy most kell leszállni. Várom az átszállást, mire közli, hogy megérkeztünk, ez már Valletta. Nem értem, mikor hagytuk el az előző két várost, amelyeket a térkép jelöl. Lényeg, hogy a fővárosban vagyunk. Málta jelképei, a zárt balkonok gyönyörűek, az ember rögtön odaképzeli magát köntösben, ahogy hunyorogva végignézi reggel a tengeren, de nagyjából aztán ennyi. Megsárgult mészkövek nyugalma a városon. Továbbá az én szépségideálon kívül eső britek meglepően magyaros slampossággal. Sétálunk egy hatalmasat, majd újabb buszra szállunk, halászfalvak, templomok, panoráma tengerrel. Málta aranyos, szép, unom. Nem érzem azt, amit Cataniában, hogy amint kilépek az utcára, bármi megtörténhet, tényleg bármi.

Este tíz körül érünk vissza a hotelba. Dubstep, vagy én már nem is tudom, mi szól a diszkóban, döng az egész emelet, miniszoknyás lányok a falnak támasztott túsarkújukkal, jó, ha vannak tizennégy évesek, láthatóan beállt fiatal-ság, van itt eksztázis, de ez engem már nem érdekel, a lényeg, hogy egy ágy legyen alattam.

Másnap áthajózunk Gozóra és a négy ember lakta Cominóra, a két közeli szigetre. A komp teraszán ücsörögve rájövök, hogy a komp a kedvenc tömeg-közlekedési eszközöm. Büfé, jó kávé, terasz, és hát a Földközi-tenger. Ilyen kéket még nem láttam. Bulgáriában zöld és ijesztő, Horvátországban áttetsző, üveges, itt viszont kék és sűrű, mint a tinta. Alig húsz perc után már Rabatban is vagyunk, megmásszuk a Citadellát, a város történelmi erődjét, amely azért szép. Aztán elbuszozunk Kalüpszó sziklájához, a Kék-ablakként is emlegetett csodához. Még három másik város is szerepel az aznapi lajstromon, de nem megy, nekem ennél szebb nem kell, ezért inkább itt maradok egy pár órára egyedül.

Harmadnap már csak Máltán buszozunk, közben sárcseppek potyognak az égből. A Szahara felől hozott sivatagi homokkal keveredett eső elől egy-egy találomra kiválasztott buszra szállunk. Gyakorlatilag három óra alatt keresztül-kasul szeljük Máltát.

Vasárnap délután visszafelé már sokkal inkább megvisel a hajóút. Magyarán szólva összeszorított foggal nézem végig a *Hirtelen harminc* című, másfél órás utakra épp megfelelő filmsodát. A cataniai kikötőben orgonailat fogad. Fogalmam sincs, honnét jön. Ebben az illatban ballagok hazafelé, május elseje van, majális, mindenki az utcán, a lakásom alatti kis utcában valami kiállítás-megnyitó, orgona helyett most már tömény fűszag és tömeg. Mire hazajövök, a lakás üresen áll. Egy cetli a lengyel lányoktól. Kiköltöztek. Lefekvés után még sokáig hullámszik körülöttem minden, mintha még a hajón lennék, így alszom el.

Iancu Laura

Holdvilágos tintafoltok

Az ember sírva születik. Ez az első emléke. A könnyek azóta is segítik. Nem az újjászületést, hanem a túlélést.

•

Odakinn világos van, de ez a fény már nem a tegnapi.

•

Senki másnak nem hiszek, csak annak, akinek nem hallom a szavát.

•

A szavak segítenek megszökni onnan, ahol nem jó lenni.

•

Az embert emberi szeretettel szeretem, az ellenségemet csakis isteni szeretettel szerethetem.

•

Valaki mindig visszafordult velem a zsákutcából. Ki gondolta volna, hogy a magányom is a másé?

•

Két állomás között, ideiglenes létállapotban, a világom egy kis csomag. Mégis, olyan súlyos, mint az éjjeli álmom.

•

Mennyi váróterem van, s bennük hány kettétört fésűvel rendezett haj, lyukas pulóver és kölcsönként életfoszlány hánykolódik...

•

Visszatértem, de neked örökre elutazott maradtam.

•

Amikor a Tabán templomának hangja is megkondukt, három fokkal melegebb lett.

•

Mily különös csend lakik az öreg tárgyakban. És mily különös, hogy min-

den emberrel egy szó hal meg, amelyet többé már soha senki nem ejt ki. Az öregemberrel... az öregemberrel egy nyelv hal meg.

•

Megvacsorázni magánnyal és hideggel, majd várni, míg a hajnal betakar, eltakar a Nap szeme elől.

•

A teljes megsemmisülést ki kell érdekelni. Nézni, vakulásig nézni a földet.

•

A Ferenciek terén hamuval kereszteltek. Még jó, hogy mindeközben szakadt a hó, a fehér látomás.

•

Nem minden reggel hoz új napot. Vasárnapi ruhában várom vissza a fecskéket.

•

Isten tudja, miért éppen az esőben araszolva jöttek szembe velem Egy József szavai, hogy az igazi művészet nem őrzi, hanem teremti a tradíciót. Negyedórával korábban érkeztem Makovecz Imre temetésére. És soha ilyen sokat nem beszélgettem vele.

•

Az ijedség olyan, mint egy dalkísérlet. A lélek dúdolni kezd, aztán váratlanul lekonyul, mit sem törődve azzal, hogy a formát ki kell tölteni.

•

Íme, jön a tavasz, és egyetlenegy virága sem nyújt vigaszt. A médiumok bevallják: pusztán csak közvetítői és nem forrásai a végérvényes megoldásoknak.

•

Végül, ismét az ég sugall valamiféle menedéket. Vannak gondolatok, ame-

lyek soha semmilyen alakban nem nyilvánulnak meg. Nagybetűs gondolatok.

•
Hiába hogy feltalálták a máglyát, a be nem teljesült szerelmet nem égeti el.

•
Két alvás között arcot mosok, de a folt nem tisztul. Mégiscsak megütöttek...

•
Könyörülj rajtam, te egyetlen eltemetett halhatatlan.

Menthetetlen tavasz

Engedjétek hozzám jönni a keselyűket,
fekete hajam ezer tüske,
a szívemet leírni nem lehet,
hadd marják ki fejemből
a kétnapos emléket.
Adjátok nyelvemre a szót,
mely tagadja, hogy megtörtént, ami volt.
Tekintetháborúk és Auróra,
négy évszakra ítélt séta
az Ermitázstól a Néva-partra,
a kívülről is meleg Téli Palota,
az ateizmus templomában elhallgatott ima,
s ki maga volt a kísértő: a világló éjszaka.
Emeljétek jobb kezemet,
ki kezét fogott véle,
hajítsátok, tátva a madár csőre,
s a tudatlan ballal,
ki maga is áruló,
kinek a bűnből sem jutott,
töröljétek nevét a naptárból,
mint ártalmatlan méregfogat.
Mint kölcsönkapott szerelmet:
visszaadom,
mint lopott kincset csodáltam,
mint tiltott gyümölcsöt akartam,
egyetlenegyszer
Szentpétervárt Szentpéterváron.

Győrffy Ákos

Egy erdei ház megközelítése

Nehéz lenne pontosan megmondani, miért vonzódok hozzá. A lehetséges magyarázatokból lenne bőségesen, de valamiért egyik sem lenne igazán kielégítő. Csak körbejárnám ezt a házat, körbejárnám a magyarázataimmal, de a küszöbét nem lépném át velük. Nehéz lenne megmondani, miért érzek otthonosnak egy helyet. Mi az, ami miatt az egyik hely taszít, a másik pedig azonnal lakályosnak tűnik, holott sosem jártunk még arra.

A vallásos ember számára a tér nem egységes. Törések és szakadások találhatók benne, olyan részeket tartalmaz, amelyek minőségileg különböznek a többitől. Mindezt könnyen megtapasztalhatjuk, ha *nyitottan* járunk egy vidéken, kinyúlva a táj titkos áramai, belső sugallatai felé. Az, hogy mit nevezek nyitottságnak, nem könnyen definiálható. Valamiféle érzékenység, egyfajta antenna szükséges hozzá, amelynek segítségével foghatók bizonyos jelzések. Olyan jelzések ezek, amelyek inkább az álombeli élményekhez hasonlítanak, vagy olyanok, mintha nem is mi élnénk vagy éltük volna át őket, hanem valaki más, akit nem ismerünk, és akivel mégis kapcsolatban állunk. Titokzatos, rejtélyes élmények ezek, a nyelv segítségével nehéz közel férkőzni hozzájuk. A világnak abból a tartományából származnak, ahonnan a költészet, vagy ahonnan a zene.

A ház egy meredek, bükkös domboldal aljában áll. Van erre egy szép, ritkán használt szó: horhos. A ház egy ilyen horhos mélyén rejtőzik. Egy moha lepte kövekkel, korhadó fatörzsekkel borított, észak felé néző árok bejáratánál. Amennyire tudom, körülbelül nyolcvanéves lehet, fiatal korában csőszházként szolgált. A ház alatt, ahol az árok kiszélesedik, valaha gyümölcsösök voltak. Almáskertek. Még most is látni néhány almafát az áthatolhatatlan, vadrózsával, sommal benőtt mezőn. A ház környékét negyven-ötven évvel ezelőtt még művelték. Gyümölcsöskertek, málnások voltak mindenfelé. Aztán olyan idők jöttek, amikor felhagytak művelésükkel, és lassan visszavette az egészet az erdő.

Talán az erdei életmód is gyanús volt az új idők teljhatalmú urainak, mert ugyan hogy képzelet valaki, hogy csak úgy fákat metsz és kapál, szüretel és gallyat éget a csendben, távol a falutól. Az ilyen ember gyanús, nehéz ellenőrizni, mit csinál. A ház mégis átvészelte valahogy a sötét időket, és ma is áll, miközben sok más hasonló erdei szállás (többek között a nagyszüleimé) rég eltűnt a föld színéről. Mostani gazdája olykor rendelkezésemre bocsátja egy-egy hétvégére.

Egy ház berendezése mindig utal arra a szellemi felépítményre, amely létrehozta. Figyelmes tekintet előtt hamar nyilvánvalóvá válik, milyen ember lehet a gazda. Ha arra gondolok, miféle förtelmes enteriőrökkel kénytelen találkozni az ember nap mint nap, könnyen következtethetek arra, milyen állapotban vannak azok a szellemi felépítmények, amelyek létrehozták őket. Az eredmény siralmas. A modern házak legtöbbször egyszerűen elviselhetetlen tereket zár körbe. Olyan tereket, amelyek legfeljebb csak arra jók, hogy a bennük élők mihamarabb ember-automatákká változzanak. A ház külső-belső képe kíméletlen tükröz az abban élőnek.

Ennek az erdei háznak a külső-belső képe azonnal megragadott. A berendezése, a semmi felesleget nem tartalmazó belső tere, az aszketikus egyszerűség, amely a falakból árad. Nem állítom, hogy mindez mondjuk az én szellemi felépítményem hű mása lenne, inkább egy ideális állapoté, egy vágyott állapoté. Egy ideális szellemi állapot házbéli megtestesülése. Csak a legszükségesebbek, azok viszont tisztán, egyszerűen és átláthatón.

Az általam ideálisnak gondolt belső tér leginkább egy kolostor cellájához hasonlít. Ennek a háznak a belső tere egy kolostori cellához hasonlít. Egy ilyen térben a gondolkodás is megváltozik, ezt volt alkalmam megtapasztalni a ház falai között. Világosabban látok, éberebb vagyok, együttérzőbb, megértőbb. Mások lesznek a mozdulataim, másként beszélek, olyan szavakat használok, amelyeket máshol nem.

Aztán lent, *itt*, minden arra tör, hogy mihamarabb elfelejtsem az odafenti állapotot. Felejtsem el, mint romantikus, hiábavaló lázálmot, amelynek a *realitás talaján* maradv semmiféle léjtogosultsága nincs. Itt lent minden az ellen dolgozik, amit az erdei ház képvisel. Az ilyen házak ugyanis ellenségei a lenti világnak. A lenti világ szeretné elpusztítani őket, vagy legalábbis a saját képére átalakítani.

Ha mégis kikerülök a lenti világ elviselhetetlenül zajos sodrásából, és az erdei ház csendjébe jutok, először egyfajta légüres téren kell átverekednem magam. Még nem vagyok itt, már nem vagyok ott. Olykor kétségbeeséssel jár együtt, levertséggel, kedvetlenséggel. Mit csináljak itt? Úristen, micsoda csend. Nem tudom elkerülni, hogy ne magamra figyeljek. Amit akkor sem kerülök el, ha a lombok mozgását vagy egy madár röptét figyelem. A megfigyelés tárgya és a megfigyelő közé nem iktatódik be semmiféle zavaró körülmény. Most aztán nézheted, ezt akartad. Csend van odakint, de idebent, idebent az agyban még egyáltalán nincs csend. Sem az agyban, sem a szívben nincs csend. Zaklatott állapotban nehezen elviselhető egy olyan közeg, amelynek legnagyobb szenzációja egy havasi cincér például, ahogy órákig ül mozdulatlanul a küszöbön. Itt nem történik semmi. Hogy lehet ezt elviselni? Ebben a környezetben nyilvánvalóvá válik, hogy amit történésről, működésről, egyáltalán, amit az élet menetéről általában gondolunk, az bizony egyszerű tévedés. Erről nem volt szó, hogy ez is van, ezt nem mondta a Marika néni az alsó tagozatban, de az Éva néni sem a felsőben. És ami a legrémisztőbb, hogy a gimnáziumi magyartanár sem tudósított semmi ilyesmiről, sem a teológusprofesszor később, a főiskolán. Ez bizony el lett felejtve. Vagy el lett hallgatva. Vagy ők sem ismerték, azért nem beszéltek róla. Vagy nem érezték fontosnak. Ez nem lényeges, nézzük inkább a periódusos rendszert. Ákoskám, vezesd le ezt a másodfokú egyenletet a táblánál. Mettől meddig élt Babits Mihály. Mit jelent az, hogy irreverzibilis koaguláció. Ezekkel az információkkal az ember nem sokra megy, ha, mondjuk így, az életével kell szembenéznie. Az erdei ház a szembesítés helye. A vádlottak padján reszketve ülök ilyenkor, malmozok az ujjaimmal, és nem jut eszembe semmi, amit mentségemre felhozhatnék. Most mondjam azt, hogy erre engem nem tanítottak meg? Vagy azt, hogy olyan életre lettem szocializálva, amely hírből sem ismeri a csend, az elmélyültség, a magány állapotát? Mutogassak másokra, az apámra, az anyámra, a mindenféle tanári karokra, dékánokra és vizsgabizottsági elnökökre? A mutogatás bizonyos szinten akár még jogos is lehet, de tudom, hogy ennyivel nem úszom meg. Nincs más választásom, egye-

dül kell szembenéznem azzal, amivel szerencsésebb korokban együtt néztek szembe emberek, akik ráadásul olyan közegben nőttek fel, amely ismerte a szembenézés módszereit. Nagyanyám egész életét a szőlőben, a málnásban, a gyümölcsösben, a kukoricásban, a kaszálón, az erdőben töltötte. Panaszkodni sosem hallottam, imádkozni igen, csendben, fél oldalára bénultan is, amikor minden szó nehéz volt már neki. Mondhatnám, nagyanyám a középkor utolsó embere volt. Egész élete, a gondolatvilága sokkal közelebb állt a középkorhoz, mint a huszadik századhoz, amelyben élni volt kénytelen. Bizonyos értelemben a középkornak az ő életével lett végérvényesen vége, legalábbis az én számomra, és ami utána jött, az tizenöt-húsz év alatt olyan örületes tempóban történt meg, hogy nincs ember, aki követni tudná. Mintha az ő életével ért volna véget az emberi élet, és ami utána jött, az hasonlít ugyan az életre, de mégsem az. Nem tudom, micsoda. Torzképe, kifordítása, leköpése.

Itt, az erdei ház előtt ülve nem tudok nem arra gondolni, mit vesztettünk azzal, hogy hagytuk veszendőbe menni mindazt, ami nagyanyáink életének vezérfonala volt. Egy könnyed mozdulattal vágtuk el ezt a fonalat, azt gondolva, hogy telefon- és kábeltévé-zsinórokkal pótolhatjuk majd. Vagy fellövünk ezer műholdat, és az mennyivel komolyabb, mint kapálni. Mennyivel?

Legalább egy teljes nap, egy nap kell hozzá, hogy megszokjam valahogy a csendet, és magam is hozzálassuljak a természeti térhez. A havasi cincért még reggel is a küszöbön találtam. Alig észrevehető lassúsággal mozgatta hosszú csápjait.

Nem leválni

Mile Zsigmondnak

Nem tudtam, hová indulok. A sárga és vörös zuzmóval borított kőtömb, amelyre rátaláltam, még langyos volt a kora őszi naptól. Alkonyodott. Lankás, szinte lapos hegytetőre értem. A tetőn ritkás tölgyerdő és árvalányhaj mindenütt. Combig erő árvalányhajtenger.

Leültem a kőre, előkotortam a cigarettát. Megrémültem az ürességtől, hogy hirtelen mintha eltűnt volna minden érzés, el minden gondolat, arcok és illatok, szorongás és öröm. Nem voltam képes elhinni, hogy a tekintet, amely a szemközti hegyoldalon merőlegesen felfutó nyiladékra szegeződik, az enyém lenne. Elszakadtam a saját tekintetemtől, mégis ez volt az egyetlen, amibe kapaszkodhattam. Igyekeztem nem leválni ennek a tekintetnek az irányáról, bár azt, hogy ki igyekezett ennyire, abban a pillanatban képtelen lettem volna megállapítani. Egyszer csak elvesztettem mindent, amitől addig erőnek erejével szabadulni igyekeztem. Nélkülem ültem ott a kővön, nem volt jelen az, akivel addig a pillanatig összetévesztettem magam.

A nyiladékban megjelent három szarvas, megálltak a szederbokrok között, magasra tartott fejjel szimatoltak körbe.

Fogalmam sincs, meddig ülhettem ott. Már sötét volt egészen, mire leértem a patakhoz, a tűz mellé. Barátom ott ült egy rönkön, a tűzbe nézett, nem szólt, nem szóltam én sem. Szóltanul ittunk meg egy üveg bort a patakvégében.

Borbély András

Románia

már vagy két hete vártunk / egy harmadik emeleti lakásban / kolozsvár gheorgheni nevű negyedében, / mely románul úgy hangzik, mintha / otthon lennénk gyergyóban (gheorgheni), / vártunk, vártunk a fűtésszerelőkre.

És úgy vártunk mi arra a napra,
ment a játék nem kedvre, nem babra,
üresen állt a hűtő, a kamra,
hajoltunk ki ablakon a szagra,
a szomszédban füstölt már a hagyma-
tokány, a mi konyhánkban a makra-
méknak volt ugyanilyen a szaga.

megtudtuk, hogy a gázórát / a raktárból a szerelők fölvelték. / úton vannak tehát,
vigasztaltuk magunk, / valahol a nagyromán ipari pusztulatban jönnek, / mi
vagyunk két szelíd szemű szerelőnek / a szemüknek világa, a szívüknek a csücske.

Morzsát hintettünk az útra,
frissen vágott ünő vérével
megjelöltük a kapufélfákat,
zászlókat lengettünk,
könnyet is hullattunk,
– s didergő szívünkben
magunkra maradtunk:
éhes keselyűk nemcsak a morzsát,
a betont is fölszedték utánunk,
ünővér szaglott minden kapufélfán,
forradalmak jöttek,
zászlók vettettek a tűzre,
könnyeinkkel didergő szívünkben
jaj megint,
jaj megint magunkra maradtunk.

Szerelők vére, kutyavér,
szertelen szívünkért fagy a bér,
szakadott szvetterünk makulás,
jaj, minnyá' itt van a Mikulás,
fűtésünk még sincs beszerelve,
jaj, hogy be vagyunk mi rezelve,
hogy vajon mit rejt a puttonya,
van-e benn' puliszka, tarhonya,
van-e benn', van-e benn' GÁZÓRA.

és a szerelők aznap sem jöttek meg. / úgy hírlett, egyiküknek szüksége volt egy gázórára, / s éppen a miénket nyúlta le.

Áldást mondok-é, vagy átkot,
farkastörvényhozók, rátok:
ne szólhassa soha szátok,
amit szívetekbe zártok,
jaj, szerelők, jó pajtások,
jaj, országos szívátások.

és mi túl voltunk már akkor a mi lelkünkben / minden tűrés-, ország- és kontinens-
határon, / feledtük jó anyánk intéseit, / haza akartunk, hazajutni végül.

Túl voltunk azon, hogy:

*Nem volt csatlakozás. Hat óra késést
jeleztek és a fullatag sötétben...*

Túl voltunk azon, hogy

*Harangoznak Monostoron.
Isten, kegyelmes ostrom...*

És túl azon, hogy

Tebenned bízunk eleinkből fogva...

És azon is túl, hogy:

*A mosógép a lepedőt
lágyan zúgva csak mossa, mossa...*

elkékült szánkából, mint a jégcsákány, / kezdett kimeredezni a „meg-nem-gondolt-
gondolat”. / az erőkre gondoltunk: oidipuszra, dantéra, / balassira, berzsenyire,
adyra például. / s hogy szavunkat ne felejtsük, / minden általunk ismert európai
nyelven / hangosan énekelni kezdtünk / fent a harmadik emeleten, / a györgyfalvi
negyedben:

hogya te iubesc România,
hogya je t'aime Roumanie,
hogya Ich liebe Dich,
hogya I love you,
hogya szeretünk téged,
Édes Románia.

Emlékezés

Egy reggel zenévé változik a táj,
fémhuzallá nyúlnak az ürességben
kifeszített árnyékok, sóhajok,
töredelmesen kiszáll a fagy

a talajba tapadt gyökerek közül,
és a húrokra ragadt tollazaton,
mint a kőre rácsöppenő olaj,
ezüstösen madárvér csillan.

S fölzengetnek a kóbor zivatarok,
mind az esők, a sók és a sirályok,
jégtükrén befagyott holt időeknek
hozzád látogatnak a szavak,

költők álmai, növények s bogarak,
gyöngykórók inogva hajlongó szára,
hasogató, szilánkos szelekben
cserépdarabok süvítése,

majd kiáltozások, átkok és nevek,
szitkok lepusztult, koszos agorákon,
vézna költők és halálra szántak
utolsó riadt mosolygása...

A palaszürke tájban egy kisfiú
álldogál: játékaik földbe nőttek,
lovacskák, kocsik, kövek és gombok
köré várossá rendeződnek –

s a celluloidok beleszakadnak
a képbe, a kamerákat feldönti
a szél, madárvér csöppen a kőre,
s megremeg alattunk az idő.

Trieszt

Ez már a part, s a tenger: haltemető,
egymásba nő a faág s a vezeték,
öreg tenyér, egy holt város ráncai,
zúzalék, nyálka, télközépi esők,
rókalábnym az út mellett a hóban...
Ez már a part itt: otthon a Seolban.

Ez meg a város: puha, iszapos föld,
hol elvonult a magasságos tenger,
az üres égen borotva-sírályok...
Repülnek? zuhannak? szöknek? – ki tudja;
hó alatt szunnyad a sárkányfogvetés,
tengerből tó lesz, a bőségből kevés.

Szél támad, csontrepesztő, a hegyekből,
azt mondják, neve: Hiábavalóság,
s egy sötét csillag úszik a víz alatt...
Állj meg itt, Testvér! Marhád, juhod, lovad,
ami maradt, a tengerbe tereld be,
ne emlékezhess már saját nevedre.

Járd be a város színét és visszáját,
kémleld a kapuk fölött a holtakat,
éjszaka barátkozz meg a kutyákkal,
hisz ez voltál te is: vándorló kutya,
hol halott isten vont a fészkét,
hírlik, úgy hívták: Rettenetes Részvét.

Jász Attila

Egy kísérleti nap. Hermész&Co

(Dresch Miskának)

Egy nap, tudom, hiába menekülök tovább.
Épp felszállnék a vonatra, de lehet,
hogy még odáig se jutok, utolér a halál.
Nem halkan surrogva, ahogy zen szerzetes
nyílvesszője halad vakon a céltábla közepe felé.
És nem is az apokalipszis békés traktorosaiként,
nehéz és sűrű zajban, csatakos ágyban,
és gyűrött párnák közt sem.

A kvartett lassan lépdél a harmatos fűben.
A ráhangolódás percei ezek, ezt onnan sejtem
majd meg, ha egyáltalán, a pályaudvaron
szandáljukból kilógó nagylábujjuk
nedves lesz még.

Leülnek a resti műanyag székeire, csapolt
sört rendelnek és játszani kezdenek. Valami
népzenén alapuló improvizatív darabot, ahogy
mindig ilyenkor.

És a zene által magam is keresztbe
rakott lábbal a székhöz szegezve, lemaradok
a vonatról. S mivel apám és anyám gyereke
vagyok, a darab vége felé, a szaxofonszóló után,
fekszem csak ott, meg
halok.

Sütő Csaba András

földtörténet

és krumplit sütöttem akkor a konyhában

hová lépsz gerjed a november csinosra
csípett arccal pufók rózsák és jéghideg
homlok izzadó kabátujjba húzott kézzel

ha konkrét már és dereng a hold
orrcsavaró a fagy az eljövendő
és virágok szirmát boncolja patakokba húzva a bolygó hő

alszik az opál fáradt ametiszt e kint
erős nád nekünk ez erdő mi kókadtra igazítja
mélybarna szemünk véletlen nem szenvedünk

a hold ezüst az ég mély és a hold
bariton a szem héja sárguló függöny és
a hold bariton csorgó függöny karnis nélkül

a dió zárt héja befelé elreped édesmély
megfakad a hold héja szembefolyik az űr
függönyén lebbent néha áthajol a lerágott ág
csontjába karolva ezüstből csel vet és elszálló makranc

az üveg szája köré feszült celofán
a cukorlébe taszított gyümölcsön villan
hallgat a magban a házban nem beszél

égetett kályhacserepek vak- és hővezetők
dorombjába kontráz a lefelé zúgó kora tél
felzavart füstje kapaszkodik
a kéményfalon égbe dőlt nyár
izzó göcsörtök nyugalmára
váró kormos felizzó piszkavas
szóródó hamu a tálalón a nyíló ajtó lángnyoma

a fregolin középre igazítva súly
a hordóban lassan zabálja
a gyalult káposztát a só
a hegyből zacskóba fejtett tömb
metsző új falánk éderei

eregeti a nedveket testéből a gyalu
vágásnyomok a pengéről száradóban

a bors ragyái fonnyadóban végre
terem erre is aratott babér
a pince kehe a doh óvatos kitartott
lélegzete éled a falon a penész
ecetbe fúlnak az almapaprikák

húl a rétes tésztája és beleszikkad a meggy maga
pöffen a buktában a szilvalekvár
a tepsi felett rázkódik szital a porcukor
félujjnyi mázzá olvad a kóttön

az ólban rendhez igazítva egy testben
még szalonna disznósajt kocsonyaalapba való
disznósajt fent a félszeg félkaréj
abból van amiből karambol karambol

és izzik az égen a kozmikus böllér közzé dermedt sebe

a falakon túlról neolit dallam

nézzünk valami ritkát szépet és merészet
a szárítókötelek között forogj rendre velem

jár a pára nem beszél jár a pár a nem beszél

n e m b e s z é l n e m b e s z é l

kampós szívek a kötélén

néz vérzik semmit se lát és csipeszek villája
turkál a ténfergő est horpadó félkörén
összevissza dől míg zuhog belőlük
a kifosztott test végső kémiája

nem segít senki süllyed az optika lemegy feljön
simázza magát újra egy darabban dobban
a szív kamráiból tovalüktet a vér

az opál grafit az ég sekély a hang dől zuhog
a repedt holdat számolja olajba mártott
százötven gerezd minden átütött burok
forróság kergeti körbe a hő aláhúzza amorf pegazust
rendez alá vágat esztét mint ki végképpen hátra

az ősz eónok felé

Szalai Zsolt

ők elmennek, én idejövök

idők súlya
költöz-
tetőautók
alatt be-
roppant
járdákon
botoz a bácsi

elrendeződik
a kavicstör-
melék is-
meretlen re-
pedésekben
ismert gyomok
idén is

feltöretnek – lábak nyomán

fákról pottyánó diók,
az utca sorfákra metszve,
a földek is felszántva némelyütt,
a meggyütt az elmenőre gondol,
a ház előtt többé meg nem állóra –
borvirágos jókedv után
jégvirágszirmokra szakad a lélek

nem elmondhatók többé
már nem hallható kocsmái anekdoták,
bennszorult a hang a söntésben,
csak a kipirult arc, türelmes szem,
a mosoly az, ami befogadó

egy besétálhatatlan faluban
készítesz képeket,
de nincs az a felbontás;
már eleve retusált itteni múltad,
és hiába nagyítod, nem érted,
miért hiteles (inkább díjköteles) a térképmásolat

hallatlan történetek aszályos idejébe száradsz

a szomszédba már nem mész dunai halért,
lassan a csatornán is lábon kelsz át,
eltömíti az időt az avar; magasodó nemes nyárfák
levelei mállanak el a mederben, nem olvasol a fák kérgéről,
előled rejtve az évgyűrűk, hiába reszketsz,
nem mesél neked a kivágott, százéves szederfa sem

más emléke helyére nem tolakodhatsz,
olyan idők helyén laksz,
amelyeket őrizni nincs többé kedv, erő, élet,
nincs évszám, igazolt tény,
csak megérthető hiány

azoknak, akik maradnak, akiknek a bányá
nem az emlékezés metaforája,
akiknek éhezés és szomjúság, létező háború

nagyobb fejadagért, több kenyérért odaadtuk a cukrot,
mondja csak, miközben kaszálni tanít, de inkább felejtené,
mi megy át az agyvérgáton

csak a másik hiányzik,
aki már távolabb,
akivel halsz, együtt élsz,

akiért jössz,

hazamész.

Vincze Ferenc

Átkozott hely

A sarki üzlethelyiség – s ezt többen is gyanítják a kerületből – el van átkozva. Hogy pontosan ki, mikor és főként miért szórt rá zaftos átkokat, arra már senki sem emlékszik, persze az is lehet, senki nem meri feltűrni emlékeinek rothadó almától csöpögő zöldséges szatyrát.

Pedig ideális helyen van, két forgalmas utca találkozásánál, s aki megy vagy jön, akaratlanul is elmegy mellette. Nap mint nap. A következő utcasarkon lévő kisbolt állandóan az utcán ácsorgó, tisztos munkában megőszült vendégei minap éppen azt fejtegették, hogy mennyire előnyös az elhelyezkedése. Útban van, mondta egyikük. Ott, kontrázott rá valaki két egészséges bőföggés között. Lehet, hogy ez a baj, vetett ellen egy harmadik hang, megszoktad, hogy ott van, és konkrétan leszarod. Erre elhallgattak. Súlyos ígék voltak, emészteni kellett, kortyolni rá párat a Kőbányaiból.

Hajdan zöldségest üzemeltettek ott, kettő vagy három évig. Volt friss paradicsom, paprika, uborka, retek, máskor alma, szőlő, barack, májusban eper, később meggy, cseresznye. Kinek mire volt igénye. A pultnál állva be lehetett látni a raktárba, ahol egy asztal mellett, néhány pohár társaságában ultiparti folyt, már kora délután nekiültek a fiúk, s néha egészen belefeledkeztek az estébe. Nem volt az rossz, még fél tizenegykor is le lehetett ugrani retekért a megkésített rántottához. Persze másnap hiába akart volna bárki kis paprikát venni a szendvicsbe, csak késő délelőtt húzta fel a rolót Sándor, a zöldséges mindig eleven tulajdonosa. Aztán egyszer végleg úgy maradt a roló, s csak egy év múlva húzta fel a kerület jobb sorsa érdemes polgármester-jelöltje. Kifestettek, elegáns asztalokat helyeztek el kétoldalt, majd székek is kerültek, s egészen addig ültek ott a lokálpatrióta egyesület szimpatizánsai, míg a választások éjszakáján aztán ők is leeresztették a megrozsdásodott, nyikorgó ajtóredőnyt.

Sváb pékség – hirdette egy évre rá a cégér. Kifli, zsemlye, diós, mákos csigák, sváb kenyér, sváb cipó, és még isten tudja, micsoda került a polcokra. Sőt, aki akart, magasított asztaloknál állva is megreggelizhetett, ha úgy hozta kedve. Amennyire láttam, senkinek nem hozta kedve, pedig még kávé is kaphatott volna melléje. Talán mégis igaz volt a mondás, megszokták a lakók, hogy van, aztán leszarták. Sokan még ma is úgy emlegetik, Sándor zöldségese.

Átkozott hely, mondják a kisbolt vendégei, s ezt mormogja Sándor is néha maga elé, miközben felhörpinti sörét a Ferenc téri kávézó pultjánál. Csöndben mondja, alig hallani. Mintha nem akarná, hogy bárki is meghallja. Csak úgy beledörmögi a félig kiivott korsóba, majd miután az utolsó kortyot is leküldte a torkán, még egyszer odasúgja: – Átkozott hely!

Itt csak egy sört iszik. Azt is a pultnál. Soha nem ül le, nem akar itt feledkezni, még a végén drága sörre költi a pénzét. Nem, azt nem lehet. Néha segít a tulajnak felfűrni egy polcot, odébb tolni a virágcserepeket, megigazítani a tévéállványt. Ha BL-meccs van, esetleg tovább marad. Maximum két sörig. De tovább sosem. Szedelőzködni kezd, azaz a pultra tett tárcáját zsebre vágja,

még egyszer megdönti a korsót, hátha maradt benne a csepp sörital, aztán lekezel mindenkivel, s elindul. – Sándor, még egy sört? – szól utána ilyenkor a pultos megszokásból, de Sándor csak megrázza a fejét, s valami halaszthatatlan dologra hivatkozva kilép az ajtón.

Kihúzza magát, egyenes derékkal halad a sarok felé, köszön jobbra, köszön balra, mindenki ismeri Sándort, a zöldségest. Láthatóan büszke erre, s peckesen, férfiemberhez méltón még utána fordul az utcán csivitelő fodrászlányoknak is. Elhalad a kisbolt előtt iszogató hajdani ultis cimborák előtt, de nem köszön, csak bólint. Hidegen, kimérten, mint aki tudja: mindennek van határa. Látszik az arcán, megveti őket. Mélyen, tiszta szívéből. Ezek még arra sem képesek, hogy beüljenek egy kocsmába.

Amint elhaladt mellettük, azok sutyorogni kezdenek. A sörösüvegek szinte összezördülnek, úgy hajolnak egymáshoz, s mély, rekedtes hangjuk csak úgy fröcsög a megvetéstől. De Sándor ezt már nem hallja, a sarkon befordul a következő utcába. Háta meghajol, lába megroggyan, s fél kézzel megtámaszkodik a hajdani zöldséges falánál. – Átkozott hely – suttogja maga elé, s beles az ablakon. Ingatlaniroda nyílik hamarosan, hirdeti az új tábla, s az újra kifestett helyiség szinte már zavaróan tiszta. – Dögöljete meg – mondja még Sándor, aztán továbbindul, hogy pár méter után leereszkedjen egy bérház pincéjében lévő kocsmába. Mire a pulthoz ér, két vodka és két Kőbányai várja. A rövidet lehajtja, aztán leül a sarokba. – Gyorsan igyad, mert ma időben akarok zárni – szól utána a kocsmáros, és Sándor int, rendben, iszom, ahogy csak lehet, s mint a jó tanuló, egy huzatra üríti ki az egyik Kőbányait. Majd mond valamit, duruzsol, de ezt már csak az üvegek hallják.

Mile Zsigmond Zsolt

Öböl

Valakit megbüntettek snecizésért. Előlépett a rendőr meg a halór a nád mögül, és kirótt a helyszíni bírságot a klottgatyás bűnösre, aki nem tudott érvényes horgászjegyet felmutatni. Feltételezem, a készsége is elkobozták, melyről jegyzőkönyv készült: 1 db mogyoróbot, 1 db apró horog, két méter horgászszsinég, 1 db tollúszó, légypondró műanyag dobozban, 25 db nehezen lélegző, hátára fordult Szélhajtó küsz (sneci), 1db 10 literes, sárga vödör. Az eset a Dunán történt, mely folyót a magyar ember vénájának érez, mely folyót gátlástalanul lehalásznak (olykor villannyal), melybe csak az Isten telepít halat. Lement a nagymarosi jóember telefogni a vödört ruszlinak valóval, le az Öbölbe, a füzek alá, a limányosba, ahol áll a víz, süttetni a hátát, kimosatni magából hullámszás és napfény által a gondokat, a csekkfrászt, az örökös fenyegetettséget, és akkor, egy váratlan pillanatban, odaállt elé a szerv, és elkobozta a sárga vödört meg a félhavi fizetését. (A másik felét talán kocsmai dohányzásért vagy kerékpáros gyorshajtásért tiltották le.)

Egyedül az a jó ebben a történetben, hogy nem Sisa Pistát, az utolsó nőgádi betyárt kapta rajta a rendőr-halór kettős, mert a Pista beléjük lőtt volna, s most ezzel a szörnyű esettel volna tele tévé és újság.

És a Pistát meg lehetne érteni! Az Öböl ugyanis sérthetetlen, a hatalomnak ott semmi keresnivalója. Az Öböl szent hely.

Az Öbölben tanultam meg úszni, magától a Dunától, hétévesen. Most is a talpamban a sóder érintése. Az Öbölben fogtam első halaimat (éreztem, hova kell dobni a horgot, merre jár a raj), anyám kisütötte a zsákmányt paprikás lisztben, ami maradt, a belet meg az úszóhólyagot (utóbbi után kidurragtattuk), Cirmi megette. Sírni is az Öbölbe jártam, hol örömben, hol bánatomban. Szegény vasutas Józsi holttestét is ott találtam meg a kikötőcsónk mögötti gazban. Engem kotortak, irtottak és beleztek munkagéppel a vízlépcső építésekor. Az Öbölben csókolóztam először, ott írtam az első verset, az elúszó hajók neve és zászlaja által tanultam a világot. Kakaóvaj illata, gyékény illata, füzek hajlongása... Az Öböl ezüstcsillogásában cseperedtek fel a lányaim. S az Öböl vizére hullattam a virágszirmokat és a könnyeimet, mikor az anyám meghalt.

Mint mondtam, az Öböl szent hely. Ott töltődik fel életerővel a megkínzott, megbetegített nép. A snecizés pedig nem büntett, azért fizetni tilos. Úgyhogy nyesek is mindjárt egy szép szál, egyenes mogyoróveesszőt, nyakon csapok néhány sütkérező legyet a budi ajtaján, és nekivágok kerékpárral az ösvénynek, lezörgök füttyörészve a vízhez, beleveszek a ragyogásba, a tündérek hullámtáncaiba, a szélsóhajba – a Jóistenbe.

Szilágyi-Nagy Ildikó

Csendes kert 37–68.

Szétfolyik a várakozás, a bizonytalanság lávája felperzseli a kertet. A levendulacsokor marad meg, a teraszgerendára akasztva. •Vörös kapu a szögesdrót között. A semmi tágasságán keresztül visszatámad a dzsungel. Az illúzió sávjai, talpalatnyi irtások, táplálnak. •Hozzáérsz, lélegzik-e. Négy lába az égnek áll, fogaira fagyott vicsorgás, alszik. •Meztelen csigák tapadnak a nyálkás, rothadó anyagra. Berohansz a zöldséggel, és lemosod emléküket. Mindegyik lenyúzott, sárga gennyes húsdarab. •Bábu, embrió vagy lótetű látszata mögé bújik a csi-csóka gumója, kipörög a földből. Hozd föl, és főzz belőle ellenmérget. •Akác-tuskók, lemészárolt sakkfigurák, állnak a tűz helye körül. Nem ismered föl a kockák határait. •Mindennapi halálugrásukat kerülik el a pincetető vasbeton lejtőjén a kutyák. Lejönnek, és lenyűgözve figyelik a dombon ugráló szöcskéket. •Kezedben ásó, lábadon gumicsizma. Egy elásós pszichotriller főszereplőjeként találsz magad, pedig csak hagymáért indultál az esőben. •Közmunkások hullott dióval dobálják a kutyákat, a hátsó ablakból figyeled. Mire kiérsz, elhordják irhájukat. •Nincs esemény. Csak a levelekbe lassan felszivárgó nedvesség. Sötét, hideg és nyirkos az árnyékuk alatt a föld. •Letöredeznek lábujjaid a hátsó téglarakásban botorkálva. Dobd egy doboz tejbe, huszonegy napig friss. •Reggelre kiütött egy tábla üveget a házából kibuggyanó paradicsom. Csörömpölsz vele, hogy legyél mérges. •Semmihez nem érsz hozzá, nehogy ledobja a fa a gyümölcsöket. Meg akarod őrizni az eredményt az összefüggésektől. •Átkarol a piruló gyümölcsök misztikuma, mindennap szebbek, és elhasználják az időt. Kegyetlenségben élsz ősztől tavaszig. Vágd le a körmöd, bármikor szükség lehet rá. •Hallani, ahogy még mélyebbre ássák a mélyutakat a mezőgazdasági gépek. Összetörnek a bozót, ahogy kikerülnek a ragados keréknyomot. •Békák laknak a terasz alatt. Lakóhelyük nő, elsüllyed a ház. Visszaköltöznek a beton-oszlopok közé, bőruk varas, húruk édes. •Szétgurul a tűzben aszott naspolya, el kell pusztítani a beteg fákát nyomtalanul. Hiánya még sokáig megvan, aztán elhalványul, hol is állt a hiány. •Ha egyszer levenné valaki a hangerőt a kertről, megszűnne a susogás, csicsérgés, ciripelés, motozás.

Ebből áll itt a csönd.

Halott vörösbegy, a gödörbe titted, rá körtefát. A körték az újrahasznosított élet közhelyével táplálnak majd. •Húzd le a bőrod, vastag, szőrös és keserű, mint a baracké, amely nem nemes. Ciánt kevertek a mandula közé, keserű lett a torta. •Behatolsz az üvegházi burjánba, elszabadultak a maradék palánták. Karalábékórókon függeszkednek a degesz hernyók. •Ahány trombita a folyondáron, annyi hangyafészek tetűlárvákkal, narancsszínű burjánzása ijesztő és dekoratív. Fújj le mindent killel. •Lefelé fordított nyalókák, pöttyök egy zöld frizurán. Összenőttek a fával, soha nem szedheted le a meggyet, pedig a soha nagyon hosszú idő. •Rendezett sárkány, konszolidálja magát. Gyümölcsse hosszúkás, édes, mélysárga, kísért, hogy fektesd rá meztelen talpad. Benővi, magába olvasztja, megemészti. Kend be a gyümölcs bőrét, könnyebb lesz

pucolni.●Selymes szőrméje alatt aprólékos nyüzsgés. Nem mered a lapátra venni, túrásából földet dobsz rá. Félsz, hogy holnapra kiássák a kutyák.●Ősz-szezáródik a fa húsa és kérge a vasas sérülés fölött. Félremegy a láncfűrész, a bosszú kísérlete. Soha nem sikerül, de a rettegés rezeg körülötte.●Tűlevelek sivataga minden fenyő alatt. Minden ház előtt. Söprögetsz a saját sivatagodban.●Lekókadtt keze van, nem lehet megszámolni, hány ujjú. Sövény helyett laza tujaszoknyák, apró kezek, ellegyintik a valóságot. Fogd le, ne lebbenjen föl a szoknyád.●Kitaposták a megosztott töveket. Négy adag szaporítóanyag, a levendulagének pocskéklása, összetett lehetőség a masszív otrombaság cipőtalpai alatt. A levendulán tépelődsz, a cipőknek már mindegy.●Hatásos bokor, ősszel kezd futni, és el is enyészik egyidejűleg. Egynyári ki nem bontakozó kúszónövény. Sosem fogja megszeretni a hideget.●Kutyagerincnek hívod a bográcsalátétet. A csontok közt fű, levelek, és egyéb, gerincbe nem illő suttagás.

FÉNYBENÉZŐ

Újabban, negyvenévesen egyre inkább érzem, hogy hazatérek, közeledek valami otthonossághoz. Tudom, hogy ezen az újonnan megtalált helyen nem egy puha fotel vár, inkább olyan érzések jelzik határait, töltik meg a benne-létet, mint amikor felkapaszkodunk a visegrádi gerincre, és csak nézünk a szélfúttá alkonyatba, a Dunakanyarban végig felfelé, vagy amikor télen biciklizünk hazafelé a sejtelmes, holdfényes, tágas egű dunabogdányi síkon. Egyre inkább eltölt a bizonyosság, hogy jó, ami van. Kicsit ujjongok, kicsit sírok, szorongok, közben festem a képeket, amelyeket láthatnak tőlem.

Szerintem sokkal jobbak, mint régebben.

Voltam persze lánglelkű forradalmár, volt, hogy a részvételben próbáltam festői eszközeimmel feloldódni, buzgott bennem a lélek nagy forrása, nagy indulatok hullámainak hátán hánykolódtam. Visszatekintve sokszor magam is megdöbbenek, mennyire idegen mindaz, ami régebben inspirált, ami valóságnak tűnt. Kellett, persze, hogy ezt az utat bejárjam, de már nagyon messzire jutottam, úgy érzem (ugyanakkor azt is tudom, hogy valójában egy tapodtat sem mozdultam, hiszen valószínűleg csupán a születésem előtti ősz-állapotomba szeretnék visszajutni).

Régebben csak figurális képeket festettem, csak az emberi alakok és kapcsolataik érdekeltek, a portré, amelylyel valamit megfoghatok valakiből; mára azonban feltárult előttem a táj. Feloldódom a sejtelmekben, amelyeket a tobzódo vagy elmosódo formákban érzek, az egymásba tűnő színek, foltok rezdülései inspirálnak. Ezekbe merülnek bele az alakok, így lehet sokkal több vagy mélyebb minden, úgy érzem, mindig is ez hiányzott a képeimről, és nem értem, hogy nem vettem mindezt észre.

Végre látom a tájat, néha-néha már túl tudok lépni a pusztára mimézisen, és ha sikerül, boldog vagyok.

Nyakas Attila

Amikor szenvedélyemmé vált a fotózás, elsősorban a természet ihletett meg, az élő színek, struktúrák, de leginkább a tájak hangulata. Ekkor még „csak” ösztönösen fotóztam, nem próbáltam megérteni a képet. Később már nyelvíleg is körül tudtam írni, miről szólnak azok a fotók, amelyeket jónak találok. Hiszem ugyanis, hogy az igazán jó fényképek, legalábbis melyek számomra fontosak, szólnak valamiről, jelentésük van, még ha sokszor nem is lehet konkrétan megmondani, mi az, de nem is ez a lényeg. Hanem az utalás-jelleg. Amióta ez tudatosult bennem, már nemcsak a természetben fotózok, de bárhol, ahol megihlet a pillanatnyi látványelemeknek egy olyan konstellációja, amely fotón jól komponálva időtlen egésszé, jelentésteli Pillanattá tud mélyülni. Hívhatjuk ezeket metaforáknak is, vagy valamiféle metafizikai képeknek, olyan értelemben, hogy a hétköznapi valóságon (amelyben amúgy a konkrét fotózási tevékenység folyik) túlmutatnak, azaz túl önmagukon.

Ahhoz azonban, hogy a hétköznapiakban meglássam a nem hétköznapiat, az kell – legalábbis nálam ez működik a legjobban –, hogy a környezet, amelyben éppen járok-kelek, szokatlan legyen. Ezért idegen helyeken, például utazások alkalmával sokkal könnyebb jó képeket meglátnom, ilyenkor sokkal termékenyebb vagyok.

Dörögdi Ádám

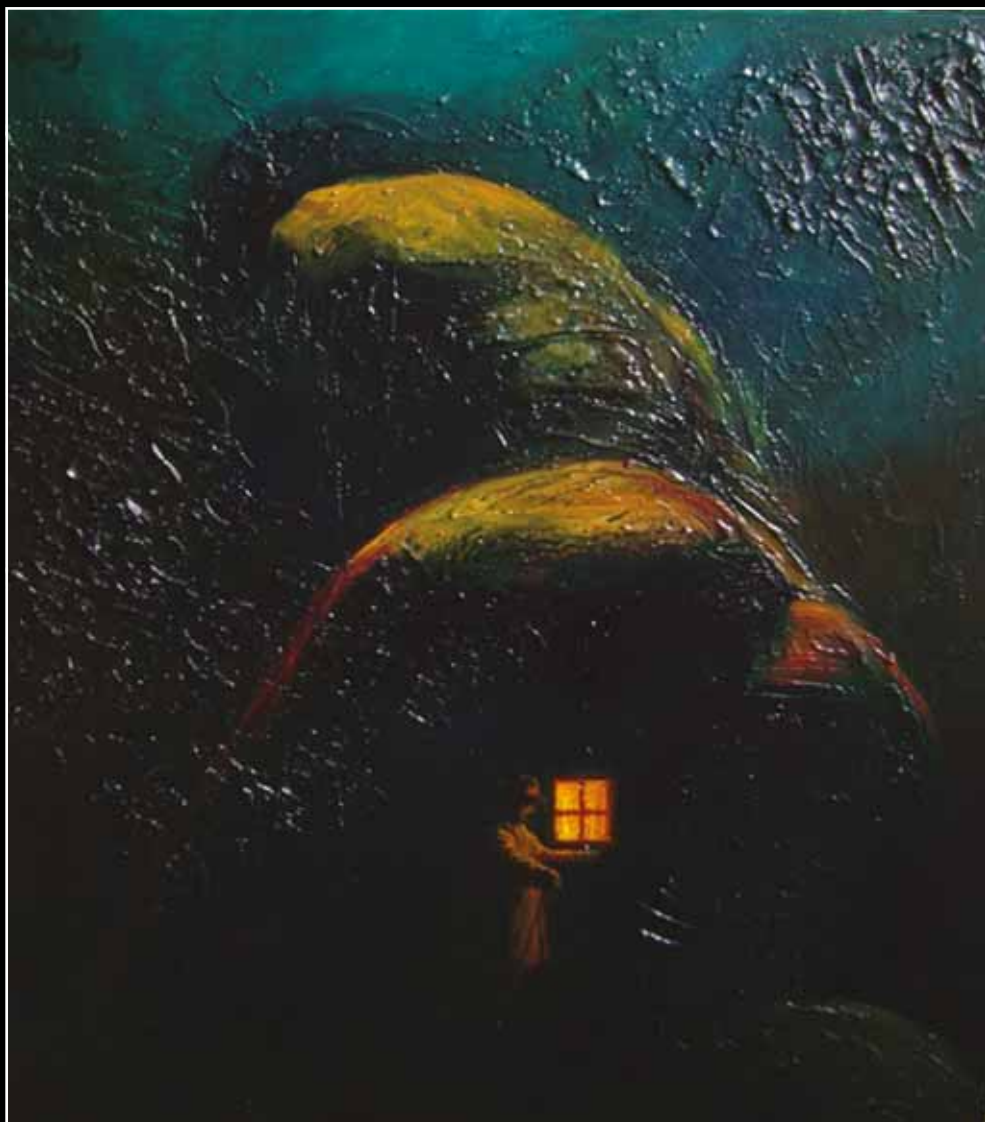

A SZENT KAPÁSJELZŐ

BOLDOGASSZONY

KÖZÖSSÉG

RÉVÁTKELÉS

Babics Imre

Dalok a küszöbön

I.

Aranyló nyárvégi alkony
önti el falum, Bakonyszücsöt.
Bogárnak a bakancstalpon
sötétséget jelent
és megszakadt jelent.
Nem is cirpel többé a tücsök.
Lényemnek isteni alkony.

Nem cirpel többé a tücsök,
föld alatti lyukába bújik.
Nem járja már Bakonyszücsöt,
rémülten ás, csak ás,
bántja egy villanás,
sugallván: furcsa, minden új itt.
Aranyból elfutott tücsök.

Kaszám pengéje suhant el
alkonyatban a tücsök fölött.
S bakancsom, e mozgó sírhely
viszi a bogarat,
szétnyomva ott marad.
Teremtményeket űzők, ölök.
Aranyló alkony suhant el.

Teremtményként űzők, ölök,
s az isteneket kárhoztatom:
csak suhannak lényem fölött
előntvén a jelent,
mely villanást jelent,
aranylásban, sorsomra vakon,
bakancsát befűző kölyök.

2.

Volt olyan év,
hogy kétszer termett a fügém.
Lesz-e még ilyen, nem is sejtem.
Nem hat itt a hit.
...Sejlik a rév.
Segítők állnak majd mögém,
s lelkemről akkor minden sejtem
leválasztatik.

De nem hagyom,
nem hagyom úgy itt a fügém,
hogy lombja fölé ne repüljek,
én Segítőim,
mert sorsa nyom.
S köröztvén más terek küszöbén
ne lássam a beteljesültet
a levéltőin.

Terméseit
ott hozza világra fügém,
s jönnek majd évek, mikor mindig
kétszer terem,
éltet e hit.
S nem keringek mint könnyű gém
többé fölötte; útnak indít
fénykényszerem.

3.

Egy szeptemberi eső után
a villanyóra alatt,
rozsdás kulcs mellett
haldoklik egy átázott darázs,
deszkaszálló.
Neki betellett,
én úgy vélem.
Nincs szárnycsapás-akarat
benne már, s inger, mi harcra ráz,
míg frissül kivim, kerti rutám.

Nézek vonuló felhők után
a villanyóra mellett,
istenek alatt.
Mind e szóig
számukra létem csak pusztá váz
s szabad akarat
rárakódik.
De mire még s meddig kellek?
S betöltöm-e, mint minden darázs
sorsom, s mint kivim, kerti rutám?

Bámulom a felhőket sután,
gyógynövényeim felett,
a fűzfám előtt.
Kertem szárad.
S szárnyra kap a haldokló darázs,
várják évelők,
s illat-tarajú szelek.
Köröz párat,
azután reszketve letanyáz
egy kínai tollborzfü-bugán.

Kora ősztől, esőtől sután
még elmúlásom előtt,
halottak felett,
úr peremén
lelkem villanyozza egy darázs,
elröppent remény.
Körei jelek:
lám, sorsommal érvelők
fenn, átjár a létecsiholta láz,
s ott reszket egy tollborzfü-bugán.

4.

Erdő közelében lakom,
ércsobogású, kies helyen.
Jár erre nyúl, szarvas, róka, őz.
De itt is lesznek öngyilkosok
némelyek.
Mennyük tagadja a jelen;
bősz hazugságoktól átmosott
agyuk űzi őket, s kora ősz.
Sírjuknál bolyong alakom,
tévelyeg.

Elhagytam szülővárosom
– ott aztán járnak vadak pedig –
véget ne vessek véget életemnek;
diófáim alatt képtelen
ötlet ez.
Lombjukba kora ősz oson,
szerte valóságuk hirdetik,
és az öngyilkost nem vetem meg,
erre kibomló létszerelem
kötelez.

S diófák alatt mélézok
koravén mindentagadókön,
valójuk körül városfalak,
– s bár nem számít – a megvetésem:
éljenek,
dobókockaként kirázott
élet, ha élet s nem létsalak.
Tiszta valóság vágja hókon
majd mindet, hogy rögvest mesésen
védje meg.

De addig is egyre űznek,
mint szarvasokat, mint nyulakat,
s jól tudom, magam mögött hagyom
az ércsobogást s a sírkertet
egyképpen.
Körülöttem dobókocka-nyom
vagy öngyilkosok, elég akad,
ám a szálat, mit rám tekertek,
s tagadással összefűzhet,
eltéptem.

5.

Tűz emészti meggyfám legbelül,
s ami kérgén tetten érhető:
támadja egyfajta gomba.
Megyek én is, nem vár temető,
ám majd ipari tűz emészt el,
jótétemény.
S mire belekap alakomba,
már egyesültünk az Egésszel,
meggyfám meg én.
Csakhogy ő addig sincs egyedül.

Én vagyok mindvégig egyedül,
mert nem minden tettem érthető;
siralmas nyájszellem támad.
S mivel nem lehelt rám vértet Ő,
csak növeszttem legbelső kérgem,
hallgatagon:
verset írok fűnek, fának,
s élek, valóm hozzájuk mérten,
nem tagadom.
Így legalább a gőg elkerül.

És a kétely már el nem kerül,
hisz szavakkal lettem érvelő,
s rám támadó tűzre várok,
törjön belőle más tér elő.
S csak meggyfám miatt emésztődöm
egy emberként
pálma, gumifák, gyopárok
közt, hol nyájszellem győz a gőgön,
mert így nyer fényt.
S megyek s mindezt viszem terhemül.

6.

Köd szítál, októberi köd,
s esőpermet.
Nagy kényszernek
engedvén belső jajongás kél,
úgy érzem én.
Nem anyagból való, de más szél
hajtja felém.
Suhan, házam előtt kiköt.

Köd mélyén egy öregasszony
a székén ül,
s kétely nélkül
damaszt oltárterítőt hímez,
nem faggatván
sorsát: szükségyszerűség, csíny ez?
Átokhatvány?
Figyel, öltést ne mulasszon.

Belső jajongása kiköt,
ring előttem,
szélütötten
született fiáért útra kelt.

S köd mélyében
csak ölt egyre, olykor visszafejt.
A nemrégén
elhunyt sírján októberi köd.

S székén ülve a vénasszony
múltba réved
ötven évet
élve át, amíg pelenkázott
babát, fiút,
majd férfit, mint kit meg nem ráz ok,
s úgyszincs kiút.
S figyelt az Úr, ne mulasszon.

S a jajongás bennem szítál,
s színem előtt
a kétkedők
mint esőcsepp szétporlanak:
benn, a ködben
ott az oltárterítő-anyag
megkötötten.
Békés az októberi táj.

7.

Remegő nyárfacsúcsokon
alkonyat emel még
csillogó fényvázat.
S elülnek a seregélyek:
bennük a jel.
Suhan még pár egység foton,
s az utolsó mellvéd:
levélcsúcs rostjába mélyed,
azután éj árad,
éj árad el.

S a hajnal eljövetelet
– nem ismeri lényük –
sohasem remélik,
nem várják a seregélyek
s más madarak.
Ha suhanó fény üt
át levélen, nekik elég;
a remény csak rajtam bélyeg
és új és új éjig
ott is marad.

S jeles csúcsragadozóként
megváltásom várom
csak remegőn,
hajnaltól, ahelyett
hogy lényembe árasztanám
a nyárfákon csillogó fényt.
S míg várrom-seregélytanyán
védő égi jelek,
rostjaimban károm:
múló időm.

8.

Madár csőréből kipotttyant
mogyoró, megered,
kihajt.
Hajnalába száll e madár,
égi rajt,
sok fajt,
követ, s várja végső, roppant
fészek, amelyben nincs határ,
mégis megóvó, kerek.

Én madár, nem érzem hazám
fűfészek-melegét.
Ihaj-t
meg csuhaj-t
nem rikácsoltam a rajjal
s kimart.
Mint ejtettet, kelt a hajnal,
s őrzőm magyar hajszába szán...
Óvjon a kerek ég!

9.

Megtört falum
alján, a tavon
költöző hattyúpár,
pár napra megpihen.
Ahogy nyárfák tükörképén
suhannak át, miért épp én
érezem, más senki sem,
E. T., faun,
hogy békéjük kopár
fájdalomba von?

E. T., faun
csupán egymást váltják
mint tükörképek
felszínén tavaknak:
elsuhanó hattyúk, nyárfák,
miket elköltözés jár át.
De a mélyben vannak
örök úszóhártyák,
másnál mind épebb.
Rájuk ki un?

E. T., faun,
vannak s nincsenek,
ámde a fájdalom
örökösen árad,
felszínen soha nem marad,
lehúzza békés akarat,
hogy nálam sudárabb
lélek értse meg.
S más-ságom vállalom
tűzön, hamun...

IO.

Dermedt, átfagyott
pillangó
dérrel lepett fűszálakon.
Két szárnya még megrebben,
élete ellobban.
Fölötte vérbő alakom,
s tudom, én vagyok
a százszorta jobban
halandó
és ő múlik el szebben.

Szárnyain örök
mintázat.
Kvazáron túli holdon,
hol ma csak jég s sziklák,
gyönyörű vers volt egykoron.
Éfelé török
magam is zárt égboltom
alól, kívárván a sorom,
míg vázat
kap a mű s létsziktát...

S mire életem
feltettem,
szárnyrajz lesz távoli holdon,
élőlény-igék fölött
és gyönyörű talán:
vérbő pávaszem.
S míg ott fajlét hömpölyög
féltetten,
én itt csak elvérzek folyton
pillangók oldalán.

II.

Elaggott
kutyám hátam mögé tekint
szemembe nézve, át azon.
Állunk a kerek
tó jegén,
alattunk vermelő halak,
s látom, hogy lélekben szalad
igazi gazdája felé már.
– Világod megjutalmazom,
együvé leszünk majd megint
te meg én –
szól az hozzá, s pupillám széttár
egy másik teret...
– De hagyd ott!

– De hagyd ott! –
ismétli számára szagom
s azon át a sok eb-émlék.
Forgunk a világ
kerekén,
alattunk kagylók alszanak.
S íme, felvirradt az a nap,
hogy szemem száz s száz csillagon
át egy más valóba tekint,
s van remény:
megnyílik előttem a szint,
hol lényem kutyákból kilát,
mert nekem adja lét-nemlét
e rangot.

I2.

Téli hajnalon,
örökölt perzsaszőnyegen
orosz kékmacskám kiszenvedett.
Élt tizenöt évet.
Talán várta, hogy így legyen,
s most, hogy egy felfeslést lefed,
más mintákra réved
az őrangyalom.

Férfi és szőnyeg
s kimúlt macska csak egy sík talán
számára kiterítetten:
élek majd X évet.
S rég tudja, jut-e, sem, ágy alá,
hogy egy kiszenvedő lettem...
S más minták közé vet
forró erőnek.

Férfi és szőnyeg
s kimúlt macska porrá lesz hamar,
de jut őrangyal bárkinek,
bár üdvöt eladna.
Mintázatban mind csak egy kanyar,
megérti vagy nem érti meg.
Léte angyalnak: ma,
így sebez ő meg.

S téli hajnalon
kapkodva munkába mentem
oly népség közé, mely szőnyeget
macskákért nem adna,
kik röhögnek Égen, szenten,
s akiket nem nagyon fenyeget
forró belső magma,
lelki fájdalom.

S magam is feslett,
rossz, kanyargós úton
vezettem az autót, lényem
fölött égből őrangyal, hátam
mögött kimúlt macska, s láttam
magam más mintán, túl e tényen,
hogy feléjük sűgom:
– Mindig kereslek.

13.

Egy nyárvégi utazás végén
sötét erdőben,
csillagos ég alatt
autónk elé szállt egy bagoly;
barátom fékezett.
Megdermedtem, mint aki bajt szagol,
s vágytam rá, hogy szeszek
vonják be, mint a lakk
bensőm, de bőven,
bár a jövőt nem láttam még én...
Reflektorfénybe bámuló bagoly.

Barátom gyomorrák marta szét
egy évvel később,
tolvaj kormány alatt,
lelke elszállt, mint magányos bagoly.
S én másnaposságtól
haldoklom folyton, bár az nem komoly,
s jövőnk látom már jól,
hogy semmink sem marad,
csak örökké csőd,
letarolt erdők fölött csupasz ég...
Patkányok között haldokló bagoly.

Állandósult pusztulás jutott
nekem s hazámnak
gyöngyéletem alatt,
s csak korholnak: huhogok, mint bagoly,
haladást papolók.
De egyikük sem gázszámla-fogoly,
e tény csak rám hat.
Várom a fényfolyót,
lélekben már árjába futok,
bár köröttem falak...
Komor, dermedten bámuló bagoly.

Szavaimra nem kell vigyáznom,
nem dermeszt érdek
komor külső alatt,
s nem érint meg, csak barát, erdő, ba-
goly,
sötét ég s csillagok,
s e sok erő percenként széttagol,
részekre vértet
adván, így itt vagyok,

de bensőmben hatalmas gyász nyom,
mint márvány iszalag...
Rettegést keltő, haldokló bagoly.

14.

Macskám hempereg forró betonon
kéjesen,
mondják, eső lesz, mossa otthonom.
Ám engem nem érdekelnek
makacs népi hiedelmek;
a tiszta igazságot
keresem.
Csak mit szentként imádok.

S nem hinném, hogy patkány meghág
nyulat
hevesen,
bár ilyet láttam, fog el ámulat,
csakhogy nem állatok között.
S miért vagyok megütközött?
Hisz már nem számít Isten,
neve sem.
S vicces költői tiszttem.

S én is mosolygok törvényhozókon
csendesesen.
Hempergő macskáké forró csókom,
túlél nemzetpusztítókat,
mert az időre való hat.
S heves záporban Istent
meglesem,
s nekem nyúl s patkány is szent.

15.

Komor múltba hullt
nyárvégi péntek délutánon
iszonyú zokogás rázott
úgy óra hosszat.
Véltem, Isten nagy súlyt rakott rám,
s mert volt otthon egy üveg vodkám,
nem lehet rosszabb,
gondoltam, ha jól elázok,
s nem látja már, felnőtt a lányom,
ez önös lebujt.

S amíg oltottam
lángjaim égetett szeszekkel,
kívülről nézett egy kőris,
ahogyan mindig.
Nézett mozdulatlan vázámra,
s fényfoltos szobám sötétkamra
volt számára, ahol őriz
már megkopottan
mint negatívot, míg egy reggel
hamvát nem hintik.

S mire tüzelő
lesz, komor lángok martaléka,
addigra engem
előhívnak tán, fényt kapok,
s lesz művem bámulható préda.
S aki a teleírt lapok
százait sokat nézi, végül
csak egy árnyékos képbe révül,
s túl hamvas csenden
kőris jön elő.

I6.

Őszi reggelen
szomorú szívvel ballagtam
két kutyámmal. Messze volt a tó,
hol nekierednek,
míg fűz bókól lágyan,
s hol megsimogatván fejük
majd visszafordulok velük,
faluvégi ebsétáltató.
S ez is képtelen
eszme önmagában
a helybélieknek,
kikkel nem vagyok haragban.

S egyre csak néztem
e templomba járók
szétdobált szemetét,
s szántam a sok eszmehívót:
le nem bomló anyaggal veszik
maguk körül és mind fakóbb
sorsba süllyednek le így ők,
legeslegolcsóbb létszeszig.
S amit Isten rárótt,

kutya, fűz teszi s tólakók;
részek Egészben,
s nekik elég e lét.

17.

A dűlőút mentén
magányos vadkörtefa áll.
Árnyában léptem el,
tükröződött szememben.
Egykor
majd megsemmisül, mint minden:
vackor,
pipacs, kökény, nád, békanyál,
s körforgásba vetvén
a puszta léte kell.

S túl puszta létemen
ég felé szállt saját imám,
s nem volt benne kökény,
gőte,
vitte önző esdeklésem,
nem időzött ölyvön, csigán,
kőbe
nem szállt alá és fölé sem...
Hogy álljon így mögém
az, kiért lát szemem?

S a halastó fölött,
vadkörtefa mellett
nem kértem már, hogy mit írtam,
túléljen valahány bankárt,
egyéb
senkit, hisz nem kellek
akkor én sem. De jobban tárt
szívvel, ártatlanra nyíltan
felém is hömpölyög
az ég.

S körforgás közepén
pár szó csak, mely vissza nem hullt
ide,
mely oltalmaz s nem üt:
...s a végén legkönnyebb halált!
S tojócső, méhlepény,
bibe,

hittem, majdan léttől feldúlt
árnyamban mindenütt,
hol egykor vadkörtefa állt.

18.

Évtizede figyelem
fenn, a töltésen,
szántóföld és dűlőút között
a kis vaddiót.
Mennyit senyvedett-kínlódott,
nem válthatott életmódot.
Lélekben fölötte körözkö
s magamra kirótt
szabadesésem
felé tart csak szüntelen.

Szabadesésem
emberek közül; gögjük égig
ér, minden egyéb alatt.
Nem is miattuk vagyok még itt,
a kis vaddiót
figyelem, magasba nyúlik,
így jut végső egyensúlyig:
mozdulatlan kaland,
mindennél valóbb.
Szívembe vésem.

Szívembe vésem
a kis vaddiót,
s míg egyre zuhan mindenki
köröttem, belül kipukkantak,
én nem bánom már az alatt-at:
lelkem felfogja, megmenti
egy madárfiók
e fán. Eltöltöm begyét,
s habár fáj minden egyéb,
a létezés nem.

19.

Fejszével felvágom
a vastag jeget dísztavaimon,
az aranyhalak, a kecskebékák
és a gőték
levegőznek.
Oldalamon egy vízililiom
alszik; jövőből nem suhan még át
lényén üzenet,
éltető kép:
méh, sárga virágon.

A lékbe pillantok,
sötét vizében
tükröződöm:
lény, boldog dísztavak alkotója,
és önmaga pedig boldogtalan,
s nemcsak most éppen,
akkor is, mikor megjön a gólya
s újra elmegy: fúrge árny, rőtáranys,
roncs erdőközön
majd végigsuhintott.

Ha hazámon múlik,
megfulladhatok,
s aludni nem hagy, postán mellékel
aljasságokhoz magyarázatot,
röghöz kötött
lénnyé tesz; s rám sújt itt
jövőre vakok
üzenete. És én csak igékkel
vágatok vissza, s nincs, ki meghatott
nagy jég mögött.

A vízililiom
méhet igéz majd,
árnyéka lomha aranyhalakon
és gőtéken,
gólya kutat békák után, csőrén
sárga virágszirom,
ám én örökös jég alatt lakom,
nagy téliszony hajt,
de üzenet suhan: éltető lény
vágja lékem.

20.

Ködcsendes reggeli óra,
a halastó jegén vágok át,
két kutyám kísér
szelíden.
S furcsamód távoli őrszobák,
gyakorlóterek képe tölt el:
az idegenlégióra
gondolok, nyilván pálma zöldell,
sosem éri dér.
– Eh bien.

Sivatagi helyőrségek
mellvédjén árnyam
nem bolygott soha, mégis jutott
– s jó zsold nélkül – kiképzés nekem,
de milyen!,
s ki - mint bezártan.
Embert ölni ugyan nem tudok,
aknát lerakni félrészegen,
franciául sem beszélek...
– Eh bien.

Viszont azt tudom,
leírható veszteségeink
lenni milyen s mentőosztatot
várni hiába. S érzik ezt még
mennyien,
más népséget küzdő létvakok,
kiket hazájuk nem véd meg;
agyuk kis zugon
jár, hol mind feledhetné vesztét.
– Eh bien.

Újonc örökké,
sűrű ködben járőrözöm,
s vékony jég fölött balgaton,
de ki nem?
Előző testeim, sok tagom
réges-rég röggé
váltak, tán aknákat rejtene,
s erejük hazafit ölne meg,
míg elnyeli a tűzőzön...
– Eh bien.

21.

A kopár dombtetőn
rémült, űzött őzek állnak,
egy szürke gém
a tó jegére, nád elé
ereszkedik.
E kép enyém,
követi Túl-időm
és ők pedig,
lévén lényük tisztább jelé,
teljes elmúlásra szántak.

S mind itt hagynak engem,
kopár lélekmagaslaton,
bűnök s csodák
által tépetten-cibáltan.
Őzek, géme,
Istenért esengnem
itt hagyják révült alakom,
s már nem lényeg:
úgy jutok át
majd, hogy előtte ott jártam.

S tó jegéről, látom,
felszáll a gém,
futó őzek fölött suhan,
s a puszta lét
velük távolodik tőlem,
legyint felém,
az időm meghagyva ugyan,
hogy Túl-ábrándjaink szőjem,
árnyalt fajét
egy tiszta világon.

Váradi B. László

Sárga Jóska

A mezőbaji meg a tamásdai táltos megint ott ereszkedhetett össze az éjszaka a ház fölött. Az ég összehasogatva, túrva, hogy a Megváltónak erősen neki kellett hasalnia, ha minket lett volna kedve szemrevételezni. Alkonyodott, magam a gáton álltam, mint egy képzeletbeli hős, hanem a sebeit nyaldosó szabadság, melyet eddig mindig látni véltem Sárga Jóska háza felett, elődalgott valamerre. Veres nyomai ott pazarlottak az égi rögökön. A gáton jöttem, nyomot most se hagytam, főre lépni igyekeztem, kerültem a kikopott részeket. Talán te is így tettél volna, kedves olvasó, ha ártatlan állatok fogdosásával töltötted volna életed illanó éveit.

A tájat néztem, a fát, bokrot, vizet, és tudva tudtam, hogy belém szivárog, belém áll, csak azt nem értettem, miért.

Ó, én sokat csavarogtam életemben, és tudom, hogy a tájnak hatalma van a magamfajta felett. A szőlő földön futó indái között álltam egy régi hajnalon ezüstbundájú borzzal a hátamon, párzó szárazföldi teknősök vinnyogása hallatszott az erdő felől, és sirályglóriától övezve a rongyokba burkolt Odüsszeusz tűnt föl a tenger felől. Egy tatár faluban laktam akkortájt Dobrudzsában.

Itt, itt én nem vártam senkire. Itt örültem, ha testvéreimhez, a vidrákhoz hasonlóan, észrevétlenül átvészélhetem napjaim. Igaz, a vén Márkus kísértett néha, mikor a Köröst megülő köd miatt kitartó leskelődésembe belealudtam, de hát Tarcsa is, Ladány is túl volt a határon, és ezen hamis eskü aligha segíthetett.

Mondom, alkonyodott, a gáton állva néztem a házat. A szokottnál bomlotabb volt a hangulat, szanaszét aprómarha fészkelődött, és a galambok se ültek még el. A két fehéret távollétem alatt kimarkolhatta a héja a rajból. Sejtettem, hogy a gazda részeg, de mivel sose volt magamutogató fajta, tovább firtattam a környéket. Mire a pulykák a birkahodály gerincére kikapaszkodtak, felfedeztem a gazdát. Az eperfa törzsének támaszkova állt, sámánfejével a gát felé fordult és két tenyerét csípőjén nyugtatta. Szél kerekedett, köpönyegem szárnyát lobogtatta, romániai magyar szoborra hasonlíthattam, melyet olyan egyénről mintáztak, aki népét oktatni tért vissza a messzi Európából. Én, kétesztendősg vergődés után, éppen indulni készültem...

Sárga Jóska barátommal a gátör-ház lépcsőjére telepedtünk. Holdvilágra nem esküszök, de a falak fehér fényére pontosan emlékszem. A nyári konyha oldalánál állt a ládám, benne a csapdáim, meg pár rongy.

– Figyejtek ide – kezdte a román ember csendesen, és az üveget lába meg a házfal közé eresztette. – Itt járt a potera... a törzsőrmester, meg az erdész... magát keresték.

Nem válaszoltam, csak tudomásul vettem, hogy még egyszer megúsztam a találkozást.

– A földtől – fújta meg a takarodót Sárga Jóska – fel a drága jó Istenig minden hazugság ezen a világon...

Valahol Bátor és Talpas között álltam meg először pihenni a Fekete-Körösön lefele ereszkedembe. Kőfallal kerített kriptát láttam a mulandósággal dacolni. Lekanyarodtam hát a gátról, és a vakolatját vesztett falnak támasztottam kerékpáromat. A krypta kertjében sertések fogadtak, mindenevőre jellemző kíváncsi óvatossággal. Az öreg, nyugovóra helyezett koporsók feltörve korhadztak helyükön, a csontokból a krypta földjére, sőt a kertbe is jutott. Levert betűk helye tanúsította, hogy a Kabdebo-család temetkezési helyén állok báznai disznók érdeklődésétől övezve. A kert kapuját már nem zártam vissza. Nem akartam a világot megváltani, de nem bántam volna, ha a disznók sétálni szélednének hazám kies tájain, és nem a Kabdebo-krypta kertjében várnák sunyi érdeklődéssel a mit sem sejtő utazót.

Fullasztó nyári órák hosszát taszítottam megrakott kerékpáromat, mire célhoz értem. Útközben egy emberrel találkoztam, az is erdész volt. Nem szeretem a síki erdészeket, kasznárból, jószágigazgatóból hordoznak valamit magukban, nem erdei emberből.

A Tőz és a Fekete-Körös összefolyásánál vettem először elő a barátom rajzolta térképet. Vidra-eldorádónak látszott a vidék. A túlpartra szolgáló hídról még egyszer a vízre néztem. Homokpadok, a padokon nyomok, egyesével, párosával. Nyugalom szállt meg.

Talán vidra nézheti így az ívó halakat, vagy hiúz a csapáson közelítő őzet. Horgászbótomat kibontva, halásznak álcázva magam, közelítettem meg a gátór-házat, és a Fekete-Körösbe torkolló Tisza-csatorna partján a bokrok közé húzódtam.

Megfürödtem, ettem, cigarettáztam, és valószínűleg az emberiséget néztem, mely a messze távolban jövőjén szorgoskodott. Elegem volt a jövőből, amivel gyermekkorom óta hitegettek. Állatokat gáncsoló emberek, kora ifjúságukban döbbennek rá arra, hogy élet egy van, és az a sok szín, amivel a jövőt szokás Kelet-Európában ecsetelni, talán el se fér benne. Az emberiség után, melynek egy részével akaratomon kívül hadilábon álltam, a cipőm jutott eszembe. A régi, hű cipőm, melyet szeretett hazám fővárosában egy cipőüzlet előtti szemetesládába dobtam. Pénzhez jutottam, és az új cipő megvétele után, pár fiatal értelmiséggel a kocsmába mentem. Szerettem ezeket az éjszakába nyúló táborozásokat. Anyanyelvemet gyakorolhattam ilyenkor, és kisebbségi nők is csatlakoztak hozzánk, aminél jobb aligha kell. A kisebbségi nő homlokán még ha értelmiségi is, mindig fel-feldereng a matriarchátus meleg csillaga. Megérti és visszavárja a távozót, sőt arra is tudok példát, hogy lelkesedéssel tölti el a tény, ha a visszatérő távozonak keze-lába megvan. A hímnemű kisebbségi értelmiségről már nem tudnék valami egységeset mondani. Az az öt újságíró például azon az estén igen csúnyán tett, főzésről beszélgettek órákon át egymást túllicitálva. Szomorú voltam és magányos a sok csülök meg rácponty között. Mire szédülni kezdtem, belém hasított a felismerés. Áruló vagyok. Eldobtam a cipőmet, mely esztendőnkön keresztül nem szakadt le a lábamról. Fáradt oroszlánként botorkáltam az éjszakában, macskákkal, kutyákkal meg szegényebb néprétegek képviselőivel turkáltam a szemetesládákban, de a cipőmmel soha többet nem találkoztam. Egy padon aludtam el, éjjel biztos a

Márvány-tenger felől fújhatott a szél, mert azt álmodtam, hogy janicsár vagyok Konstantinápolyban.

Kóbor horgász benyomását csak a gátőr színe előtt óhajtottam kelteni. Az alakoskodás csak a hatalomnak szólt... Az itt-ott föltünedező emelőző, pendelyező orvhorgászok, horgászok hidegen hagytak. A sátramtól kétszáz méterre bikaborjú volt a partoldalba pányvázva. A pánya meggátolta a borjút a vízre járásban, gazdája itatta minden este. Előző napi tanyámon sötétben hallottam az itatással járó zajt, a kövekhez verődő üres, majd tele vedret, meg a borjú oldalának döndülését. A gazda szava nem hatott hozzámig, ha ugyan szólt.

* * *

A sátor villámzárját felhúztam, és táborhelyemtől távolodva a partot böngésztem. Remélni meg bízni, ami az állatok jelenlétét illeti, mindig tudtam, de ilyen bőségre nem számítottam. Már zavaróan sok volt a kiszálló, fekvés, homokfürdő. Félnapos kirándulásom alatt három állat területét véltem becsavarogni, úgy éreztem magam, mint aki alapos hányódás után a vidravadászok mennyországába érkezett.

Annyira megnyugodtam a nyomok láttán, hogy távolodni próbáltam a parton ülve, a vidrafogás gondolatától. Szerveztem az életemet. Mindenekelőtt élelemről kellett gondoskodnom, mert tartalékaim erősen megcsappantak a sikertelen kóborlások idején. Pénzem épp annyi maradt, hogy cigarettát vehessek, meg sikeres fogás esetén a Temesváron vagy Váradon élő valamelyik prémkupecet felkereshettem volna. Aradon nem voltak címeim.

Élelem az csak hal lehetett, és abból alkalomadtán még pénzt is csinálhat az ember. Csodálatos horgaim, bevetőim és zsinórjaim voltak. Egy költő barátomtól kaptam őket. Ez a költő ismerője, sőt bennfentese volt magának a természetnek, ami igazaknak kijáró privilégium.

Tehát az élelem... csalihalat fogni, bevetőt lerakni. Sokáig mártogattam készségemet, míg végre keszegek bővében lévő gödröt találtam. Sügért, meg egy különös, nagy fejű, szúrós halfajtát, melyet szégyenemre megnevezni nem tudok, rendre visszadobáltam. Egy öthorgos meg pár egyes bevetőt, csapót raktam le, jó kétórás settenkedés után.

Az alkonyat csendes áradása toszogatott vissza a sátramhoz. Éhes voltam, de tartalékaim enyésző volta miatt, étlenül szándékoztam az est vizeibe alámerülni. A lerakott horgok, csapdák ugyanis valóságos ígéret földjét hoznak ilyenkor érintésnyi közelbe. Nem is álom ez, hanem csendes ígérés, mellyel a szerszámok körül kószáló állatokat, halakat próbáljuk a horgok, vasak bűvkörébe vonzani. A tény, hogy reggelre, kiszolgáltatott földönfutóból egy darab hús vagy egy gerezna által Krőzussá válhatok, bizakodással teli nyugalmat oltott fáradt testembe.

Táborhelyem látványa aztán hamarosan magamhoz térített. A Kárpátok kőpárányait megjárt alvósátram felhasználva, kenyér, konzervek, szalonna szétdúlva, megfogyatkozva. A tettesek a gátőr disznai, nem a Bátor és Talpas közti, feketecsíkos, csontvázgyalázó fajta, hanem rideg szalontai sertések, kik a szerencsétlenség színhelyétől csak pár méterre keresgéltek tovább a parti gazban. Gazdájuk valószínűtlen arca is feltűnt a rekettyék mögött, a falu fele

biciklizett sietve. Holmim maradékát felkötöttem egy vízbe hajló fűz ágaira, és biciklimre ülve én is a falu felé indultam.

A kocsmában kevesen voltunk, poharammal kérdezés nélkül a gátór asztalához ültem, és föltemtem a tétova kérdést, hogy pár napra meghúzódhatnék-e a fedele alatt. – Meg – mondta vontatottan, vállat vonva. Kérdésem és válasza azonban afféle másodlagos dolog volt. Összekapaszkodott pillantásunk tüledkedett a foltos asztal felett, egymás mibenlétét próbáltuk zsákmányul ejteni.

Ezen az éjszakán még kint aludtam. Sátorom használhatatlanná vált. Hálózsákommal a hónom alatt lementem egy homokpadra, reves uszadékfát húztam a fejem alá. A homok tetejét virradatra megfogta a hulló harmat, zsákostól hasra fordultam, figyeltem, merre rabol a hal, és lassan, megfontoltan verő szívemet véltem hallani. Süllő is, harcsa is került a zsinórokra. Hanem a vidrákkal nem alakult a dolog. Gyengeség kerülgetett reggelente a csapdát környező mozdulatlanság láttán. Állat volt bőven, hanem a kiszállók rendszerét nem tisztáztam idejében. Sárga Jóska árgus tekintetétől tartva, nem kóboroghattam kedvemre a környéken. Különös viszony alakult ki közöttünk. Ő sejtette, hogy nem az ízig-vérig horgász vagyok, én pedig nem siettem magam leleplezni. Rég nem bíztam már senkibe, kollektivista földművelőbe meg soha. Valami mégsem volt rendben kettőnk viszonyában. Egy meleg délután történt, hogy a boglyák között ólalkodtomban szembetalálkoztam a gazda fényes szőrű fekete kutájával, mindketten tojást kerestünk.

A kutya ijedtében rövidet vakkantott, a partoldalban tevékenykedő gátórnek, úgy látszik, ez elég volt helyzetem megítéléséhez.

Ezután nem múlt étkezés, hogy ne szólított volna. Kettőnk viszonyában, úgy érzem, ez volt a fordulópont. Élelmet szívesen adtam bárkinek, ha volt, hisz az még a jó tanácsnál is többet ér. Apámék házában mindenkit asztalhoz ültettek, aki bebotlott, így alakult aztán, hogy vonakodtam emberszámba venni azt, aki nem így cselekedett velem vagy másokkal.

Hazugságaim, hogy betegszabadság meg hasonlók, is kopni kezdtek lassan, és ezek az étkezések voltak az utolsó lökés ahhoz, hogy talán illene színt vallani. Nem bántam volna a tárgyra térni.

A gátór birkáit tereltem egy este haza, a gazda falubeli házában töltötte a hétvégét. Becsületére legyen mondva, nemigen terhelt meg a porta körüli munkával. Saját belátásom szerint segítettem itt-ott neki, s tán még hálás is volt érte. A fecskék egész nap eső alá szántottak. A távoli Gyepeszt jártam le aznap, és estem-forma le a lábamról.

Sárga Jóska meggaragíthatták a faluban, hátizsákkal jött a gáton, tépte a nyűgöt, magyarázott, alighanem a drága Jóistennek, ahogy a zsidók királyát nevezte, mert más emberi szóból értő lélek nem hanyódott körülötte.

Örültem neki, amikor megláttam, biztos voltam benne, ha ivott, nekem is hoz innivalót. Mán rúgodtam csendesesen befelé, mikor Sárga Jóska hirtelen felugrott az asztaltól, de úgy, hogy a lámpa lángja is megrebbe, és iszonyú kétnyelvű káromkodással az előszobában levő telefonra vetette magát. Úgy néztem, a Megváltó útközben nem kényeztette el feleletekkel, mert kétnyelvű tirádaiban őt is bőven emlegette. Mire észbe kaptam volna, kitépte a kábelt a falból és az ágya fejénél lévő székre helyezte.

– Figyejék ide – mondta mutatóujját megemelve –, igaz, hogy az uraknak az ágyánál van a telefonjuk?!

– Igaz – feleltem bárgyún, gondolkodás nélkül.

– Na látja! Nekem is... Sárga Jóskának... Eddig még csak hal kellett nekik..., de most már tyúk is... Mondom magának – emelkedett fel újból –, az uraknak nincs szégyenük ezen a tülhar világon... – Búcsúzóul még öklével tapintatosan a telefonra vert, aztán belealudt a tájat meg ezt a szégyentelen tülhar világot áztató esőbe.

A telefont nehezen, vakoskodva visszadrótoztam, a tornácról még hallgattam egy darabig az esőt, aztán Sárga Jóska úrgyűlöletén meg a magam vidráin gondolkodva aludni tértem.

Még csillagos volt az éjszaka, mikor a bolhák felébresztettek. Belekortyoltam a pálinkába, az időközben levetkőzött Sárga Jóskának lelkére kötöttem a reggeli vízállásjelentést, aztán nekifeküdtem a Gyepesig tartó sártengernek.

A vidra, immár az ötödik, hatalmas kan vidra volt, egy elhagyott tanyán nyúztam meg, hosszan, gondosan. Katz úrnak, Temesvár egyik belvárosi szűcsének egy hasítás is elég volt, hogy lejjebb szorítsa az árakat. Különben jól éreztem magam nála. Prémekről, aranyról, néha nőkről beszélgettünk, francia konyakot ittunk. Azt pedig, hogy bármennyi kitűnő gereznát is vinnék, mindég nadrágzséből fizet, megszoktam.

A prémet ingem alatt a derekamra kötöttem, és egy cigaretta erejéig újból rácsodálkoztam a takarójától megfosztott test szépségére.

Megtértemkor tudósítottam az üveg előtt ülő házigazdát, hogy a délutáni vonattal elpályázok.

– Megint fogott valamit? – Elhültem, de arcom nem mozdult, Sárga Jóska tehát rég ismerte ténykedésem értelmét és lényegét.

– Megint... – válaszoltam a tőlem telhető legtermészetesebb hangon.

– Régen, míg egyedül voltam, sokat hurkoztam – mondta vontatva Sárga Jóska, a pálinka mentőcsónakából életének szigeteire révedve. – Csakhogy... ez a vadászat úgy elaljasít... cum siti zíc..., hogy más munkát már nem is végeztem... Bitangba hevert itt minden.

A paraszt – gondoltam magamba, itt vert gyökeret a sátorfa, itt törtük fel a legelőt, és itt áldoztunk embert az elmaradó eső kiengesztelésére...

Elittam Sárga elől a maradékot, zsákomat vállamra vetett, és a kukoricatengerbe fuldokló bakterház fele vettem utamat.

Mire visszatértem, hideg őszi napok kezdtek sorjázni. A kelet-európai ősz különös kontinens, mindig elfogódva sétáltam magas kék ege alatt. A levegő tiszta, mintha maga az örökkévalóság oldódna vizeiben, a csavargó természetűeknek az a különös érzése ilyenkor, hogy jó szögéből akár a világ végére is el lehetne látni.

Pézsmák, rókák téli gúnyát öltöttek, ami jól jött, mert békét hagyhattam valamelyest a vidráknak. Újabban, mióta ténykedésem lényege kiderült, az istállóban nyúztam zsákmányomat. Veszély esetén, a trágya kihányására szolgáló lyukon, portékámmal együtt hamar a nád közé vethettem magam.

Egy vadlibaszótól hangos este házigazdám a pincébe küldött, hogy az utolsó üveg tavalyi pálinkát halásszam elő a morzsolt tengerit tartalmazó zsákok egyikéből.

– Lesz új nemsokára – mondta, és ferde szemei, melyek miatt a Sárga ragadványnevet kapta, furcsán villogtak. Tudtam, hogy valami készül.

– Figyejtek ide... A fiam felvételizett... A drága, okos fiam... Urat akarok belőle... Ezen a hazug világon csak annak van maradása... Az asszony lánykorába tanároknál szolgált... Az egyik most fejes, ott Kolozsváron, az egyetem... Üzent, hogy hal kellene... – Nocsak, gondoltam, az értelmiség még mindig az ősi televényből táplálkozik. Mire megértettem, hogy lopni megyünk, megálltam a poharazással. Sárga Jóska nem hallgatott rám, ivott, mert félt lopni. Azt hitte, hogy a pálinka gőze jobban átsegíti a halastó kerítésén.

Meggondolnivalóm nem sok volt, inkább a dolog kivitelezésén jártattam az eszem. Hisz amit én csináltam itt már jó esztendeje, amúgy is törvénybe ütköző volt, akár az életem. Kivándorlási kérvényem benyújtása után, oda voltak a jogaim. Ha valakiért, hát ezért a Sárgáért illik lopni menni, hisz fedelét, kenyerét osztja velem hónapok óta.

Egy teletetőt átfogó hálót választottunk ki a kamrából, és a kitárt ablak mögött arra vártunk, hogy a halastó irodaépületeinek égői kigyúljanak. Ilyenkor ment a szolgálatos őr haza vacsorázni. Sárga Jóska közben szorgalmasan nyelte a mérget. Mielőtt mezítláb útnak eredtünk volna, kiparancsoltam a gátör zsebéből a cigarettát. Vagy tizenhat darab kell, ha elég nagyok – vallott igényeiről a tántorgó ember.

Húztuk a hálót, a két párhuzamos gáton inunk szakadtáig, hanem Sárga Jóska fáradtnak látszott. Ő nem láthatott engem, hisz hátam mögött a nád meg a Tiszák által épített csatorna gátja feketéllett. Az irodaház égre vetülő fényében aggódva figyeltem szállásadóm görnyedt alakját. Nyögését meg csendes káromkodását is felém kormányozta a szél, miközben a hang gazdája időközönként térdre bicsaklott, akár a volgai hajóvontatók tehették tőlünk térben és időben még keletebbre. Loptunk...

Zárni a hálót én zártam a sarokra, Sárga Jóska erejét kímélve. Tíz hatalmas pikkelyes malacot szűrtünk ki a teletető vizéből.

Mire a hálót újból rendezni kezdtem, a gáton guggoló gátör visszavonulást vezényelt. Dühbe gurultam.

– Hát fejezzük be, a hóhérbaszta világon, amit elkezdtünk!

Sárga Jóska, mutatóujját megemelve legalább olyan indulattal sziszegte mondanivalóját:

– Figyejtek ide, két szar halír én nem mocskolom be a becsületesemet! Énrám két szar halír ne mutogasson ujjal a rabló világ...

Ez nekem azért már sok volt, levegőt is alig kaptam, és a másodperc tört-részig arra gondoltam, hogy vízbe nyuvasztom jótevőmet.

A zsákot hátamra kaptam, és elindultam a kerítés fele. Utánam, hálóval a hátán, a makulátlan becsületű apró ember imbolygott.

Mire semleges területre értünk, emberemnek újból megjött a hangja:

– Maga most már – biztatott cipekedni – csak a drága jó Istentől féljen – mondta megkönnyebbülve...

A házban lábbelit húztunk, és szárítkozni újból a félliteres üveg köré húzódtunk. Az üveg hamar zátonyra futott. Kérdésemre, hogy nem akkor tolvaj-e az ember, mikor lopni megy, Sárga Jóska legyintett.

– Hát akkor mind azok lennének ezen a rabló világon... Maga meg csakis... Pálinka nincs több... Az erdésznek adtam, mikor maga odavolt... magát hajtotta.

* * *

Utolsó tamásdai éjszakámon keveset aludtam. A táj ömlött belém lassan, mint betegbe a mások vére. A Gyepes, a Tőz, a Körös, a Tisza grófok csatornája, a Leveles.

A traktorista utánfutójával korán a ház elé kanyarodott. Sárga Jóska búcsúzóul még egyszer rám kérdezett.

– Maga most hova megy?

– Világgá – válaszoltam az egyetlen lehetséges címet.

– Maga mindig azt szerette... Na, Dumnezeu te alduiasca!

Hogy mit szerettem, meg kit életemben, akkor se fejtettem volna ki bővebben, ha futotta volna az időből. De őt, Sárga Jóskát, igen, emberbe válogatós szívem mélyéből.

Alakja mai napig sokszor felködlik, ahogy ezt a fáradtan örvénylő tîlhar világot nézem, melyből lassan már az utolsó vidrák is kipusztulni kénytelenek.

Zságot András

Értelmetlen

Önök biztosan találkoztak már azzal a jelenséggel, hogy olvastak valamit, de nem értették. Néha oldalakon keresztül is előfordul ez.

Jelen írásunkkal is ezt tapasztalhatják majd, de mi előzékenyen aláhúzzuk azon részeket, melyek értelmetlenek. Így nem kell kétségbeesni, mint máskor, most nem az Önök agyműködése elégtelen.

A hó sok gondot okozott az idén is. Tavaly nem esett, azért, ebben az évben meg túl sok esett, azért. Az emberek berzenkedtek, s várták az enyhülést.

Itt nem húzok alá semmit.

– Anyu, én miről írok?

– Kisfiam, azt írd le, amit mindenki le akar írni, de senki nem tud.

– Nem lesz értelmetlen, amit írok?

– Soha. Csak arra figyelj, az emberek nagyon magányosak, nehogy visszaélj a szomorúságukkal!

Dramaturgiailag most jött el az első olyan pont művünkben, amikor értelmetlen mondatot írhatnánk. Ám továbbblendülünk, lesz még alkalom bőven.

Sokat beszélgettem anyukámmal. Ő mondta például azt is, ha mindenképp írni szeretnék, ő nem akadályozza meg, csak arra kér, ha már híres leszek (ezt egyébként én kétlem, hogy valaha is azzá válok), ha híres leszek, akkor is pontosan ugyanannyi oldalt írok, mint amikor a legelső művemet alkottam.

– Pontosán ugyanannyit?

– Jó, hát egy kicsit többet is írhatasz, kicsit kevesebbet is, de tudd a határt.

Ha híres leszek.

Írjak egy értelmetlen mondatot?

Le merek-e írni egy alanytalan mondatot öt állítmánnyal, még akkor is, ha más volt az eredeti terv?

Az eredeti terv úgy hangzott, hogy az ígéretek ellenére mégse lesz egyetlen értelmetlen mondat sem jelen írásomban, de aztán gondolkodtam, gondolkodtam, lehet, hogy mégis lesz.

Hol a nagyobb hiba, hazudunk önmagunknak vagy ha hazudunk másoknak? Önmagunknak hazudás az, ha például két ellentétet gondolunk azért, hogy bármi következmény esetén saját igazunkkal csaljunk.

Ha egy mondatot latin verbumokkal, ha úgy tetszik vocabulumokkal és appellatiókkal tömünk meg, az még nem értelmetlen.

Értelmetlen-e, ha mondatot mondatra halmozunk, néha a legkisebb összetartozás nélkül?

Nem, az sem értelmetlen.

Jöhetnek hát a mondatok. Bár eddig rend volt közöttük.

Hogy legyen mégis értelmetlenné?

Betűket egymás után sorsolni rossz s olcsó.

– Anyu, azt megtehetem – kérdeztem tőle –, hogy értelmetlensége csak a végén derül ki, mint az életnek?

– Miért szeretnél te mindenképpen értelmetlent írni?

– Mit írok, ha egyszer az a címe?

Mitől nyeri el másodlagos, harmadlagos, negyedleges értelmét a mű?

Attól, hogy kettő, három vagy négy gondolat van-e benne.

De nekem minden értelmet ki kell gyomlálnom belőle, ha hű akarok lenni eredeti elképzelésemhez.

Tehát az egésznek értelmetlennek kellene lennie, aztán még nyelvtanilag értelmetlen mondatokat is el kell szórni benne. Ígértem, bár ez visszavonható.

– Édes fiam, csak azt ne feledd, azért írsz az embereknek, hogy tanuljanak tőled.

– Tőlem bizony sokat tanulhatnak. Malacperzselést, vagy még azt se.

– Nem te mondtad egyszer, hogy egy betűddel, ha azt jó helyre tudod írni, többet mondasz, mint Kassák egész életében?

– Kassák... Tíz évvel korábban kellett volna azt is említeni.

Alkoholmámorban úszván, biztos értelmetlen gagyogás sülné ki belőle.

Erről még nem számoltam be senkinek, van Adynak egy verse, melynek három-négy sorát én nem értem.

Máshogy szeretnék én értelmetlen lenni, elmondani nem tudom.

Szóval, hogy élvezettel olvassa azért apraja-nagyja.

Bármit írok, úgyis értelmetlen.

Ma gondoltam arra, hogy elmegyek a Balatonhoz, hétvége és a szemben levő házakat égeti a nap, de maradtam itthon, mert már ismerem az egész Balatont, azzal a fránya badacsonyi rizlinggel együtt.

Tehát értelmetlen a Balatonhoz menni.

Ha elsődleges, másodlagos, harmadlagos értelme van, mégiscsak értelmetlen lesz többeknek, akik csak egy szintet látnak.

Lehet, hogy azt a szintet, amit ők látnak, azt én mint alkotó figyelmen kívül hagytam, így nem csoda, hogy nekik értelmetlen lesz egy olyan mű, melynek akár három-négy tartománya is van.

A hó sok gondot okozott az idén is. Tavaly nem esett, azért, ebben az évben meg túl sok esett, azért. Az emberek berzenkedtek, s várták az enyhülést.

Igen, mégis leírtam végre egy értelmetlen mondatot, de kérdezzük meg anyukámat is erről.

– Inkább én kérdezek, kisfiam. A tanításon és a szórakoztatáson kívül van-e más célod az írással?

– Tanítás?

– Tanítás. Ha sok könyvet elolvasol, ne feledd, akaratlanul is tanítod azokat, akiknek kevesebb idejük van a művelődésre. Ne légy kicsinyhitű!

– Nem jut eszembe más, tanítás, szórakoztatás, valóban ez a kettő, melyeket célul tűzhetek ki magam elé.

– Akkor most sorolj ábécérendbe növényeket!

– Alma, barack, citrom, datolya...

– Elég. Látod, milyen kevés szót kell aláhúzni, ha jól figyelsz?

– De én éppen azt szeretném, hogy ha úgy nézzük, minden szót alá lehetne húzni. Ne feledd a címet!

Értelmetlen.

Sőt, olyan variációt is magam elé tudok vetíteni, melyet az ország egyik része ért, másik része nem. Ám az értelmétől csak lépcsőzetesen, fokozatosan fosztjuk meg mondatunkat, az első még értelmes lesz, de aztán egyre torzítjuk a felismerhetetlenségig, a teljes értelmetlenségig.

Az Alkotmánybíróság székhelye Esztergom.

Az Alkotmánybíróság lépfene megye gomb.

A mankó lány bíróság lépfene megye gomb.

Ezt már alá is húzhatom. Az utolsó mondatot alá is húzhatom.

Esküszöm a napra, hogy a három mondatot (Az Alkotmánybíróság székhelye Esztergom., Az Alkotmánybír-

ság lépfene megye gomb., A mankó lány bíróság lépfene megye gomb.) húsz percnél rövidebb idő alatt találta ki és húsz percnél rövidebb idő alatt írtam le.

Miért fontos ez?

Azért, mert most értelmezni fogom az utolsó mondatot, mely a fentiek alapján rövid idő alatt fogant, így nem érhet az a vád, hogy hosszas töprengés után leltem egy olyan mondatra, melynek látszólag semmi, de lappangva igenis van értelme.

Lássuk tehát, van-e értelme a mankó lány bíróság lépfene megye gomb szerkesztménynek.

A mankó lány bíróság nem más, mint lépfene megye gomb.

A mankó lány bíróság egy értékítélet a bíróságra, biceg és nem férfias.

Az ilyen bicegő, nem férfias bíróság a lépfenének a megyének a gombja.

Mi a lépfenének a megyének a gombja?

A lépfenének a megyéje ugyanaz, mint a lépfenének nagy kiterjedése, a lépfene megye gomb a lépfene nagy kiterjedésének a kis fontossága, tehát az összes értelme (mankó lány bíróság lépfene megye gomb): a bicegő, nem férfias bíróság az, mint a lépfene nagy kiterjedésének kis fontossága.

Milyen következtetésre lehet jutni?

Természetesen semmilyenre vagy ellentmondásosra vagy szóra sem érdemesre.

Nem mindent lehet aláhúzni, hanem mindent át lehet húzni, és minden áthúzást ki lehet radiózni.

Egy kis pihenés.

A hó sok gondot okozott az idén. Tavaly nem esett, azért, ebben az évben meg túl sok esett, azért. Az emberek berzenkedtek, s várták az enyhülést.

Ha nagyon rosszkedvű vagyok, az előző – jól ismert – bekezdést értelmetlenné nyilvánítom.

Nagyon rosszkedvű vagyok.

A hó egyes számban egyetlen hópelyhet is jelenthet, az nem okozhatott sok gondot, tehát az állítás hamis, tehát értelmetlen. Ha esett az egyetlen hópely, ha nem, az oly elhanyagolható mennyiség, hogy az emberek nem is vettek tudomást róla, így nem berzenkedtek egyetlen hópely miatt, tehát értelmetlen.

Az értelmesség-értelmetlenség az elsődleges fontosságú egy írásmű értékelésekor, minden más szempont másodlagos, úgy vélem.

Ha értelmes, a jövő előtt áll, ha értelmetlen, de értelmessé tud válni, úgyszintén, ha viszont értelmetlen, s nem is bír értelmessé válni, az eltemetés a sorsa.

Várom, mi lesz ezzel itt, eldőlt hamarosan, Értelmes vagy Értelmetlen.

Andrée Chedid

A Kert

A kertkapu nagy robajjal zárult be mögöttük. A Hang, amely kiúzta őket, lényük legmélyéig hatolt.

Ádám reszketve fogta meg Éva kezét: megpróbált tájékozódni.

Húzta volna magával az asszonyt. Nem volt könnyű, mert az ellenállt. Talpával, valamennyi lábujjával kapaszkodott a talajba.

Tudta, ha úgy döntene, nem viszi magával, az idők végezetéig ott maradna, mozdulatlanul, azon a helyen. Először bokáig, majd lábikráig, térdig, combig süllyedne az agyagba.

Hasát behúzná, hátát meggörbítené, hogy minél könnyebben elmerüljön, gazdagon aláhulló haját nyaka köré tekerné, hogy ne jelentsen akadályt, lehajtott fejjel tevékenyen segítené elő saját testének alámerülését; hagyná, eleve-nen hadd nyelje el a föld.

– Vége, nincs többé Kert! – harsant újból a kiáltás.

A férfi erősebben húzta a nő karját. Nem, többé nem fordulhattak vissza. Menniük kellett, el, messzire, arra, a horizont felé, ahol egybeolvad ég s föld.

Arra?... De hiszen az a titokzatos hely semmit sem jelentett nekik, hacsak nem annak elvesztését, amit most odahagytak: megfosztottságukat a Kerttől, mely a kiáltás vastag falai mögé húzódott vissza.

A férfi előredőlt, végül így sikerült kimozdítania a nőt, aki felemelte karját, arcát behajlított könyöke mögé rejtette, s most már hagyta, hadd vezessék.

Mögöttük a zöld növényzetbe burkolózott Kert mint egy ököl zárult magára.

Az utolsó éjszaka egyik rejtekhelyről a másikra futkostak, barlangból erdőbe, a Hang azonban végig üldözte őket.

Ennek a levegőt hasító, vad kiáltásnak már emlékére is a férfi érezte, vére megdermed, csontjai elzsibbadnak. Újra látta magát, mozdulatlanságba merevedve a rémülettől. Újra érezte, derekán, lapockacsontjain érezte ezt a hajthatatlan nyomást, mely csak űzte-hajtottá őket, el, kifelé.

Kiűzetek! Kiűzetek úgy, hogy még csak nem is tiltakozhattak!

Ádámot süket kegyetlenség érzése kerítette hatalmába: őrült vágy, hogy kövekkel és homokkal tömjé tele azt a feneketlen torkot, azt az engesztelhetetlen szájat.

A következő pillanatban már Éva ellen fordította haragját, aki ezt az egészet elindította; kísértés fogta el, hogy a földre taszítsa, megtapossa. De amikor arra gondolt, hogy az asszonyt ugyanúgy kitaszították, kivetették a mérhetetlen hideg világba, mint őt, megfékezte dühét.

Társnője könyöke a karját súrolta, törékeny csípője combjához simult. Ádámot gyöngédség árasztotta el, szinte beleborzongott. Már csak arra gondolt,

meg kell mentenie Évát a veszélytől. Együtt fognak szembeszállni a sötét tájakkal; átsegíti az asszonyt e szakadékos vidék mélységein és kiemelkedésein, ahová kilyukadtak.

Előttük egyenetlen, hatalmas kiterjedésű, váltakozóan hol lapos, hol töredezett terület húzódott; síkság, rajta semmi tájékozódási pont. Égbolt és sivár földek; amott kéklő, kaotikus világ, szirtfalak, csipkézett sziklák, alvadt láva-folyamok. Porral borított magma, tüzesen izzó kemence. Gyászos vidék.

Minden itt ér véget, vagy minden itt kezdődik?

Mentek, mentek egymás mellett. Éva léptei oldódtak, határozottabbá váltak: követték, időnként meg is előzték a férfi lépteit.

A közös erőfeszítés eredményeképpen sziklák és árkok között vezető ösvényeket fedeztek föl, elkerülhették a veszélyeket; meglepődtek, amikor tetteikben olyan különös merészséget és eltökéltséget tapasztaltak, melyekre azelőtt, a puha föld óvó védelme alatt sohasem volt szükségük.

Mintegy lebegve a Kert hasában, gyönyört nyújtó matériájában, mindeddig egy végtelen jelenben, kockázat nélküli boldogságban fürödtek-lubickoltak.

A Kert elvesztése mindent felforgatott.

Félelmükben most más utakat, más átjárókat kellett felfedezniük; meg kellett alkotni a jövőt. A nyugtalanság által felriasztott, eleddig szunnyadó erejük számukra is ismeretlen lendületet, gondolatokat hozott mozgásba.

Apránként kezdtek rádöbbsenni arra, mi vár rájuk, s most mindketten kezdtek elszakadni régi álmaiktól – s ez nagyon-nagyon fáj nekik.

Már időben és térben is eltávolodtak, amikor az égből tűzoszlop csapott le rájuk, s forró membránjába szorította őket.

A vad, felfuvalkodott, fenyegető Hang az izzó, belső falakat súrolva, tovább üldözte őket, örvénybe fogta összeölelkezett testüket.

„Mostantól fogva bolyongani fognak a földön. A nő kínok kínja között fogja napvilágra hozni gyermekét. A férfi homloka veritékével fogja megszerezni betevő falatjukat. Útjukat akadályok fogják tűzdelni. Visszatérnek a porba, melyből vétettek. Az élet fája talány marad számukra. Örökké fogják keresni.”

Ádám megfeszítette izmait, öklével próbálta a vakító ketrecet áttörni, szétrobbantani a perzselő szavakat, melyeknek értelmét nem tudta megfejteni.

A tűz azonban nem engedett. Ellenkezőleg, belefúródott Ádám mellébe, fejébe, s most már belülről égette. Ő pedig két kezével szorította-gyúrta koponyáját, derekát, hogy kipréselje magából ezt az égető lángot, ezt a kiáltást, mialatt Éva átölelte, úgy segítette őrvöngve küzdő testét.

Ádám teste vihareként rángott, remegett. Minden tagja reszketett.

A Hang hirtelen robbanással halt el. A Hang – eltűnt.

A férfi és az asszony felszabadultan, az iszonyatos forróság ellenére mégis jéggé borzadva, még erősebben szorították egymást karjukban.

Ádám teljesen megzavarodva tépi ki magát Éva karjából, és elfut. Karjai a levegőt kaszálják, térde meg-megrogygan. Elbukik, feláll, újra nekiindul. Fut megint, majd egy sártócsában összeroskad.

Mielőtt segítségére sietne, az asszonynak először saját rémületén kell úrrá lennie. Utoléri, s letérdel a pocsolja mellett. Lehajol, tenyerével vesz a ragadós-szürkés vízből, s lassan iszik belőle.

Megpróbál nyugodtabb, áhítatosabb légkört teremteni maguk körül, majd pohárrá formált kezét a férfinak nyújtja, így on ő is.

Az azonban goromba mozdulattal löki el.

Visszaemlékezve arra, hogy amikor elhagyták a Kertet, Ádám szilárd kitartása úzte ki belőle a megsemmisülés és elsüllyedés vágyát, most Éva is nyugodtan újra próbálkozik, hogy megittassa.

A levegő ólomszürke. Szellő, madár nem mozdul. A földet fű nem tarkítja. Ádám, akit a Hang ijesztő emléke még mindig hatalmában tart, tovább küzd. Zihál, a szavak összetolulnak a torkában.

Éva lassan föláll, nézi a nevenincs síkságot, próbálja megszelídíteni a kikerülhetetlen jövőt. Vagy talán már próbál együtt is élni vele?...

Az asszony mélyet lélegzik. Szabályos lélegzete lassanként szertefűjja az átélt riadalmakat. Homloka kisimul. Szája mosolyra derül.

Térdepelnek egymással szemben, kezük összekulcsolódik, pillantásuk egymásba olvad. Testük még ügyetlen, de egyesülni kíván.

A gyújtó erejű Hang előidézte megrázkódtatás szűnik egy időre.

A nap lehanyatlott.

Éva ül, s előbb Ádám fejét, majd a törzsét is térdére hajtja, kezét még most is zaklatott mellére teszi; ajkával simogatja az érdes, görcsös arcot.

Most ő a Kert, mely segítséget nyújt számára. Majd fa, madár, folyam, virág s gyümölcs – így próbálja pótolni mindazt, aminek hiányától Ádám szenved. Azután Éva anya lesz. S barlang, völgy, menedék. Haja megőszül, bőre ráncos lesz, hagyja, hogy az idő s a kor magával vigye. Titokban tartja előtte, mennyire tönkrement.

Látja a nehézségeket, a veszedelmeket, melyeket le kell küzdeniük; az öregséget, a halált, mit el kell fogadniuk; érzi az eljövendő félelmeket, de érzi a jót is, amit a jövő tartogat számukra.

Éva a szendergő férfi fölé hajol, halkán dúdol a fülébe, óvatosan simogatja. Egyszer majd Ádám fogja ugyanígy ringatni, védelmezni őt. Az asszony lassanként már a jövőben jár.

Amikor a férfi felébredt, Éva ugyanazt a hamuszürke vizet nyújtotta feléje összekulcsolt kezében. Ádám megint visszautasította: hirtelen felállt, kihúzta magát, és hátat fordított neki. Karjait kinyújtva, a Kert irányába mutatott, jelezve, hogy vissza kell menniük, s kerül amibe kerül, de vissza kell szerezniük az elveszített birtokot.

Az asszonynak pedig követnie kellett.

A férfi először megbotlott. Majd nekilendült a visszaútnak.

Éva, aki mögötte futott, kiabált utána, hogy a Kert zárva van, bejáratát végérvényesen elzárták.

A másik azonban semmit sem akart megérteni, s továbbfutott.

Egyetlenegyszer fordult csak hátra, hogy látni engedje rémült, de mindenre elszánt arcát.

Éva többé nem remélhette, hogy hallgat rá, így hát követte.

A férfi rohan, száguld. Fut lélekszakadva, csak az elveszített hely képe lebeg előtte.

Éva emlékeiben most újra megjelent utolsó éjszakájuk, a törekeny békeség, s megborzosgott a gondolatra, hogy a „visszatérés a Kertbe” örökké kínozni fogja őket.

Látta, ahogy Ádámmal elindultak – mert másképp nem is lehetett – a visszafelé vezető úton. Látta magát, s látta a férfit, messze, maga előtt: ott halad ködökön, népeken, évezredekken, földrészekeken át. Előre, a jövő felé, ugyanakkor örökké visszatartja a sajgó nosztalgia.

Most értek a „Parkok”-hoz.

Látszott, körbe vannak kerítve, tiltottak, semmilyen behatolásnak nem engednek. Ádám megkerülte azokat. Magasra nőtt, sűrűn egymásba kapaszkodó bozótrengeteg védelmezte a Kertet.

A férfi letörve visszajött a kiindulópontához, s megállt, moccanatlan.

Éva odament hozzá, vállával társa elzsibbadt karjához simult. Egymásba kapaszkodtak, nem mozdultak.

Ekkor messziről, nagyon messziről, alig hallható hang – az ő hangjuk? – hatolt ereikbe: „Mi vagyunk a Kert, mi vagyunk a Kert, mi vagyunk...”

Ez a még most születő, bizonytalan, kivehetetlen hang csak nagy nehézségek árán törhet magának utat odáig, hogy beférkőzzön gondolataikba. Hogy beférkőzzön szívükbe.

Kun Tibor fordítása

Andrée Chedid (1920–2011) francia–egyiptomi költőnő Kairóban született libanoni keresztény felmenőkkel rendelkező családba, és 1946-ban költözött Párizsba. Ötven éven keresztül regényeket és drámákat írt, 1979-ben elnyerte Goncourt-díjat (az év legjobb és legfantáziadúsabb prózájáért járó díjat) *Time And The Body* című munkájáért.

Norman Manea

Október, nyolc óra

Elhaladtak a piaci árusok keskeny, összezsúfolt asztalai mellett. A nő elől, kapkodó léptekkel. A férfi bal felől lassan követi.

Merev, ritmikusan összecsukló térdek: a poncsó lecsúszik, elvörösödve, izgatottan, a lábát hosszan kinyújtja. A cipósarok koppan a járda kövén, a test összerezzen, mintha a koccanás hangja és sokkja minden alkalommal telibe találná, a nekirugaszkodás heveisége pedig felsebezne.

A férfi átveszi a vontatott menetelést. A távolság köztük mindössze egy lépés.

Fényesre vikszelt, piramisokba halmozott, öklömnyi paradicsompaprikák. Paprika- és paradicsomhegyek, egy paraszt fekete posztóba bújtatott karja. Ládák tele citromsárga almákkal. A mérleg cinkserpenyőjébe kék szilvák hullanak. Egy hárászkendő a sárgarépakötegek fölé hajolva. Fehér pulton, fehér köpenyek közt kupacokba rakott fehér túró: nedves, kivörösödött, túrós csomók teli ujjak. Ravasz, tréfás locsogók, nagy, bütykös kezekkel sertepertélve a mérlegek körül. Kószzerű korallgumók, egy marslakó agyának kinövései: a karalábék. Poros krumpilis zsákok a mord bakancsorrok között. Elfehéredett, kövérkés arc a fakó, földrögök színébe burkolózó, matt körték hengerei fölött. Tompított láрма a zöld, felülről világító ablaktáblák alatt, amelyeket tetőként helyeztek el minden asztallap fölé. Vizenyős, ködösen bezöldült fény a nedves magvaik fogazatával vicsorgó tökök sárga glóbuszai fölött.

...Az előző napon az órák, lassú folyásukkal, bizonyos értelemben késlekedtek megerősíteni az évfordulót. Csak késő éjjel fordult oda hirtelen a nő várakozástól megdermedt szeme felé. Remegő hangja beszédfoszlányokkal töltötte meg a szobát – testvériség, fáradság, gyöngédség, az érzelmek cseréje...

Tekintetének kékje felélénkült, harmatosan, reszketően, elnehezülten a könnyes tétovázástól. Ijedt összetartozásuk, fájdalmas ragaszkodásuk tartós volt, állhatatos. Kitartó, épp mert fájdalmas, végleges, bármily átmenetinek is tűnt... A nő replikája betakarta egy időre a férfi felróható rezignáltságát.

Közeledtek egymás felé – odalett a merevségük, halogatásaik szertelensége, újra megtalálták szenvedélyes éberségüket. Hajdani türelmetlenségük lázba hozta őket, és: lángolóknak, szárnyalóknak, gyengédeknek látszottak.

Aztán eloltotta a lámpát, de rögtön újra felkapcsolta, már nem bírta tovább elviselni a szoba sűrű sötétjét. Az elérékenyülés megtörte, a félelem újra eluralkodott rajta, nehezen hatolt el hozzá a férfi reszkető, áthevült hangja.

Mint valami árvák, így mondta... a nagyvilágban elveszett, a pusztában eltévedt, összesimuló, bizarr árvák köteléke, kétségbeesve egyik a másikban, mert csak ezáltal óvhatják meg magukat... mindig csak az egyik esett el, míg a másik némi ideig egyedül hordozza a terhet, összeszedve erőit, aztán ismét szerepet cserélnek, mint valami gyerekek, akik nagyot játszanak.

Még egyszer eloltotta a villanyt, majd újra felkapcsolta, a szavak egymásba fonták az elcsigázott, hideg karokat, a reggel pedig ébren találta őket, kábán a feszültségtől és a kialvatlanságtól.

A fázós hétvége hajnalban kiűzte őket az utcákra. Kábultan, a néptelen vásárnapba. A hideg, fátyolos levegő, a fakó világosság, a zsidongó piac: az elmosódó, rőfögő hangok, a zsák alján kavargó dióhéjak neszezése, a sorra letépett káposztalevelek ropogása, akár a kikeményített ingeké, a hideg bárdal felszelt tökök vastag héja, nagykendők és kucsmák, megfagyott, szenes tézstaarcok.

Kiértek a piac lármájából. A nő egy lépéssel elől, a férfi összébb húzza piros-zöld-fekete kockás sálját homokszínű trencskójának gallérja fölé. Kilépett a nedves járdára, az elnémult utca lejtőjére.

Kezét a hideg falra tapasztja. Keskeny, fehér kezek, a körmök hosszúak, gyöngyházfényűek. Dermedten álltak egy üres utca sarkán. Összehúzta magát a bolyhos poncsó puha válla alatt. A hideg levegő buborékai áthatolnak csontos arcán, a szemüreg tekervényein, szaporán lüktető homlokán. Nem látta a kísérlőjét, szórakozottan bámult a semmibe.

Nedves szemének áttetsző kékje, a fal koszos és hideg vakolatára tapadt keze egy karnyújtásnyira a férfi borostás, duzzadt arcától. A megsebzett tekintet nehéz, kék tavú felhője. Nincs válasz a férfi tekintetében.

„Beteg és magányos gyerek voltam. Erőtlen...”, ismételi meg, későn, a nő elfúló, törekeny hangja. A szavak leheletnyi párát vonnak a sápadt ajkak köré.

A férfi, félig hátat fordítva, igyekszik elhomályosítani magában a nő nyugtalanságtól megelevenedett szépségét. Bántó, metsző fényesség ez, mely visszaidézi az éjszaka görcsét, amelyen többé nem lenne szabad fennakadnia. Szerette volna, ha a szavak foszlányokká válnának már keletkezésük pillanatában, vagy ha legalább felfogná őket az ő fanyar, apátiával megáldott, középkorú testének vértézete. A foltos tűzfalat nézi, a napos parkkal szemközt, ahol egy hinta állt.

Az elsűrült, vérvörös falba fekete nyomok, penészfoltok ivódtak be. A park beszűkült tere. Letaposott föld, hanyagul szétszórt kövek, száraz, gyér fűcsomókkal borított földbuckák. Rozsdazöld... igen, a nő sprőd, hosszú haja reggelente néha ilyen zöldes, rozsdás aranycsillogású volt.

Egy rőt színű deszka, középen henger formájú tönkkel rögzítve, hinta-palinta, föl, le, és föl, és ismét föl, hopsz-hopsz... Mellette a használaton kívüli hinta fémváza. Tákolmányszerűen, a földbe tartórúdként szúrt vastag csövek. A keresztbe tett csőről, láncokon két páratlan ülés csüng le: az egyik hosszabbra eresztve, a másik rövidebbre fogott, szűk, gyerekeknek való.

A lány bizalmatlanul méregeti a hintát. Tizenhat év körüli parasztlány. Szeme feketesége csordultig telt a reggel örömeivel. A kendő fekete foltja alatt sima homlok.

Leveti a dupla átalvetőt. Mint két tekepúp, a hasadozott tönk mellé letéve. Kiegyenesíti a hátát, kezét a derekára téve. Virágos, sárga szoknya a kék joggingnadrág fölé. A fáradtságtól kissé duzzadt, rózsaszín-nedves ajkak. Hosszú, kócos szemöldökének fekete íve. A nagyobbik ülés mellett áll. Magára húzza a szíjat, befogja a horogba. Látszanak a rozsdás láncot szorító vastag, elkéült ujjak.

– Legalább ne tűnne túlzásnak! Ha nem tennének a szavak mindent hiteltelenné, olcsó trükké... Higgy nekem, ahogy előrehaladok a korban, úgy fiatalodok meg. Csak most fogom fel igazán a történés erejét, a napok súlyát és feszültségét. Befogadom a nevetést, már nem ijeszt meg, mint máskor. Sem a gyönyörök, sem a játék kegyetlensége, vagy a szavak bonyodalma, a kétértelműség. Mintha valami varázserejű üresség lehelné ki magából őket...

A hintában ülő gyereklány mozdulatlanul vár, a körben meredő falakat nézve. Észreveszi a párt, a férfi tekintetét, amely hosszan követi, egyetlen szemrebbenés nélkül.

Kitéve feszült figyelmének: kíváncsi, mégis nyugodt volt, elégedett a pihenővel és a felüdüléssel. Borzas feje továbbra is valahol lent marad; nem látja viszont, csak egy pillanatra, aztán még egyre, amikor a hintaszék visszaszáll a föld felé; egy pillanat, és a lány már fel is emelkedett, kettejük fölött szálldosva, akik szinte beledermeszttek a föld felől áradó hidegbe.

Most kaptam csak igazán erőre. Mintha most lennék képes megbirkózni...

A szavak könnyedén lengenek. A szárnyalás gyönyörűsége megsokasítaná őket, lepedőgirlandokká, kendőkké alakítaná, láthatatlan rovarok felhőjévé, mely forog, nő, dús bőséggé, a feszültség, a méreg, a keserűség, az elszabadult nosztalgiák, míg a nagy üresség be nem telítődik, míg az elfeketült ég össze nem sűrűsödik, fülledten, belefojtva a semmiségek túlzó áradásába, áthatolhatatlan egymásra rakódásukba... de a férfi megfordul, a nő kéklő tekintetét lesi, hideg tenyerét ráteszi a sima, gyöngyházfényű körmökkel végződő hosszú ujjakra. A nő rámosolyog.

– Már annyi éve együtt. A tegnapi évforduló, hihetetlen. Milyen gyorsan... és mennyi jön még. A lehetőség, a kegyelem... a vitális energia, az életkedv és -erő. Az élet energiája, azaz... hogy magába szívjon, hogy újra megtaláljuk. Két árva összeláncolva, hogy felülkerekedjenek a rettegésen, az ürességen.

Gyengéden megforgatja, együtt forognak a hajtókar nyikorgásában, a hinta föl le, föl le, a gyerek fekete szeme emelkedik, alászáll, az új nap vére, lengés, a melegítőbe bújtatott lábak toporognak az emelkedő, leszálló hintaszéken.

– Csak most kellene jönnie a boldogságnak. Csak most van erőm hozzá. És talán a szenvedéshez is.

Hallgatnak, nézik, ahogy a lány hintázik, tűnődőn, gondtalanul. A férfi szakalla reszket a hidegben, ajka elvékonyodik, ujjai a nő ujjait szorítják.

Nyugalom: szürke fal, zöldes foltokkal. Lány lengés, előre, hátra: és vissza. A hinta, a lány, a reggeli dermedés, a nyikorgó gerendák, föl, le, föl, az ég üveges, fagyos.

Aranycsillogású, rozsdás haj, piros poncsó. Senki sem szakíthatná félbe a csillagok lüktetését, a végtelen mozgást, az igazság szomorú, csendes szívét. Kék könnycsepp, kitartóan nyikorgó hinta: sötétlő, kivehetetlen égbolt; a férfi ujjai a hosszú, vékony csontokat szorongatják; ijedt arca újraéled, erőre kap. A háta mögött szapora léptek, lábdobogások, hangok. Az utca felébred. Türelmetlenül, ellenségesen. Egy pillanatig még érintetlenül lengedezik a csend.

Kirilla Teréz fordítása

Norman Manea (1936–) egyike a legelismertebb román prózaíróknak. A New York-i Bard Kollégium világirodalom-professzora. Írói debütálásnak évétől (1966) 1986-ig, amikor elhagyta Romániát, tíz kötete jelent meg. Az 1992-ben kapott Guggenheim-ösztöndíjat még számos kitüntetés és díj követte.

Tömörkény István

A különös állat*

Csendes beszélgetés közben szó van arról, hogy mennyi mindenféle kurtafurcsa német szóval „gazdagodik” a magyar nyelv. Miként válnak a köztudatban magyarnak hitt szavakká idegen dolgok. A kereskedőnek kirakata van, pedig az valójában boltablak, a vendéglő „utcán át” hirdeti a borát, pedig hát elhordva mérné, a lakatos hangáznit ver a falba, az ács pedig még a lik-lukat is a licht-lochból csinálta. Sokat lehet erről beszélni, ha a nap hosszú, de még akkor is, ha rövid. A sok idegen szóról. Némelyek azt mondják, hogy hát nem volna az baj, az angol nyelvnek azért van olyan mérhetetlen szókincse, mert ahány világrészben, egzotikus országban megveti a lábat, mind fölszedi az onnan való nyelvekből magába azokat a szavakat, amik megtetszenek neki. Megtartja úgy, ahogy van. Legföljebb csak hosszú idők múltán fajtáztik el valamennyire. Minálunk azonban mindig fordítgatunk, hol jól, hol rosszul s bizonyára többször rosszul, mint jól. Mert hiszen ha igaz is, hogy a Stossplattenheberbe beletörik a magyar ember nyelve, de abba még jobban beletörhet, mikor úgy fordítják magyarra, hogy löklemezemelő. Az sem utolsó dolog, hogy a praetium affectionisnak a törvénykezési nyelvben az a hivatalos neve, hogy kéjbecsár.

Azt mondja egy ember a papírszivar, azaz hogy a cigaretta füstje mögül:

– Ez mind csak kiskutya. Tanyai kiskutya. A nagy, szép kifejlett kutya az, hogy hengertárvinye.

– Hát ez mi?

– Az valami. Látszik, hogy nem tudtok katonailag hivatalosan magyarul.

– Jó, jó, de hát mi ez?

– Jaj, barátaim, földiek és atyafiak, az rejtetek. Mert ha úgy mondom, hogy hhhhennggerrttárvinye, akkor apai átok, de ha csak hivatalosan mondom, hogy hengertárvinye, akkor rejtélyes, találós kérdés, meg miegymás. Mert ez magyar katonai műszó.

– No hála Istennek. Hát mit jelent?

– Erre most készül a magyarázat, bajtársak. Tehát: van egy falu, valahol a Kunságban. Van benne egy csomó honvédhuszár. A vasúti állomás egy kicsit távolosabban, vagy egy óra járás, mivelhogy a kunok annak idején nem állapodtak bele a vasútba, mondván, hogy majd mind elveszi a fuvarosember kenyerit. Hát jön ám egyszer a hivatalos levél a huszárokhoz, hogy két nap múlva odaérkezik a vasúti állomásra a Hengertárvinye: menjenek érte s vegyék át, mert azt nekik küldték.

* Urbán László fáradhatatlanul búvárolja s menti könyvtárak mélyén íróink, költőink régebbi újságlapokban rejlő írásértékeit. *Fakadó szerelmek* címmel a Napkút Kiadó megjelentetni tervezi Tömörkény István kötetben eddig nem közölt novelláit, tárcáit. E száz éve publikált írássor is része lesz az Urbán László gyűjtésében és bevezetőjével kész könyvnek.

Sokáig tépelődtek most már azon, hogy mi lehet ez a Hengertárvinye. Az egyik azt mondta, hogy ha henger is, meg tár is, akkor valami nagyobb fajta gép is lehet, valamely újfajta lövöldöző szerszám, lovasított ágyú. Mások ellenben úgy vélik, hogy alighanem ló ez. De nem tudtak sehogy sem megállapodni. Hát nincs is ezen mit fájlalni a fejeket: el kell hozatnia vasútról s azután majd meglátják, hogy ruhaszekrény-e vagy tengeri herkentyű.

– Hát aztán mit küldtek érte?

– Hát igen. Ez ismét egy kis fejtörésébe került. Lovasember menjen-e érte és a Hengertárvinye csakugyan nem ló, hanem mosógép, akkor ez nevetség. Ha pedig kocsi megy érte, s csakugyan ló: hát ültessék fel a kocsira! De végül mégis a kocsipárt jutott uralomra. Mert primo: ha gép, ráteszik a kocsira Secundo: ha ló, vigyenek a kocsira kötőféket és kössék a saroglya után. Így is történt, kocsival ment érte négy ember az őrmester szakértelmes vezetése alatt s hazahozták.

– Aztán mi volt?

– Egy kis vasszerszám, akkora, mint egy arasztos bicska kinyitva. A ló körmét szokás vele pucolni patkolás alkalmával.

Jó világ, rossz világ

Annyi bizonyos, hogy megdrágult minden s a pénznek negyedannyi értéke sincsen, mint csak nem is régen ezeknek előtte. Még nagyon emlékezem negyvenkrajcáros napszámokra s arra az időre, amidőn két hatosért adtunk a tanyán egy rendes vékányi almát, továbbá nyolc garas volt egy liter bor ára. Ma huszonöt garas, meg harminc garas, fönt Pesten negyven garas, meg negyvenöt garas. Az sem régen volt, mikor itt az alföldi vidéken az akadémiát végzett fiatal gazdatisztnak a renumerációja abból állott, hogy koszt, kvártély meg száz forint. Nem egy hónapra száz forint, hanem egy esztendőre: fertály-évenként járt ki az uralmi kasszából a huszonöt pengő angária. Mikor Bécsben laktam, három krajcár volt egy pár virsli, hat krajcár egy félliter friss sör: szerény igényű embernek elegendő vacsora kilenc pénzből, ha még hozzávette a két krajcár árú suszterláblit. De elegendő volt két krajcár ára kvargli is vacsorára. S adtak három nagy darab sült krumplit hajdan. Az utcán árulták, mint nálunk a marónisütők a gesztenyét. Míg nálunk az utcán talicskában árulták a tiszta fehér ruhákba takart főtt csöves kukoricát, két-három pénz volt az ára, mert darabja válogatta. Makón szintén talicskában árulták az utcán a meleg friss túróslepenyt: öt pénzért akkorát adtak, mint egy mai leveses tányér. Mikor török földön szolgáltam, mint katona, ott húsz krajcár volt annyi tüzelőfa, amennyi egy ló hátára fölfért, a szilvát csaknem ingyen adták, szintén csak húsz vas volt egy liter szilvapálinka, egy jól megtermett nagy tyúknak az ára is csak egy velki szekszera volt. A velki szekszera annyit jelent, hogy: nagy hatos. A máli szekszera az csak kis hatos: tíz krajcár, de a velki szakszera: az nagy hatos. Az a húsz karjcéros. Minden darabja tizennyolc krajcárt ért, ha nem volt kifúrva, ellenben húsz krajcárt ért, ha ki volt fúrva, mert akkor zsinórra lehetett fűzni és nyakba akasztva viselték madzagon a lányok és a menyecskék. Ugyanott egy iparosmesternek, rendes tanult török kőművesnek egy velki szekszera volt a

napszámja, láttam, hogy déli ebédje zabkenyér volt, a szalma is beleőrölve, mikor kettétörte a lapos kenyeret, a szalmaszálak úgy álltak ki belőle, mint mikor valaki dús vacsora után a fülébe beledugja a fogpiszkálót.

Vízparton járok... A vízben sok hajó, a parton sok áru. Csaknem egészen pőrére vetkőzött erős munkások viszik a vállukon a ládákat, zsákokat a hajókra. Karjukon, lábszárukon úgy ül kint az izom, mintha drótból fonott hajókötél volna. A testük barna, mert reggeltől estig szintén oda van terjesztve a nap-isten meleg tekintete elé.

János munkás főlzalad a partra és igencsak futva igyekszik a bormérés felé. Édesszüléje azonban éppen akkor a partszélén halad el és megállítja, mondván:

– János, már mögént a pálinka után szaladsz?

A hatalmas testű János a töpörödött szüle előtt, miként alattvaló kisdéd szerényen megáll.

– Nem szoktam én pálinkát inni, szülém.

– Hát?

– Hát egy pohár bort akarok inni. Mögszomjaztam nagyon.

A szüle összehúzza a fejkendő csücskét és azt mondja Jánosnak:

– Amúgy is meleg van. Minek hevitöd magadat a borral?

János most már föllázad a szüle beszéde ellen. Azt mondja:

– Tizenegy koronát keresök naponta, szülém. Hát aztán még bort se igyak?

A szüle lemondólag int kezével.

– Apád is használta a bort. De akkor olcsóbb volt.

Azt mondja a János:

– De öt pöngő ötven krajcárt egy hét alatt keresőt, én mög egy nap alatt, kedves szülőanyám.

Hát persze. A János huszonhat éves, a szüle ötvenhat éves: nem találkozik az észjárásuk.

Alku

Már vagy húsz esztendő óta nincs aratás háborúság nélkül. Pöröl a gazda, meg a munkás, mindig van mindkettőnek, amit a másik szemére vessen. Nem tudnak egymásban igazságot találni. Ami az egyiknek kevés, a másiknak sok. A gazda azt mondja: elromlott a régi magyar munkásnak az erkölce: nincsen többé meg az egymásrautalás egyetértése. A munkás – abban pedig egyre több a keserűség, bár olykor az okát sem tudná megmondani, hogy miért. Mert hiszen ilyen napszám nem volt, mióta áll az ország – ma azonban divat mérgesnek lenni. Mint amikor az öreg cserepár őrmester rettenetes módon káromkodik a kaszárnya udvaron s megkérdik tőle: mit szid kend, hős atyánk. Amire nagyot fújva feleli: Alles möglichen! Mindent, amit csak a forsrift megenget. Tehát az atyaistentől kezdve lefelé...

A hangulatok néha pár soros mondásokban fejeződnek ki. Humoros mondások, keserűséggel. Savanyú pilulák cukorban. Az országúti árok szélén füvet kaszál egy ember a kecskének. Azt mondja a másik:

– No, hogy mén kendnek a sora?

Azt mondja a kaszás:

- Az én sorom? Hát az jól mén.
- Úgy hát?
- Úgy. Hát hiszen jól mén most mindenkinek a sora.
- Jól?
- Hogyne. Csak a kötél nem mén jól.

Azt mondja a másik:

- A kötél. Már, hogy miért?
- Hát – mondja nevetve a kaszás – nagyon kevés nyakra akasztják mostanában.

Sokkal többre köllene. A kötelnek most nem mén jól a sora. Kevés a forgalma neki.

Hol az igazság? Hiszen régebben is voltak bajok. Az aratási munka olyan volt, mint a lutri. Mert vaktában való szerződések voltak azok, amik a hányados osztalékra mentek. S így a termés eredményétől függött, hogy mit lehetett az aratáson keresni. Hát aztán ha látták, hogy rossz a termés, azt mondják, hogy ekkora osztalékért nem állanak bele a búzába.

.....Hiszen nem viszünk haza semmit.

Különösen a dült búzától féltek. Abba semmi áron nem akartak beleállni. Pedig ebben nem sok igazuk volt. A dült búza szépséghiba. Nem szép, s arról aligha írja meg a költő, hogy aranykalásszal ékes rónaság. Hanem másfelől pedig régi gazdai igazság, hogy a dült búza tölti meg a zsákot. A dült búzák idején termett tizenhárom mázsa holdanként. Hanem vágni nehéz. Szedni is nehéz. Kaszás is, marokvető is erőnek erejéig feszül benne. De, hogy a feszülés árán nagyobb lesz az osztály, arra nem gondoltak. Ők csak a délceg, szép búzát a földre taposva látták s már ettől magától elment a kedvük.

Vannak ilyesmik.

Mikor a kendertermésről elejében szó volt e tájakon, magyarázták a külső munkásoknak, hogy miként megy a vele való dolog. Le kell vágni a kendert, csomóba kötni, otthagyni a földön. Azután idő múltán, ha jól megszáradt, a kévéket jól a földhöz kell verni, hogy a magjuk kihulljon, mert arra nincsen semmi szükség.

Ez nagy megütközést keltett a hallgatóság körében. Hát ez is lehetséges? Növényt termelni, érte fáradozni, azután a magját a földre kiverve, otthagyni? Hát akkor miből lesz az osztály, ha a mag elmarad? Vagy talán csak azért verejtik ki az emberrel, hogy később a maguk hasznára összesöpörjék?

Egy ember nagyot kiált:

- Hogy én ilyent csináljak? Inkább elmék betyárnak!

A másik ember csendesen rásüvit:

- Hová mönne kend? Hiszen nincsen már erdő, ami szállást adna a betyárnak!

Az ám. Már nincsenek réti bozótok: a meghúzódas nehéz, a régi világok apránként mind letelnek.

Mostanában azonban már másfélék az aratási alkuk. Magra megy a szerződés. Például holdanként hetvenöt kiló búzára. Itt már a munkás semmit sem lutrizik, mert akármilyen rossz lesz is a termés, a rész alku szerint kijár. A lutri

inkább a gazda részin van. De hát azért csak vannak most is verekedések: az emberek már nem bírnak az erejükkel.

Egy párbeszéd kisebb vasúti állomáson:

– Jó napot, bátyámuram.

– Jó napot, úröcsém.

– Hát mire végzi? Hát az aratás?

– No – mondja a nagy szakállú ősz ember. – A földemen megvagyok. Ha nem emitt van egy kis bérletem, egy kis rozs is van rajta. Mondtam egy régi emberemnek: mennyiért vágod le? Azt mondta:

– Levágom feliből.

– Feliből? Valamikor tizenharmadból vágták.

Csak úgy legyintett a kezével a levegőbe:

– Hát mit mondjak? Azt mondtam neki: hát csak vágd. Aztán mikor három napig dolgoztál, akkor majd felgyújtom az egészet, hogy neked se maradjon semmi, nekem se jusson semmi.

– Mint látnivaló, szép kis alkudozások történnek erre mifelénk.

Egyetértés, 1912. augusztus 16.

Balázs Géza

Beszéd a 47. Kazinczy-versenyen

Győr, Városháza, 2012. április 22.

Kedves Főszereplők: azaz kedves diákok, akik nélkül nem lenne Kazinczy-verseny, nem lennének versenyzők! Kedves Felkészítő Tanárok! Valamint: kedves vendéglátóink, Győr városa („én, te, Győr”), a város vállalatának képviselői, a Kazinczy gimnázium tanárai, tanár kollégák!

A minap a rádióban a *Tetten ért szavak* című műsor egyik állandó szereplője, egykori Kazinczy-versenyző egy jegyzetet olvasott fel. Az írás arról szólt, hogy néhány éve vasárnap 9-kor itt a győri városházán izgatottan várta az eredményt. Előtte azonban egy ősz hajú bácsi mondott beszédet. A fiú annyira belefeledkezett a beszédbe, a megindító gondolatokba, hogy már az eredmény se érdekelt, sőt elfeledkezett arról, hogy mellette ül az édesanyja. A fiú később a bácsi, azaz Wacha Imre tanítványa lett. Még csak 22 éves, de már szinte mindennap szerepel a rádióban... Ahogy itt körülnézek, látom, hogy sokan ülnek itt olyanok, akik a szép magyar beszéd képviselői lesznek fontos posztokon, legyen az szóvivő, tanár, újságíró, bemonzó, jogász vagy közgazdász. S most nekem kell valami olyasmit mondani, hogy egyszer jegyzet, remélhetőleg nem nekrológ legyek egy rádióban... Ezt találtam ki!

A modern világban a normális beszéd veszély fenyegeti. Folyamatosan

elszakadunk a verbalitástól, a szóbeliségtől. A fenyegetettség jön az ember alakította környezetből, a másik embertől, s természetesen önmagunkból. Nemcsak mások, de önmagunk farkasai is vagyunk. Mire gondolok? A modern világ nyelvi szempontból sokkal zajosabb, hangosabb. A modern világban visszatér a képek uralma. Egy kép sokkal hatékonyabb, mint egy szó. A szónál és képnél pedig még erőteljesebben hat egy rúgás, mondja Medve Gábor Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényében.

Milyen is a modern világ beszéd-kultúrája? Először is van az alig artikulált, fedett, motyogós, gombócós, dűnnyögős, döcögős beszéd. Leginkább akkor figyelhető meg, ha a beszélő fásult, unott, világfájdalmas, hungaropesszimista – esetleg akkor, ha sokat ivott. Határozottan úgy tűnik, hogy ez a beszédmód a kulturális evolúció, a nyelvfejlődés visszafordítása; visszatérés az őskorba, de legalábbis a dzsungelbe, akár városi rengetegbe. A ma is meglévő dzsungelharc kommunikációja.

A másik beszédmódba a túl hangos, mondhatni ordibálós beszéd tartozik. Ha nagy a háttérzaj, kiabálni kell, ha mások kiabálnak, még jobban kell kiabálni, a világ egy nagy kiabálássá válik – s ha sokat kiabálunk, berekedünk, a beszédkutatók szerint eléggé általánossá vált a rekedtség.

Az ordibálás a kommunikáció jelzésszerűvé válása, voltaképpen már olyan, mint az a bizonyos rúgás.

És itt van az orrhangzósság is. A magyar nyelv nem orrhangzós. Az orrhang lehet divat, az orrhangzós beszéd jelenthet némi szexepilt (ma úgy mondják: kémiát), vonzást, tehát lehet, hogy valaki ösztönösen is így alakítja a hangját. A tévéhíradókban szinte kötelezővé vált, föl se vesznek nem orrhangzós bemondót, ha a hangszórók beremegnek, kiszakadnak, akkor jó. Tehát az orrhangzósság oka lehet divat, de a divaton túl talán a porszenyezettség, az allergia, illetve a náthás-influenzás betegségek megszorodása is. Itt kell közbeszúrnom: „Bemondót keresnek a kerrádióba (kereskedelmi rádióba): aki egy könyvet elolvasott, nem felel meg!”

A következő „durva” (idősebbeknek: erőszakos, fiatalabbaknak: kitűnő) beszéd típus a gyorsbeszéd vagy turbóbeszéd, amely sokszor vált át hadarásba. Az ilyen beszédből kihullanak magánhangzók, de olykor más-salhangzók is, szótagokat nyel el a beszélő, ilyenkor lesz az egyetem-ből „egytem”, az általános iskolából „ásisokla”. A gyorsbeszéd a felgyorsult információáramlás terméke, agyunk szeretné követni a bejövő impulzusokat, parancsot ad a válasz gyors kivitelezésére, és ekkor csőstül jönnek a szöveggyülések, kevert szóalakok, elvételek, mindenféle egyéb megakadás-jelenségek, gondoljunk csak az „út-elágazásra”, a „gyalogátjáróra” – általában a „nehézkés” szavakra, minden nyilvános beszélő ádáz ellenségére.

Mindezek mellett persze megfigyelhető az állandó beszédzaj is: a locsogás, fecsegés, pletykálkodás, panaszkodás, dicsekvés – mindezt kimondottan pozitívumként is értékeljük, hiszen az ember alapvető igényét,

a simogatást pótolják. Ha a kisbabát nem babusgatják eleget, érzelmi világa nem fejlődik ki. De a simogatásra később is szükség van. Nem simogatjuk meg egymást elég gyakran, mert nem is simogathatunk meg bárkit bármikor büntetlenül, ezért szavakkal pótoljuk a simogatást. Ez is a kulturális evolúció jelensége, a konkrét simogatásból absztrakt simogatás, a locsogás, fecsegés. Ha nem sikerül itt és most, akkor mobilon, fészen, chaten, msn-en, skype-on... A fecsegés voltaképpen viselkedés, társas viszonyaink folyamatos jelölője, olyan, mint az etológiából ismert kurkászás, a majmok folyamatos egymás bogarászása, simogatása.

Megváltozott a beszédstratégia is. A beszéd, a mondanivaló végiggondolása korábban alaposabb és tervezetebb volt, ma esetleges – azt mondják, és azt tapasztalom egy-egy egyetemi vizsgán is, hogy a beszédstratégia a következő mondatig terjed... Tehát ha végre van egy mondat, akkor azt rögtön elmondja a vizsgázó. Azután kérdő tekintet, hogy mi legyen a következő. Na mi legyen? Egyes oktatók ilyenkor újra elmondják a tananyagot. A szóbeli vizsgákban rohamosan csökken a tervezettség, feltűnő a terminusok meghatározásának, használatának a hiánya. Ha konkrét tételről, fogalomról van szó, akkor inkább érzéseikről beszélnek a hallgatók, és nem adnak definíciót. A definíciót tanulni kell és végig kell gondolni, az érzéseinkről, félinformációk alapján pedig nyugodtan lehet fecsegni.

Kétségtelen, hogy a Föld kívülről nézve egy nagy locsogássá, fecsegéssé vált. A Mars-lakó, ha rááll az emberi nyelv frekvenciájára, azt látja, hogy hangos a Föld, szabályosan lüktet, mindenki fecseg, nincs egy tenyérynyi zöld..., azaz csöndes hely.

Vannak, akik úgy tiltakoznak az állandó fecsegés ellen, hogy elhallkulanak. Keveset vagy éppen semmit se beszélnek, ha beszélnek, halkán szólnak. Indiában él egy nép, amelynek beszélői 40 éves korukban hallgatóvá válnak, no nem egyetemivé, hanem elhallgatóvá, többé nem beszélnek. Néha bizony ránk is ránk férne egy kis szófogyókúra...

És akkor mit akarunk mi? Mi, a szép kiejtés, a verbális művészet, beszédművészet harcosai, bajnokai, kazinczysok, „szépmagyarbeszédese”, „beszélninehézesek”, anyanyelvápolók... Mit is akarunk? Védni, gyakorolni és fejleszteni akarjuk a beszédkultúrát. Nem akarjuk, hogy a választékos, igényes beszéd megszűnjön. Ha már létrehozta az emberiség az igényes nyelv kultúráját, akkor természeti, társadalmi hatásokkal akár szembehelyezkedve is megvédjük. Miért? Mert a szép beszéd önmagában is esztétikai élvezet, öröm. Az esztétikum leginkább az ember sajátja. A szép beszéd többnyire igényes beszéd: az igényes beszéd a konstruktív emberi együttműködés eszköze. A szép beszéd – hatékony beszéd. A hatékony beszéd alkalmas a jóra, illetve alkalmas a nagyobb rossz elkerülésére. Például pánik megelőzésére. Lehet, hogy néha többet jelent egy-egy rúgás, artikulálatlan üvöltés, de a szép, nyugodt, emberséges beszéd alkalmas az emberi konfliktusok rendezésére, béke, nyelvi béke teremtésére, sőt gyógyításra is.

Kedves kazinczys diákok, a magyar nyelv tovább éltetői!

Tudják Önök, hogy mennyi mindenről árulkodik a beszéd? Árulkodik arról, hogy kik vagyunk, honnan származunk, árulkodik nemünkről, élet-

korunkról, jellemünkről, műveltségünkről, pillanatnyi lelkiállapotunkról – még esetleges lelki és fizikai betegségeinkről is. Csak olvasni kell tudni a beszédben. Mi például a beszédek alapján tudjuk, hogy miként változik a magyar társadalom évről évre.

Aki tanulja a jó beszédet, az jobban is érti a beszédet. Aki érti a beszédet, kevésbé manipulálható. Aki kevésbé manipulálható, önálló egyéniség. Aki önálló egyéniség, az kreatív. Aki kreatív, az képes a szép a beszédre.

És kezdhetnénk még egy kört a láncokoskodásból: Aki használni is tudja a jó beszédet, az a közösségben könnyebben kerül jobb pozícióba, kapcsolatteremtő készsége is jobb. A jó beszéd hierarchiateremtő. A jó beszédnek számos gyakorlati haszna van. A jó beszéd egyfajta boldogsághormon is, gondoljanak csak bele: eszköz a manipuláció ellen, segít beilleszkedni a közösségbe, megkönnyíti a kapcsolatteremtést, esztétikai hatása és mindennapi haszna is van.

Kedves tanár kollégák, kedves diákok!

Korzenszky Richárd atya a lelkemre kötötte, mondjam el: jó látni Önöket. Önök nem a fiatalság tipikus rétege, bár láttuk, ahogy az emelvényről lelépve, viszonylag gyorsan váltottak át színes ruhákra, farmerre, vagyis átöltöztek „rendes” fiatalokká. Legyenek ilyenek: kötetlen fiatalok, bohókásak, vidámak... és tudjanak elegánsak, komolyak, emelkedettek is lenni, mert az élet bizonyos helyzetben megköveteli ezt is. A legfontosabb tudás: váltani a hétköznapi és az ünnepnap viaset között, viselkedésünkben, nyelvi viselkedésünkben is alkalmazkodni az adott helyzethez. Nem kell mindig szmo-

kingot hordani, de tudni kell viselni az ünneplőt...

Ismert, hogy minden sikeres férfi mögött áll egy nő. És minden tehetséges diák mögött ugyancsak áll valaki: egy szülő és egy tanár. Köszönet a tanárok munkájáért.

Itt szeretném fölhívni a figyelmet arra, hogy a 47. Kazinczy-versennyel nem áll meg az élet. Lesz 48. is! De van Sátoraljaújhely, vannak népszerű helyesírási versenyek, van Anyanyelv-ápolók Szövetsége (www.anyanyelv-apolo.hu) és annak ifjúsági tagozata sok-sok nyelvi kalanddal, táborral, van egy értelmiségképző, tehetségfejlesztő Bolyai Önképző Műhely (www.bolyaimuhely.hu), az egyetemeken vannak szakkollégiumok. Keressék a folytatás, a továbblépés lehetőségét.

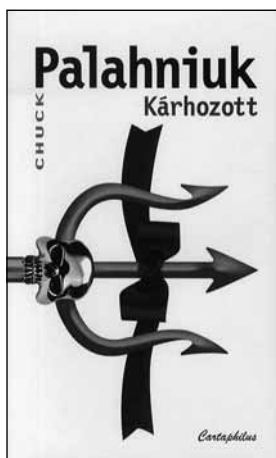
A kulturális evolúcióról, a modern technológiákról, az informatika nyelvi hatáiról, a változó kulturális és nyelvi szokásokról még sokat mondhatnék, de egy retorikusnak tudni kell az alapszabályt: ha azt akarod, hogy lássanak, menj fel a szószékre, ha azt akarod, hogy halljanak, nyisd ki a szád, ha azt akarod, hogy szeressenek, légy rövid...

Bízom abban, hogy vannak itt jó néhányan, de legalább is egyvalaki, aki ha hazamegy, és vagy most, vagy néhány év múlva azt mondja, hogy volt ott Győrben egy bácsi, aki elindított bennem egy gondolatot. Ez akkor is jólesik, ha nem vagyok bácsi.

Akkor most derüljön fény az eredményre!

Alászállott...

Chuck Palahniuk: *Kárhozott*, ford.: Sári B. László, Cartaphilus, Bp., 2012

...a poklokra. Chuck Palahniuk, az amerikai irodalom minimalista stílusú sokk-művésze úgy néz ki, elkötelezte magát a mítoszok mellett. Az *Altató* gyilkos afrikaivers-legendája és a *Kísértettek* dekameronos csapatának történetei után most a dantei poklot vette alapul. Persze ne higgyük, hogy ez csak egyszerű, klisészerű másolás. Palahniuknál ez újabb eszköz a komor és néhol gyomorforgató, szatirikus humorizáláshoz.

A szerző a *Harcosok klubja* című regényével robbant be az amerikai irodalomba, a könyvből készült filmmel pedig kultusszá vált neve a tömegkultúrában. A *Survivor* (magyarul: *Halálkultusz*, ford.: Szántai Zsolt, Szukits Kiadó, 2003) és a *Cigányút* lecsupaszított mondatai, nyelvi villanásai, pengeéles váltásai és kíméletlen, olykor zsigeri fekete humorból táplálkozó társadalomkritikája az egyik legjelentősebb posztmodern íróvá emelték. Már korai műveiben is jelentős szerepet játszott az emberi testhez fűződő viszonya,

a hasadt elme pszichikai tudatállapota s a szellemi lét hiánya. Hősei anti-ponyvafigurák, akik nem a gondolatok, hanem a gyógyszerek, a szex és az erőszak világában érzik jól magukat.

Palahniuk stílusa szülei tragikus halála miatt változott. Mitológiákat, pika-reszkeket kezdett el írni, amelyekben a természetfölötti is megjelenik. A túlvilágit először csupán a szatíra eszközöként kezelte (a szent előbőr a *Cigányút*-ban, a *Survivor* szektája), de mivel fokozatosan elmerült a gót horror irodalmi megjelenésének kísérletében, egyre inkább közelebb került a „másik oldalhoz”. A legutóbb magyarul megjelent vegyes színvonalú, kissé alibikötetnek sikerült, viktoriánus hangulatú *Kísértettek* novellái egy misztikus, de fárasztó, elnagyolt összesítésnek látszottak.

A *Kárhozott* viszont jó elegynek indul. Ismét visszatér a könyörtelen, vulgáris humor, a játékos nyelvezet és az üres mítoszban ténfergő központi karakter. Jól passzol, és ki is forgatja a kortárs amerikai túlvilág-hullámot, amelyet (talán) Alice Sebold *Komfortos mennyországa* indított el. S már itt le szeretném szögezni, hogy a regény fordítása remekül sikerült. Korábban Varró Attilának (*Harcosok klubja*, *Cigányút*) sikerült biztos tollal visszaadnia az író pörgős mondatait. Totth Benedek (*Altató*, *Láthatatlan szörnyek*) és Roboz Gábor (*Kísértettek*) fordításai jó munkák voltak, de Sári B. László régen tapasztalt könyvedséggel adja vissza az eredeti szöveget.

A regény főszereplője Madison Spencer, a 13 éves halott, de nem idióta, túlsúlyos lány, aki a pokol ketrecéből kezdi el koraérett monológját. Épp *megérett* volna, hogy belesimuljon apja és anyja milliárdos csillogó létébe; olyan lány, aki három évvel később ugyanúgy nyávoghatna az *MTV Sweet sixteen*

című műsorában, mint a kortárs celeblányok. Szatirikus, sötét sokk-vallomásai viszont koravénnek teszik. *Azért haltam meg, mert lusta voltam az élethez* (12.). A *Kísértettek* dekameronos novellái után a *Kárhozott* a dantei poklok kifordított posztmodern változata. Palahniuk nem is rest efféle archaikus formákhoz nyúlni; egy sor kultúrtörténeti idézet (melyeknek a befejezésben lesz szerepük) mellett, rendkívül fragmentált fejezetei elé is dőlt betűs, egyes szám második személyű, a Sátánnak címzett invokációkat helyez, melyek a regény vége felé a főszereplő imáivá (176.) is válnak.

Ismerve a szerzőt, a kortárs társadalom szurokfeke, polgárpukkasztó kritikája fog kibontakozni az olvasó előtt. Nem is csalatkozunk, sokkal inkább meglepőbb, hogy Palahniuk csak részben lép ki ebből a szerepkörből, és a regény végére (a látszat ellenére) sem fejeli meg egy újabb, mélyebb réteggel szövegét, hanem egyszerű reflexív poént dob az olvasó elé. Ez a poén azonban maradjon meglepetés az olvasónak.

A *Kárhozott* igazi palahniuki színjáték, afféle gótikus-horrorisztikus pika-reszk. Korai köteteihez képest a szerző meglepően sok képiséget visz regényébe; megjelenik a miltoni irodalmi, a boschi festői és a *The Breakfast Club* (John Hughes, 1985) megidézésével a filmes világ is, nem is beszélve a televízió celeb-giccseről. Bárhogyan is nézzük, távol vagyunk már a minimalista, csontkeménységű mondatoktól, amelyek a *Harcosok klubját* vagy a *Cigányutat* jellemezték. A kötet dramaturgiája a helyszínek bemutatása, az emlékeződések és a vándorlások ismétlődésein alapszik. A Pokol *egyre inkább egy érdekes, izgalmas hely* (28.), ahol helyet kapnak a klasszikus műveltség démonai (pl. Ahriman). A szerző szokásos, enciklopedikus modorban ábrázolja a gyógyszer- és szintetikus anyagok által működtetett emberi test és pokol világát.

A konzumvilág kétszínűsége a pokol allegóriájában csúcsonyul ki: látogatást tehetünk a Kései Abortuszok Mocsara és az Elvesztegetett Sperma Hatalmas Óceánja között. Itt kell Madisonnak lavíroznia, miközben örök kárhozatra ítélik: stílusosan telemarketinges lesz, sziszegve röhöghet a mennyország vélt unalmas lankáin, miközben kitüntetettként telefonon létesíthet kapcsolatot az Élő-világgal (ahogy a szerző nevezi). Persze a mennyről nem tudhatunk meg semmit, leginkább csak azt, hogy kell lennie. Palahniuknál nem sok támpont marad, legfeljebb a *Harcosok klubjának* utolsó túlvilági fejezete, ahol megtudjuk, hogy *A mennyországban minden fehér alapon fehér* (*Harcosok klubja*, 2007, 239.). Madison se tudja máshogyan elképzelni a pokoli létet, csak a menny ellentétéként. Tehát, ami itt van, ott nincs, és mivel ott nincs ennyi izgalom, az csak unalmas lehet.

A *halál csalódás mindazoknak, akik valaha szerettek minket* (51.). A szerettei viszont hiányoznak Madisonnak, akik se a mennyben, se a pokolban nincsenek. Palahniuk pont ezt az érzést ragadja meg a pokolbeli lét és az e világi lét közös pontjaként; az észrevétlenül működő vagy egyáltalán nem működő szeretet hiányát. Teszi ezt úgy, hogy gúnnal sorolja a romantikus irodalmi elődöket Jane Eyre-től Swiftig, miközben ezt az érzést is elsősorban biokémiai folyamatként ábrázolja.

Madison celeb-csemete, s ex-rasza, ex-hippi, ex-punk szüleinek (akik legjobban a Brad Pitt–Angelina Jolie párosra hasonlítanak) hobbija, hogy díjakat gyűjtenek, és emellé harmadik világbeli gyerekeket fogadnak örökbe. Az egyik

ilyen Goran, a Drakula kinézetű hűvös fiú, aki iránt Madison több mint fogadott testvéri vágyat érez. A lány először azt hiszi, hogy marihuána fogyasztása miatt került a Pokolba. Ám kiderül, hogy egy svájci lánykollégium milliárdos csemetéi között tapasztalt fojtogató játék okozta halálát, melyben játékpартnere Goran volt. A halál viszont a Pokolban semmi más, csak *emlék* (159.).

A *Pokol passzív-agresszív. Ahogy a föld is* (124.). Madison karaktere folyton a múlton réved, először átveszi szüleivel való viszonyát, Goranhoz fűződő vonzódását, majd telemarketingesként tanácsokat ad az Élő-világban haldokló Emilynek. *Minden élő felsőbbrendűnek érzi magát a halottaknál* (159.). A Pokol maga az emlékezés helye, és ebben a kényszerben jön rá a hiányra Madison is. *Az élet olyan, mint a Pokol, ha azt várjuk tőle, hogy örökké tartson* (164.). Rájön, hogy a halál csak bomló protein, de szülei és Goran fontosak számára.

Palahniuk e helyütt érdekes dolgot tesz. Eddigi karakterei ugyanis nem igazán keresték vagy hiányolták az értékeket, sokkal inkább megtagadták azokat. Madison viszont egy kimondott érték után vágyakozik (162.), számára minden érték számít, ami véges. A szerző azonban el is bizonytalanít ezekben az értékekben, amikor kétszínűnek írja le a lány szüleit (XXVI. fejezet). Madison már nem tudja, ki is valójában, de mégis útra kell kelnie. Legyőzi a Pokol leggonoszabb lelkeit: Hitlert, Medici Katalint, Baalt stb., hogy hatalma legyen. A *Kárhozott* e helyütt kifordított fantasyvé válik, ahogy a 13 éves duci Madison sereget gyűjtve vezér lesz, és többé válik, mint a földi életében. Azt szeretné, hogy szeressék, él még benne a remény is (196.). Ugyanis egy időpont van, Halloween, amikor a pokol lelkei éjfélig szabadon járhatnak a csak magukkal törődő élők között. Ezt akarja a lány kihasználni.

Palahniuk hőse először gyilkos éllel értelmezi magát, miközben emlékei rabjává válik; számára az élet a véges értékek helye, a pokol pedig az erre való emlékezés világa: *A Pokolban attól szenvedünk, hogy nem szabadulhatunk az identitásunktól* (180.). Új barátaival „hatalomra” tesznek szert, majd kiderül, talán nincs is létjogosultsága létének. Az utolsó lapokon olvasható önreflexív csavar egyáltalán nem hat olyan erővel, mint a *Harcosok klubjának* sokkoló hasadása. A *folytatása következik* pedig nyitva hagyja maga után az „ajtót”, de leszögezi, minden egy másik miatt történik, nincs szabad akarat sem a világon, sem a világon kívül. *A föld attól olyan, mint a Pokol, és a Pokol is attól olyan, mint a Pokol, ha azt várjuk tőle, hogy olyan legyen, mint a Mennysország. A föld az csak föld. A halott csak halott* (246.). Ez a következtetés azonban súlytalan, Palahniuk létértelmezése inkább tréfa, konformizmuskritikája elcsépelet, és semmi újat nem tesz már hozzá korábbi regényeinek világához. Olybá tűnik, a szerző eljutott az ismétlődő modorosságig (akárcsak egykoron kortársa, Brat Easton Ellis). Ennek ellenére freskószerű horrorja és remek humora élvezetes, érdekes, de középszerű olvasmányá teszi a *Kárhozottat*. Ha lesz folytatás, mindeképpen érdemes lesz újra belevágni ebbe az *alászállott a poklokra* játékba.

Ritter György

Tizennyolc kiáltás

Bíró József: *Kisfontos*, Hungarovox, Bp., 2012

Többfontos – változtattam meg magamban első olvasás után a vékonyka kötet címét. Mert több fontos vers található benne, mint jó néhány kétszáz lapos gyűjteményben.

Nézzük először az adatokat: harminchárom oldalon tizennyolc vers. Bármennyire nem súlyra-sorszámra mérik a költészetet, valami nagyon fontos oka lehetett a költőnek arra, hogy tizennyolc (többnyire rövid) versből könyvet állítson össze, és oka volt a neves és névtelen művész barátoknak is arra, hogy adományaikkal lehetővé tegyék a kötet megjelentetését.

Kerestem ezt a titkot, s talán rá is leltem. Hektikus hétköznapijainkban, a kulturális élet néha alantas, néha csak megmosolyogtató bozótharcai közepette legtöbbször megelégedünk a tiszta szóról. Látom, hogy a tájékozott olvasó felkapja a fejét: Bíró József kihagyásos avantgárd beszédét,

tipográfiai bűvészmutatványait merem tiszta szövegnek nevezni? Elment a józan eszem?

Nem, nem ment el. Korábbi írásaiban kimutattam, hogy Bíró versnyelvében a tipográfia *ráerősítő* elem, a kihagyások gondolatébresztő adalékként működnek. Ha ezektől lemeztelenítjük, akkor már-már iskolásan szabályos, „igazi” versek fordulnak felénk, közérthetően, sorsunkra rímelve.

Most sincs – a legtöbb alkotásnál – másként. Bíró József ízig-vérig képviselői költő, sajátos köntösbe öltöztetett költeményei odacsatlakoznak a magyar líra fővonalaéhoz, úgy korszerűek, hogy mélységesen tisztelik a nemzeti és humanista hagyományokat, s beleépítik azokat a legváratlanabb újrágások terveibe.

A tizennyolc vers tizennyolc kiáltás: határozott, kemény (korántsem elfogulatlan) állásfoglalás történelmünk utolsó évszázadáról, különösen az utolsó húsz-harminc esztendőről. A jól megválasztott mottók után a nyitó vers (*Égzengéstől – égzengésig*) érzelmi feltérképezése a költő születése (1951) óta vele együtt, vagy éppen ellene zajló történelmi folyamatoknak. Az állandósult csalódás apokaliptikus természetrajzából kikiabál a legfontosabb mondat: *nem gyűlölöm – a tisztaság birodalmát áhító EMBER nem gyűlöl*. A gyűlölet tagadása azonban nem a bűnök tagadása s nem a bűnösök felmentése, a kötet többi darabjához képest viszonylag hosszú költemény áradó *vádirat*, amely nem kíméli a „rendszer váltás” utáni évek szereplőit sem. Elfogultsága szolgálat, a kissemmizettek önként vállalt képviselője.

A következőkben a címeket köznyelvi formában említem, a kötetben kihagyásosan, a tartalomjegyzékben egybeírva láthatók. Tehát a hosszú verset egy háromsoros követi: *Kisfontos a mindenkori hatalmi eliteknek*. A költő a magától értetődő rímek kihagyásával erősíti az üzenetet: *erős't vigyázza* (tok)/ *ha már a könnye is kifogy / maholnap ölni* (fog).

A *Kisfontos a honanyáknak, honatyáknak* ezt a figyelmeztetést bontja ki, két alapvető motívum felhasználásával. Az egyik az általános elszegényedés ijesztő képe, a másik a kultúrateremtők kiszolgáltatottságának rövid, de hiteles látletele. A *Kisfontos az árulásról* ez utóbbihoz kapcsolódik: a kollaboráció csábításával felel. A *Kisfontos a reménytelenségről* a szociáldemokratának hazudott vadliberalizmus halálos öleléséről készített fekete-fehér gyorsfényképet, a *Kisfontos az állhatatosságról* pedig az állhatatos művész kirekesztettségének állandósult okaira próbál rátapintani. A *Kisfontos az identitásról* a magyarságtudat dokumentuma, míg az azt követő *Kisfontos a mindenkori nemzetvesztőkhöz* az (ó)konzervatív hagyomány tiszteletének elégtelenségéről szól, bár a felsorolt értékekkel nincs semmi baj, mondja ki tizenegyszer, de melléjük szegezi az *igen-igen nagy bajt*: a költő nem sorolja (nem sorolhatja?) az igazi, jelenkori bajokat.

A következő két vers (a *Kisfontos üzenet* és a *85 esztendőre titkosított költemény*) igazi avantgárd remeklés. Az első a beszédegység értelmes elemein túli bontás segítségével teremti újjá a vihart, képezi le a káoszt, a másik – szelíd iróniával – érthetetlen jelekből állítja össze a megérthetetlen dolgok képét, hogyan létezhet egy demokratikusnak mondott világban akármi, amit a nép elől el szabad/lehet titkolni.

A *Kisfontos a kivéreztetett hazáról* aktuálpolitikai szösszenet az újfajta hódoltságról, a *Kisfontos a várhatóról* pedig keserű jóslat a korábban jelzett folyamatok kiteljesedéséről, a kiszolgáltatott népek totális holokausztjáról.

A könnyebben befogadható rövid verseket ismét egy viszonylag hosszabb követi, a *Kisfontos a brutális valóságról*. Ez a költemény az *Égzengéstől – égzengésig* párverse, de amíg a kötetnyitó mű a közélet brutalitását leltározza, addig ez a munka az egyéni lét, a személyiségfejlődés magánfájdalmait szedi sorba, József Attila műveihez hasonlítható mélységekig, magasságokig jutva. Számomra, de azt hiszem, minden versértő számára ez a költemény a kötet, sőt az egész bírói életmű csúcsteljesítménye. A művésszé gyötretés lépcsőfokai oly plasztikusan tárulnak elénk, mint a nagy előd kései verseiben, s tisztaságuk is megközelíti a többszörösen vállalt példát. Nem véletlenül olvasható pár oldallal később a *Kisfontos 1937. december 3.*, amelynek három sora kimondva is emléket állít József Attilának, sugallva azt, hogy a halálkor állítólag kireppenő lélek 21 grammja az N+1. személyt, azaz a mai költőt gazdagíthatja.

A *Kisfontos 60* sajátos születésnapi köszöntő, az öregedő költő a legszebb ajándéokra vágyik, annak óhajára, hogy értse meg a világ, nincs szüksége már hangya-serény, dolgos gyilkos(ok)ra. Az ezt követő vers (*Kisfontos a dehumanizáció1ik*) három oldalon át egyetlen egymondatos átkot hömpölyögtet, a dehumanizált világ kiátkozását, a kisszerű rosszindulatokból törvényszerűen összeálló egyetemes érvényű kitagadás végleges kimondását. Pusztuljon hát az ember és a föld – mondatja, emberrel, Istennel, mert a negligált értékeket már egyenként megtagadtuk.

Kisfontos a fájó csalódásokról – írja a következő munka fölé a szerző. A rövid ajánlás után egy üres szonett következik, a szavak helyén kipontozás, tizenhárom soron át, csak a tizennegyedik pontjai közül mered ki az egyetlen szó és az egyetlen zárójelbe tett írásjel: *elárultatok (!)*. A kettős harmóniát hordozó

szonettforma az eddig feltárt bírói világban használhatatlan, mintha a társak, emberek mellett a költői mérték is elárulná a művészt.

A kötetet egy újabb szomorú jóslat zárja, a mindenkori besúgóknak ajánlott *Iszony*. A végső lemondás verse lenne ez, de az alig leplezetten előbukó ütemhangsúlyos dal ritmusa, zenéje ellene beszél a reménytelenségnek.

Rövid recenzióm bizonyára több leütést tartalmaz, mint maga a vékonyka kötet. Pedig nem is szóltam minden erényéről, a zenei utalásokról, a módjával kezelt vendégszövegekről, a helyenként előbukkanó angol vagy latin ékítményekről, a nyelvi lelemények sokféleségéről, a mottókról, ajánlásokról.

Ezek nélkül is látszik, fontos könyvet tett elénk Bíró József, nem kisfontosat, hanem nagyon fontosat. A tizennyolc kiáltásból kiolvasható a kimondatlanul maradt, a mindenkori nemzetvesztőknek címzett versben elhallgattatott valódi bajok felsorolása.

A magán- és közember egymást tápláló dühei éltetik ezt a könyvet, s úgy vélem, hogy a munka megkoszorúzza Bíró József eddigi költői életművét, sőt: ékkövet jelent az egész modern magyar költészet félve emlegetett koronájában.

Túlírt, hosszú könyvekre szoktuk mondani: kevesebb több lett volna. Ki kell forgatnunk ezt a mondatot: ha Bíró József *kisfontosait* olvassuk, úgy érezzük, a több kevesebb lett volna. Érték és mérték harmóniája jellemzi a külön-külön és együtt egyaránt érvényes költeményeket. Ritka élményhez jut az igényes olvasó.

Gyimesi László

Erdélyi István

Menekülés

Anyám kulcsra zárta házunk kapuját és mélyen kabátzsebébe süllyesztette a kulcsot. Talán megfordult fejében az, hogy egyszer még visszatérünk...

Mi váltotta ki ezt a nagyon súlyos döntést, a szinte váratlan menekülést? Alig egy héttel múlt akkor még el a 13. születésnapom, amely előtt két nappal, 1944. augusztus 26-án a román hadsereg felmondta a németekkel megkötött háborús szövetségi szerződését, és átállt az ellenség, a Szovjetunió oldalára. Világos volt számunkra, hogy azonnal menekülnünk kell, hacsak nem akarunk ismét az orosz csapatokkal valószínűleg rövidesen bevonuló románok kezére kerülni!

Előzmények

A trianoni békediktátum nyomán Erdélyben minden gyökeresen megváltozott. Anyámat, apám jövődöbéli feleségét, aki szintén postatisztviselő volt, a román postai vezetőség harmincegyszer (!) kötelezte nyelvvizsga letételére, amit ő maradéktalanul és sikerrel teljesített végül még Bukarestben is. Ez még a húszas évek második felében történt. Apámmal az aradi főpostán ismerkedett meg, ahol akkor mindketten dolgoztak. Onnan már mint férj-feleséget Nagyváradra, román nevén Oradea Maréra helyezték őket át 1930 táján. Én már aztán ott születtem. Váradi sorsomról most nem akarok részletesebben írni, az életpályám másik lapjaira tartozik. Apámnak már az első nyelvvizsgáján sem volt sikere, jöllehet ő szerintem legalább olyan jól tudott románul, mint anyám. Ennek következtében azonnal felmondtak neki, és csak a várad-olaszi református egyháznak köszönhetően lehetett aztán az egyházkerületi adóhivatalban tisztviselő, mivel egyébként közgazdasági középiskolát végzett.

1940 nyarán hatalmas boldogság köszöntött ránk, Észak-Erdélyt visszacsatolták az Anyaországhoz! A bevonuló magyar seregeket anyámmal mi is virággal vártuk a város főutcáján, a Közkórház előtti járdán, ahová lejöttünk a Vörösmarty utcában bérelt kis házunkból. A lelkesedés leírhatatlan volt. Pár napra rá apámat visszavették a postára, de mivel többéves kiesése volt a postai hivatali gyakorlatból, gondnoknak nevezték ki a főpostára. Ez még szeptember első napjaiban történt. Rövidesen megjelentek Bukarestből azok a szakemberek, akiknek az volt a feladatuk, hogy leszereljék az összes postai műszaki berendezést, és el is vigyék természetesen magukkal. Ugyanezekben a napokban, mivel több román postai tisztviselő visszament a Regátba – így neveztük akkoriban Ó-Romániát –, Budapestről is érkeztek új szakemberek ezek helyébe. Köztük volt az a műszerész fiatalember is, akit Horn Dezsőnek hívtak, belőle lett aztán jóval később, Magyarországon közlekedés- és postaügyi miniszter. Neki volt illegális oldalfegyvere (talán azért, mert titkos szociáldemokrata párttag volt), az apámnak meg legális, mivel ő meg főgondnok volt, nos, ők ketten rászégezték

pisztolyaikat a bukaresti bizottság átvételre kijelölt tagjaira, és elkergették őket a postáról. Az apám emiatt „horthysta kitüntetés” kapott, ahogyan ezt később, 1946-ban emlegették. Ez a kitüntetés volt a fő oka menekülésünknek, hiszen ha ott maradunk Váradon, akkor apámat az 1944-ben visszatérő románok már küldték is volna például a Zsil-völgyébe, halálos közmunkára...

Indulás előtt vagy két nappal, apám fél méter mély kis gödört ásott ki az udvarban álló fásszínben, és abba belerajta azt a bádogból készült nagyocskos fémdobozt, amely hatszemélyes, színezüst asztali készletünket tartalmazta. Anyám csak egy kávéskanalat meg a merítőkanalat vette magához.

Az idő rohant, a házunk előtt az egyik reggelen már ott állt az egylovas társzekér, amelyre felpakoltuk mindazt, amit a legszükségesebbnek éreztünk, vagy inkább azt, amit lehetett. A társzekér alacsony deszkapereme nem adott erre komoly lehetőséget. Rákerült ágynemű, az apám katonaládája az értékeesebb apróságokkal: családi fényképek, ékszerek, meg néhány könyv a szép könyvtárunkból (köztük az a Károli-biblia, amelynek az új kiadását még apám szervezte meg Váradon), aztán az imakönyve, anyám imakönyve, a TIT által kiadott *Kincses Könyv*, Kuliffay Ede kis könyve Erdély történetéről (1876), az apám által írt két kis turisztikai brossúra, latin nyelvtanom és szótáram, anyám szakácskönyve, apai nagyanyámnak, Chorusz Konstanciának az 1867-ben, egyik hódolója által neki ajánlott kis verseskönyve, kis album szentföldi növények megszáritott szirmaival, meg a személyi okmányok. Iskolai bizonyítványomat két nappal az indulás előtt vettük át a Premontrei Gimnáziumban. Anyám, aki természetesen nem is tudott elkészíteni távoli, zalatnai rokonaitól, a saját dolgait picit bőröndjébe rakva tette fel a kocsira. Egy másik bőröndbe raktuk bele a két nagy bélyegalbumunkat meg a családi fényképeket tartalmazó albumokat, egy kis lakdobozkát, amelyet anyám még a század legelején vett valahol Erdélyben egy házaló japántól. Nagyobb faládjába raktuk bele a legszükségesebb konyhaedényeket, evőeszközöket, tányérokat, meg az ennivalót. Abba kerültek még apám vadászfegyverei, hátizsákjai, szeges hegymászó cipője, távcsövei, kulacsai és szeges turistabotja. Ezüst zsebóráját, melynek fedelén hegymászó jelenet volt ábrázolva, természetesen zsebre tette. Nekem sikerült elhoznom a sakk-készletet meg a merklin összerakós fémjátékot. Zsákokba tömtük bele a ruhaneműinket. Nagy mosóteknőnk fogadta be a serpenyőket, kisebb lábasokat és fazekakat, a húsdarálót, zöldségreszelőt, no meg néhány szerszámot, kisbaltát, kalapácsot, kis fűrész, harapófogót stb. Anyám egyik legnagyobb fájdalma az volt, hogy ott kellett hagynia varrógépét. Odabent a szobákban ott maradtak a festmények, a vitrin tetején apám vadásztrófeái: szarvas- és őzangancsok, kitömött madarak. Ott voltak apám megnyert sportserlegei, egyéb szép díjai (a század elején stafétafutó volt, meg szülővárosában, Aradon futballozott is az egyik kitűnő csapatban, később pedig céllövészettel foglalkozott). A vitrinben is sok szép és értékes dolog volt: ásványok, köztük az úgynevezett stúfák, azaz kvarcdarabok, amelyekben ott fénylettek a vékony aranyerek. Anyai nagyapám ugyanis a zalatnai aranybányáknál dolgozott mint vegyésztechnikus, és több érdekes ásványt kapott bányamérnök fiától, aki meg a szomszédos Abrudbányán dolgozott. Haláluk után ezek aztán mind ránk szálltak. Különben a trófeákból jutott még a falakra is odabent, vaddisznóagarak meg vadászképek. A faskamrában ottmaradtak a lapátok, ásók meg egyéb

kerti szerszámok, hiszen már egészen szép gyümölcsöskertet telepítettünk az apámmal. A szekéren legfelülre kerültek a takarók, pokrócok, paplanok, meg egy nagy ponyva. Mindezek tetejébe felültünk ketten anyámmal, és ölünkbe vettük Bobi kutyánkat, kedves házörzönket, „akit” egészen öregkori elpusztulásáig sikerült megóvnunk. Nagy bánatomra a biciklim ott maradt. Apám felvette bőr vadászzekéjét, fejére tette zöld turistakalapját. A bakra a lovat hajtó Sanyi és apám ültek fel. A Sanyi gyerek úgy 18 éves lehetett, talán a kocsitulajdonos Huszárék rokona. A tőlünk balra lakó Bányai bácsin kívül nem búcsúztunk el egyetlen szemközti szomszédától sem, sem Bálintéktól, sem Merzáéktól, pedig jóban voltunk velük. Megindultunk. Kihajtva az utcánkából, a Berkovits Ferenc utcából, már vártak bennünket ott Huszárék a másik kocsijukkal, ugyancsak társzekérrel, jobban megpakolva, mert azon csak az asszony helyezkedett el, a férje a bakon ült.

Elhagyva Váradot, irányt vettünk a közeli Biharkeresztesnek, az egykori trianoni határ ismert állomásának. Nem álltunk ott meg, hanem rövid itatás után megindultunk Berettyóújfalu felé. Lassan beesteledett. Az országúton a nyugati irányba menekülő forgalma hatalmas volt. Közben éjszaka lett, ám nem akartunk megállni, hanem bátran mentünk tovább, de hamarosan óriási akadály szorított le bennünket az útpadkára. Velünk szemben sietősen haladó német páncélos katonai alakulatok és oldalkocsis motorkerékpárosok özöne jelent meg. A németek a keleti front, nyilván az Erdélyi-Kárpátok felé igyekeztek sebesen. A menekülőket vagy az árokba szorították, vagy az útpadkára nyomták ki. Az idegesítő motorzaj, nagy ordítozás, egyszóval a zűrzavar akkora volt, hogy szegény Bobi kutyánk, megriadva, leugrott a társzekérről és eltűnt a sötétségben. Kiabálva, nevéen szólítva, mindhárman elkezdtük keresgélni, és hamarosan meg is találtuk az egyik szekér alatt, így aztán újra elhelyezkedtünk a rakományunkon. Lassan-lassan „normalizálódni” kezdett a helyzet, a menekülő oszlopa indulhatott tovább. Berettyóújfaluban meg sem próbáltunk szállást keresni, a holmijainkon igyekeztünk elaludni. Sanyika átment aludni Huszárékhoz. Szeptember első napjaiban jártunk, egyáltalán nem volt hideg, még hajnalban sem nagyon. Sebtében megreggelizve a magunkkal hozott elemózsiából, nekivágtunk ismét az ismeretlennek. A felnőttek úgy döntöttek, hogy nem megyünk be Debrecenbe, hanem mielőbb igyekszünk elérni a Tiszát, hogy azon késedelem nélkül kompon átkelhessünk. Ez megint nem volt egyszerű dolog, mert hosszú kocsisor várta Tiszaroffnál a kompra szállást. Alig jutottunk át a folyón, orosz repülőgépek jelentek meg felettünk, de szerencsénkre csak felderítést végeztek. Megállva a túlpárti falu nyugati szélén, arra gondoltunk, hogy majd ott fogunk éjszakázni, de váratlanul magyar csendőralakulatok jelentek meg, és házról házra járva szedték össze az embereket arra, hogy a Tisza jobb partján tankakadályt ásassanak ki velük. Ezt megtudván, azonnal sietve továbbálltunk és amint rövidesen kiderült, megint óriási szerencsénk volt. Másnap, ahogy megaludtunk társzekereinken – a falusiak nem engedtek be házaikba –, megtudtuk azt, hogy az árkot ásó embereket, zömében fiatalokat, orosz repülőgépekről, ahogy azokat akkor nevezték, ratákról, szinte kivétel nélkül géppuskázták...

Kissé északabbra térve ki, estére megérkeztünk egy kisebb városkába, Jászárokszállásra. A felnőttek egységesen úgy döntöttek, hogy ott megpihe-

nünk. Eldöntjük azt is, hogyan tovább. A főtéri vendéglő kis szállodájában sikerült szállást kapnunk, és végül egy egész hetet töltöttünk el Jung mester, a tulajdonos védelmében. A vendéglőben tisztességes áron tudtunk még étkezni is! Apám azon igyekezett, hogy realisabb híreket kapjon a továbbiakra vonatkozóan. A budapesti rádióból természetesen csak „rugalmas visszavonulásokról” meg egyéb hamis dolgokról lehetett adásokat hallani, katonazene felvezetésével. Apámat mint a váradi posta volt tisztviselőjét mindinkább nyugat felé vezényelték, lépjen ismét szolgálatba Pesten, vagy még inkább arrébb, Győrben. Neki ez egyáltalán nem volt az ínyére, meg volt győződve arról, hogy Magyarország ezt a háborút is végképp elveszítette. Különösen a Don-kanyarba kiharcolt II. magyar hadsereg, meg annak szomszédai, az olasz alakulatok felmorzsolódása után odakint, a rettenetes télben. Anyámmal a postai munkája tekintetében nem volt semmi gond, mivel ő, hároméves lehettem akkoriban, elérte azt, hogy a románok kordedvezménnyel nyugdíjazzák. Sőt később, a magyar érában a nyugdíját még meg is toldották, mivel 1916-ban az olasz fronton szolgált postai telefonosként vagy három hónapig, és kiváló frontszolgálatára nyomán kisézüst vitézségi éremmel tüntették őt ki! Egy hét alatt volt elég időm elgondolkozni azon, hogy gyermekkorom véget ért. Szinte megrohantak a váradi emlékek. Rádöbbsentem, hogy végleg elmaradtak kedves iskolatársaim, barátaim, köztük Kutiák Laci, Fráter Zoli, a 64 diákból álló osztályunkból. Várad. Akkor döbbsentem rá, mit is jelentett nekem a város: ott voltam először a szüleimmel színházban, moziban. Sokat kirándultam a szomszédos szőlőhegyre, ahol Ravasz Miklós bácsinál vidám szüreteket töltöttünk el apámmal. Megmaradtak szép emlékeim a kirándulásokról Révre és egyéb bihari tájakra, nyári látogatásainkról a híres fürdőhelyeken, Püspökfürdön és főleg Félixfürdön. Ezeket már a román érában is kultiváltuk. A visszacsatolás után, vasárnaponként apámmal rendszerint az egyik főutcai nagy kávéházba látogattunk, ahol ő a lapokat böngészte, vagy beszélgetett, esetleg dominózott barátaival, turistaegyesületi társaival. Ugyanis a Vulturii-Sasok Turista Egyesület, amelynek a vezetése már a román uralom idején apámra szállt át, kiváló fiatal magyar embereket egyesített. Ezekkel is tudott ott társalogni. Én meg süteményt ettem és olvasgattam. Az egyik fő olvasmányom ott a Magyar Futár képes újság volt, melynek egyik riportja végül döntő lett egész felnőtt életemre. Maga a város is mély benyomást hagyott bennem, múzeuma, templomai, parkjai egyaránt. Tudtam, hogy íróink a várost Pece-parti Párizsként emlegették, arról a kis patokról, melynek partján mi magunk is laktunk a város szélén 1940 előtt, és mint Ady Endre városát. Nem kevésbé mély gyermekkori élményem volt az óvoda sem, ahová szüleim már négyéves koromban beíratk. Magánóvoda volt, ahol magyar, román, zsidó gyerekeket egyforma szeretettel gondozott Edit és Éva néni. A román tanügyi rendszernek megfelelően csak hétesztendő koromban mehettem elemi iskolába. Természetesen az olasz református egyházkerület iskolájába. Még a román érában is működött ez a magyar református egyházi iskola, ahová két éven át jártam. A visszacsatolás után a tanulást ott folytattam a harmadikkal, és fejeztem is be sikeresen a negyedik osztállyal. Jó tanuló voltam. Utána, 1942-ben, csak az 1940-ben újra megnyílt Premontrei Gimnáziumba vettek fel – korábban, az 1920-as évek elejétől kezdve, nem is volt magyar nyelvű gimnázium a városban! Természetes, egyáltalán nem szokatlan

dolog volt számomra az akkoriban még magyar többségű nagyváros. Például vízkeresztkor románok sokan a főtér melletti Körös-partra mentek, ahol a pópa keresztet vetett be a vízbe, amelyet a februári hidegben román legények igyekeztek – sikerrel – úszva kihalászni. A románoknál maradva, meg kell még említenem az egyik gyerekkori élményemet. Dolgozott a főutcában egy Pipo nevű kitűnő suszter, aki jóslással is foglalkozott szerény honorárium ellenében. Talán négy-, vagy inkább öt éves lehettem már, amikor szüleim elvittek hozzá, hogy mondja meg a jövőmdmet. Ebből a célból ólmot öntött, ami úgy történt, hogy a spirituszfőző lángjával megolvasztott ólomdarabot hideg vízbe öntötte bele, és az így kapott amorf formából mondta meg szüleimnek a maga véleményét. Legnagyobb megdöbbenésünkre, erre már szinte nem is volt szükség: a kihűlt ólomdarab semmi mást nem mintázott, csupán egymás mellett sűrűn sorakozó fém író toll-hegyeket. A mester megkérdezte még, hogy a szüleim mivel foglalkoznak, és mosolyogva mondta, hogy látják, a gyerek is írni fog!

Még egy különös emberrel ismerkedtem meg közelebből, városi csodadoktorral. Ugyanis az történt, ezt a fodrászunk vette észre úgy kilenc éves koromban, hogy a hajam között, a fejem bal oldalán két kis fehér folt jelent meg egymás közelében, és azokon a haj fehér volt. Ettől nagyon megijedtem, különösen akkor, amikor egymáshoz közeledni, megnagyobbodni kezdtek, és a halántékomtól lefelé az arcom felé terjedni. A foltokat megnéző szakorvos közömbösen állapította meg, hogy ez bizony vitiligo, az egyik nem gyógyítható, ismert bőrbetegség... Nem viszketett ugyan, de egyre feltűnőbb lett, különösen, amikor a folt elérte a bal szemöldökömet és a halántékomat, majd emiatt a hajamban fehér tincs jelent meg. Elkezdtük keresni a megoldást, a lehetséges gyógykezelést, ami nem volt egyszerű. Szerencsénkre ráakadtunk arra a gyógykezelésből valamilyen vétsége miatt kizárt orvosra, aki ennek ellenére még járt gyógyítani, még hozzá leeresztett fedelű konfliskocsin, nagy titokban és esténként. Arra nem sikerült ugyan őt rávennünk, hogy ellátogasson hozzánk, de nagy nehezen megtudván a lakcímét, elmentünk hozzá. Nem sokat teketóriázott, jól ismerte a betegséget, és azonnal adott is egy üveg maga készítette gyógyszert, amely leginkább paradicsomlére emlékeztetett engem. Megparancsolta, hogy mindennap igyak meg belőle egy kávéskanállal. Így is tettem. (Egyelőre akkor nem is történt aztán semmi. Évek teltek még el, amikor a „gyógyíthatatlan” folt terjedése végre megállt!!)

Felötlött bennem nemcsak a magyar honvédség bevonulása, hanem az is, ami majd jóval utána következett. Megérkezett a városba maga Horthy Miklós és felesége. A főméltóságú urat és feleségét a város főterén, ahol rengeteg ember gyűlt össze, a polgármester-helyettes fogadta. Horthy Miklós a tér szélén leszállt fehér lováról, és nejével együtt felment az emelvényre, ahol kényelmes fotelek várták őket. Leülve beléjük hallgatták végig a csizmás polgármester-helyettes rövid köszöntő beszédét, amelyből mi az anyámmal keveset értettünk a gyenge hangszórók miatt. Apám nem jött ki az ünnepélyes fogadásra, ő a főméltóságú urat otthon általában csak „lovastengerésznek” nevezte, nem kedvelte németbarátsága miatt. Azt már nem tudom, hogy Horthyék Kolozsvárról jöttek-e át hozzánk Váradra, vagy előbb nálunk álltak meg, és aztán mentek tovább Erdély fővárosába.

Váradon egyébként az sem volt különös számomra, hogy a városban két nagy zsinagóga működik, vagy az, hogy két román templom áll a centrumban. Egyik volt a nevezetes Holdas Templom, ugyanis a tornyának homlokzatán forgó Hold mutatta az éppen aktuális holdállást. A város szélén, közel a Rulikovszky úti temetőhöz (nevét az 1849-ben a magyarok elleni hadakozást megtagadó és emiatt ott helyben azonnal agyonlőtt orosz tisztről kapta) működött 1940 után a hadapródiskola, ahol ismerős fiúk is tanultak. Az is élénken élt még emlékezetemben, hogy a központban állt a híres-nevezetes nagy üzletközpont, a „Sas alatt”, amelyik nevét a bejárati homlokzati íven belüli nagy, színes mozaikról kapta. Anyámmal nem is egyszer mentünk át a Kishídon az óriási vásártérre, ahová a környékbeli román és magyar parasztok hozták fel hetenként áruikat. Egyik utolsó ottani élményem volt, amikor már a második világháború kitörése után ott gyűjtve össze őket, a város zsidó származású lakosságát kísérték a csendőrök onnan a vasútra, hogy aztán vagonokba kényszerítve őket, deportálják a haláltáborokba. Akkor tűnt el két kedves, még óvodáskori barátom, Anikó és Zoli is...

Az egyik legszebb emlékem azonban a cserkészlet volt. Már 1940 decemberében létrehozták, megszervezték a várad-újvárosi református egyházkerületben a csapatot, melynek a következő évben aztán apám lett a parancsnoka. A 399-es számot és a Károli Gáspár nevet kapta. Én megkaptam a Mókus őrs vezetését. Az 1941. év eleji zászlóavatásunkon megjelent gróf Teleki Pál, a magyar cserkészlet vezetője, aki kis csapatunk minden tagjával kezet is fogott akkor. Ez is örökre belevésődött gyermekkori emlékeim közé. Nyaranként gyönyörű táborozásokat szerveztünk Fugyivásárhelyen, a Körös-parton. Apám rövid parancsnoki kiképzését a budai Hárs-hegyen kapta meg 1941-ben. Parancsnoki zubbonyán büszkén viselte aztán a váradi postaműszaki berendezések megmentéséért kapott, fentebb említett kitüntetését.

Elkeseredetten emlékeztem szép házunkra, amelyet a Tarr család épített fel 1936-ban, majd amikor ők elmentek az Anyaországba, akkor sikerült azt megvennünk – részben hitelre, amelyet szüleim még a menekülésünk esztendejében is nyögtek. A szinte új házba a Vörösmarty utcai házbérletünkéből költöztünk boldogan át. (Különben sem anyám, sem pedig apám soha többé nem mentek vissza látogatóba Váradra...) Tarrék ugyanis valahogyan rájöttek arra, hogy a következő esztendőben, azaz 1941-ben, már Magyarország is be fog lépni a háborúba. Mindezekről a dolgokról apámmal beszélgetve, ő némi humorral elsőnek Cseke bácsit, kedvenc váradi borbélyát emlegette, akire nap mint nap gondolt.

Legrémesebb váradi emlékeim közé tartoznak az elég gyakori légiriadók. Első alkalommal a város északi részéből a nép kiment a távolabbi Ciheresbe, bokrokkal borított dombra, és ott lapult a légiriadó lefújásáig. Második alkalommal egy vasöntő nagyiparosnak a Vörösmarty utcai gyárába kéredzkedtünk be sokadmagunkkal, és ott, az alagútnak is beillő pincében vártuk ki a légiriadó végét. Közben a vasútvonalat, de főleg annak a nagy vashídon áthaladó részét lerombolni szándékozó gépek szétbombázták a Közkórház női osztályát, ami közel esett a sínekhez. Az eredményt magam is láttam, mivel vagy egy hónap múlva ebben a kórházban operáltak meg vakbélgyulladással. A harmadik riadó azonban otthon ért, valami miatt ugyanis iskolai szünet lehetett. Anyámmal ép-

pen a konyhánkban voltunk, amikor szirénázás közben a rádió bement, hogy „Várad, Várad, Krokodil Grósz”, és nyomban meg is jelentek felettünk a dübörgő Liberátorok. Nagyon magasan, hogy a légvédelmi ágyúkkal ne lehessen őket elérni. Egyszerre csak villanásnyi fényjelet láttunk lezuhanni az égből, és már abban a pillanatban meg is kezdődött a bombázás! Kirohantunk a házból az udvarra, ahol anyám karját felsértette egy repülő repeszdarab, és csak úgy hullottak a tégladarabok is, meg a por. Lerohantunk a pincébe, de már akkor tova is tűntek a gépek. Mesélték később, hogy egy vagy két gépet sikerült leszedniük a légvédelmiseknek, és a belőlük ejtőernyővel megmenekült pilótákat parasztok verték agyon a városszájára... A következő bombázáskor nem voltunk otthon, ugyanis a közelgő gépek híre olyan gyors volt, hogy még eljutottunk egy távoli óvóhelyre. Mire hazamentünk onnan, a velünk szemközt húzóódó, túlsó oldali házsorból jóformán már egyetlen ház sem maradt.

Elhagyva végül Jászárokszállást, nem akartunk a hatalmas országúti forgalom miatt egyenesen Pestnek menni, hanem kissé északabbra vettük utunkat. A többi országút sokkal nyugodalmasabb volt, gyorsabban is tudtunk haladni előre. Átkelve a Dunán Vácot, lassan leereszkedtünk a pesti országúton Gödre. Lovaink kiválóan bírták az utat, nem volt gond az abrakkal sem. Felső-Gödön azonban nem volt már nyitva semmi, a kocsmák zárva, szálláslehetőség sehol, ugyanis a menekülők, a Pestről kimenekültek is, mindent elfoglaltak már. Ismét a társzekereken éjszakáztunk. Apámnak az volt a célja – miután erről jóval korábban levélben, majd aztán telefonon is megállapodott a főnökséggel –, hogy Szentendrére megyünk át. Ugyanis ott lakott az első feleségének, aki elhunyt még a húszas években Aradon, a húga a férjével együtt, aki hajlandó volt segíteni abban, hogy a városban helyet is kaphassunk majd. Ez alapvető dolog volt. Budapestre nem volt tanácsos bemenni szállást keresni, hiszen várható volt, hogy még a télen az oroszok, elérve a Dunát, megkezdik a főváros ostromát, ha az nem fog kapitulálni. No meg napirenden voltak már a légiriadók is. Átkeltünk hát kompon mindkét Duna-ágon és a szigeten át Szentendrére, habár nem voltunk meggyőződve arról, hogy az lesz menekülésünk végső állomása. Megálltunk a város szélén annál a villánál, melynek manzárdlakásában apám említett sógornője, Ella néni lakott a férjével. Lerakodva az udvarban a kocsinkról, elköszöntünk Huszáréktól, akik azonnal tovább is mentek két szekerekkel Nyugatra. További sorsukról nincs semmi tudomásom. Segítségük megfizethetetlen, szinte baráti gesztus volt.

A nekem kastélynak tűnő nagy villa tulajdonosa nem helybeli születésű ember volt, hanem – amint nemsokára kiderült – még 1920-ban Kárpátaljáról lejtött férfi, akit eredetileg Vinográdnak hívtak, de itt Magyarországon a nevét Borághra magyarosította. Villája az Izbégi út sarkán, nagy kertes telken állt. Mivel végeredményben ő is menekült volt annak idején, jelentős megértéssel viszonyult hozzánk, de házában nem tudott szállást adni nekünk. Súlyos fekvőbeteg leánya foglalta el a földszinti épületrész egyik szobáját (mint kiderült, fia nemrégiben halt meg), a másikon meg ő maga lakott a feleségével. Ott voltam mindenütt a felnőttek nyomában, figyeltem és füleltem. Éppen hogy a nyáron töltöttem be tizenharmadik életévemet, de a megpróbáltatások kissé megöregbítettek már. Komolyabb meglepetés nem érhet, úgy éreztem. Tévedtem.

Leültünk tehát mindnyájan a konyha hatalmas, bádoggal fedett asztalánál, a házigazda és felesége, meg apám gyermektelen rokonai, az egyik nagynikénkkel, Baba nénivel – no nem ebédelni, arra nem volt mód, hanem azért, hogy megbeszéljük további sorsunk alakítását. Szállás éjszakára a szemközti kisebb villában „kínálkozott” nekünk, ahonnan a tulajdonos csendőrtisztet már Nyugatra irányítottak szolgálatra. Hátrahagyott családtagjai, felesége és felnőtt leánya hajlandóak voltak bennünket egy éjszakára befogadni. Ezt már apám sógornője elintézte. A sógornő maga korábban valahol tisztviselő lehetett, férje pedig ügyvéd volt, aki az első világháború orosz hadifogságát is megjárta. Decemberben kiderült, hogy oroszul jól beszél, csakúgy mint természetesen maga Borágh Iván bácsi. Odafent aztán megebédeltünk, és átmentünk lepihenni az ideiglenes helyünkre. Másnap reggel már azzal várt dr. Berecz Árpád bácsi, Ella néni férje, hogy sikerült megszereznie az egyik közeli, elhagyott villa kulcsát, tehát „letelepülésünk” megoldódott. Ez a ház a Vadászy-villa volt, a városi Gyümölcsösomákoló közelében, a Sztaravodai úton, ugyanabban az utcában, mint ahol éjszakáztunk. Megnéztük ugyan, de már nem volt időnk áthurcolkodni, így aztán még egy éjszakát töltöttünk az említett családnál – aminek nem nagyon örültek. Másnapra kiderült, hogy a tulajdonos felesége és leánya visszafordultak, azaz nem mentek tovább a határról. Így kénytelenek voltunk visszaadni házuk kulcsát, és megint ott álltunk fedél nélkül. Árpád bácsi azonban nem hagyta annyiban a dolgot. A városban ugyanis ő volt az elhagyott ingatlanok felügyelője a polgármesteri hivatalban. Nélküle nem is nagyon tudtuk volna azt, hogy vajon hová forduljunk a szentendrei idegenségben. Közben megismerkedtünk még egy menekült székely csonka családdal, akik majdnem Borághékkal szemben kaptak meg egy üresen álló kis házacska a minap, ahová két kisgyerekével a menekült édesanya beköltözhetett. Apjuk valahol a fronton volt. Másnapra számunkra is megoldódni látszott a helyzet, mint menekülteket beutaltak bennünket hivatalosan a Hunyadi utca 2. alá, olyan nagy házba, amelynek azonnal el is foglalhattuk már az egyik nagy utcai szobáját, mindjárt a kapubejárat mellett. Konyha ott ugyan nem volt, de kaptunk a háziaktól sparheltet, amelyet fel is állítottunk odabent. Úgy gondoltuk, hogy ezzel a közelgő téli fűtést is megoldjuk. A ház egyrészt egészen közel volt a szerb püspöki templomhoz, könnyű volt hazatalálni, ha az ember kiment a városba, másrészt a szomszédos nagy ház pincéje kétszintes, hatalmas labirintusnak bizonyult. Különben a háznak is volt légópincéje. A bombázásokra is fel kellett készülnünk. A front egyre közeledett.

Ez még mind nem a beilleszkedés első mozzanata volt, amelyről további, másik írásomban szeretnék majd részletesebben beszámolni olvasóimnak. A beilleszkedésre egy ideig várni kellett, méghozzá nagyon keservesen. Be kellett iratkoznom a helyi rk. gimnáziumba, ahová némi késéssel ugyan, de azonnal fel is vettek a harmadik osztályba. Kíváncsi voltam, hogy a kitűnő várad-i Premontrei Gimnázium után vajh' hogyan fognak bennünket, a sokfelől összeverődött gyereket ebben az iskolában oktatni. Mint kiderült aztán, a tanárok maguk is jobbára menekültek voltak.

Már október eleje volt. Úgy tűnt, hogy apámnak mégsem kell továbbmennie Győrbe, állást kapott Óbudán, az elmenekült főnök helyett végül ő lett a 3. számú postahivatal megbízott vezetője. Szokatlan volt neki, de amíg járt a HÉV, naponta

beutazhatott a fővárosba meg vissza, és ami a fődolog volt, fizetést is kapott. Nagy és megoldott, jó dolgoknak tündek mindezek, de hamarosan szinte minden probléma újrakezdődött, a beilleszkedés ismét távoli illúzióknak tűnt számunkra.

Utószó

1956 őszén jutottam el menekülésünk után először Váradra. Már tudtam azt, hogy házunkat a közeli vagy távolabbi román rabló szomszédok alaposan kipakolták, minden könnyen mozgíthatót elvittek belőle, kivéve a nagy bútor-darabokat, melyekért eljött később Aradról Lili, a féltestvérem (akitől apám a menekülésünkön már el sem búcsúzhatott), és szerencsésen el is szállította azokat magához. Az 1944. évi rablásról egykori szomszédunk, Bányai bácsi számolt be nekem, akit majdnem egytucatnyi esztendő után még életben találtam. A házba különben – hosszú évekre – moldvai román menekülteket kvártélyoztak be. A házunkat többé aztán már soha nem is kerestem fel. A távolból érdeklődtem szomszédaink iránt, a jobb oldali szomszédok, azt hiszem, megvoltak még, azonban az egy házzal arrébb lakott Pacsay család szintén felmenekült 1944-ben Budapestre, és hosszú évek múltán, felnőtt fiaik a Magyar Televízió első ismert műszaki szakemberei lettek.

Még eltelt jó néhány év, amikor Péter fiam, aki nagyon kíváncsi volt elbeszéléseim nyomán az egykori gyermekéveim egy részének színhelyére, kereshette fel – váradi házunk helyét. Ugyanis azt lebontották, és helyére szép nagy baptista imaház épült fel...

Wehner Tibor

Tapló

(Kíméletlen Művészeti Napló)

1997. november 9., vasárnap

Délelőtt Szentendrén, Szakács Imre festőművész kiállításának megnyitóján Pataki Gábor művészettörténész rosszállón jegyzi meg, hogy kritizáltam az Új Művészet szerkesztését, megjelenésének rendszertelenségét az Új Forrásban. Kicsit elvitatkozzatunk, mit és hogyan kéne csinálni, de szerinte helyesebb lett volna, ha leülünk és megbeszéljük a dolgokat. Na, mondom, akkor aztán nem történt volna semmi, így legalább meg vagytok sértődve. Aztán Asszonyi Tamás szobrászművész jön, egyik szomszédja üzenetével: az Új Demokrata-interjúban mondtak miatt küld el szó szerint a francba. Még Deim Pál festőművésszel, Szabó Tamás és Csíkszentmihályi Róbert szobrászművésszel beszélgetek a megnyitó után, sorolom az atrocitásokat, amelyek sorozatban érnek: a vásárhelyi katalógusszöveg-betiltás, az Új Demokrata-reflexiók, a Török Richárd-szöveg ügye (a szülők furcsa magatartása). Még fel sem dolgozom ezt a tömény délelőtti élményt, este Stefanovits Péter grafikusművész hív: helyteleníti, hogy miket nyilatkoztam az Új Demokratában, és fájlalja, hogy visszaléptem a régi rendszer hívei közé. Elmagyarázom, hogy soha nem léptem be sehova sem, mindig igyekeztem meggyőződésem szerint és függetlenül tevékenykedni, és hogy igenis szüksége van a magyar művészetnek egy olyan szerveződésre, amely egységesen védi az érdekeket, képviseli a művészet ügyeit. De úgy tűnik, Stefanovits egyszerűen nem érti, hogy mit mondok, csak azt hajtogatja, hogy én a régi embereket akarom visszahívni. Mondom, hogy erről nincs szó: én csupán egységes képviselőt szeretnék a hatalommal szemben. Programot kell hirdetni, és meg kell próbálni megvalósítani. Több mint egy órán át gyözködjük egymást. Írhatok én tanulmányokat, cikkeket, katalógus-bevezetőket – senki sem figyel rájuk (illetve ha figyel, akkor betiltja), de egy riport megjelenik az Új Demokratában, és jönnek sorozatban a reflexiók. Stefanovits művész úré körülbelül a tizedik volt. A telefont letéve készítek egy futólagos fogalmazványt a művészet képviselőtéről: A művészet addig művészet, amíg független: független a hatalomtól, a hatalomgyakorlótól, a közigazgatástól, az intézményeitől, a bürokráciától. Ha bármilyen módon, bármilyen formában, bármilyen szinten behódol, egyezségeket köt, ha elveszti autonomitását, akkor egyszersmind megszűnik művészet volta, művészet-minősége is. Vagyis a művészet, lényegéből eredően, szükségszerűen ellenpozícióban leledzik. De mert objektív meghatározott körülmények – ország, társadalom, stb. – között kell működnie és fennmaradnia, és mert hatalommellenesen kell működnie, rendkívül kiszolgáltatott helyzetben van: el kell viselnie, túl kell élnie a merényletszerű támadásokat, visszacsapásokat. Ezért létre kell hozni egységes képviselőtét, amely kimondhatja: én képviselem az adott hely, korszak művészetét. Méltóságról,

tisztességről, az alkotói feltételek folytonos fenntartásáról, reprodukálásáról van szó, a művészet független szellemiségének megőrzéséről. Nem, nem akciókról, nem kiállításokról, nem kampányokról és nem pénzbegyűjtésről. Jelenlétről, méltóságteles fellépésről, a társadalmi megbecsülés kivívásáról és megtartásáról. A program nem konkrét, csak elvont fogalmakkal körvonalazható: a magyar, a magyarországi művészet termékeny szellemiségének fenntartása, alkotói energiáinak megőrzése, az értékek tiszteletének megteremtése, az etikailag megfellebbezhetetlen művészeti életet érintő döntések meghozatalának elősegítése...

1997. november 10., hétfő

A tatabányai televíziótól keresnek: kisfilmet szeretnének csinálni a városközpont eltűnt Vilt Tibor-szobráról, amelyről a Limesben tudósítottam. A kérés pont akkor jön, amikor más tatabányai témák is foglalkoztatnak: *A cukiturul árnyékában* címmel írok cikket az Új Forrásnak a Közművelődés Házában, illetve az új múzeumban rendezett kiállításokról, illetve arról a cukorból készült, nagyméretű Turulról, amelyet a múzeum előcsarnokában helyeztek el. Közben Szanyi Péter szobrászművész érkezik: készül a katalógusához adok egy Sculpture Magazin-másolatot, amely a július–augusztusi számban jelent meg a Dunaújvárosban, az alkotótelepen készült Katedrális-szobráról. Aztán a képzőművész-szövetség kimúlásáról, eltűnéséről, illetve észrevehetetlenné válásáról beszélgetünk.

1997. november 12., szerda

Délelőtt életrajzi adatokat gyűjtök az Enciklopédia Kiadó lexikonához: Mikus Sándor, Somogyi József szobrászművésszel van a legtöbb probléma, a kismesterek viszonylag jól dokumentáltak. Délután Szily Géza festőművészhez megyek: leadom a Simsay Ildikó festőművész-könyv tervét, a teljes szöveges anyagot. Összeállítjuk a tervezett illusztrációs sorozatot is. Jóváhagyás után mehet a kézirat a grafikai tervezőhöz.

1997. november 13., csütörtök

Székesfehérváron Székely János Jenő szobrászművész Jankovich-domborművének tervét nézzük meg, majd kínos lektorátusi zsűri Lepsényben: a helyi rajztanár, Kiss István próbált meg '48-as emlékművet tervezni termésköből emelt posztamensre helyezett, ívelt pengeelemekkel. Márkus Péter szobrászművésszel próbáljuk elmagyarázni, hogy a természetes anyagból emelt posztamens és az elvont penge-összetevő egymással ellentétes nyelv, nincs köztük egység, de ami a legfontosabb, hogy az egésznek nincs koncepciója. Azt javasoljuk, hogy fektessenek le egy követ a földre, és írják rá, hogy 1848. Pánikszerű hangulat alakul ki, ugyanis az emlékmű valójában már majdnem teljesen készen áll. Ennek ellenére a lefektetett követ javasoljuk, és távozunk. Délután a televízióban átnézem az Itt artunk Sturcz János művészettörténész-szerkesztette, vasárnap adásba kerülő műsorát: egy indokolatlanul hosszú George Peck festőművész-interjún és a Moszkva tér elhibázott környezetesztétikai vizsgálatán túl a 40 perces műsor végső soron elfogadható. Este visszatérek lexikoncím-szavaimhoz.

1997. november 14., péntek

Az Élet és Irodalomban Sinkó István festőművész beszámolóját olvasom a Magyar Művészeti Műhely kiállításairól. A festőművész-kritikus egy csapatról és tagjairól elmélkedik, akiket már régen leírtak, akik kifulladásra, akik végelgyengülésük óráit élik. Érdekes módon magukról a művekről szó sem esik: nem tudható meg, mit, milyen színvonalú munkákat állítottak ki, és hogy mi alapján ítélte meg őket? Felháborító, méltatlan eljárás – a kérdés csak az, miért közöl egy önmagát rendkívül színvonalasnak minősítő lap egy ilyen alacsony színvonalú, illetve a közölhetőség határát sem megütő írást? Addig-addig nem hagy nyugodni a dolog, míg meg nem írom este a válaszcikket Sinkónak, illetve az És-nek.

1997. november 15., szombat

Az Apor Vilmos téren megnézem az új Apor Vilmos-émlékművet: Marton László szobrászművész alkotását. Konvencionális, teátrális, unalmas, avított mű: direkt és szájbarágós. Egy térdelő pap asszonyalakokat védelmez. Marton a szobrászat legfontosabb alaptörvényét erőszakolja meg: egy egynézetű kompozíciót helyez a tágas térbe. Ez nem művészet: érthetetlen – vagy hát dehogynem, nagyon is érthető –, hogy lehetett pályázatnyertes ez a múlt századi elvek szellemében készült, üres rutinmunka. Valóban, ahogy Melocco Miklós szobrászművész javasolta: minden szobor mellé ki kellene írni a zsűri névsorát is, hogy tudhassuk, kinek a lelkén szárad a produkció. De hát általában még a szobor alkotójának neve is az ismeretlenségben rejtezik.

1997. november 16., vasárnap

A Várfoke 14 Galériában zárult kiállításáról Szotyory László festőművész érkezik, és egy kis tájképet hoz ajándékba: azok közül a kis képek közül egyet, amelyeket a kollekció kiemelkedő jelentőségű műveiként minősítettem a körülbelül három hete írt levelemben. A ligetes, fák között megnyíló zöld rétet és fölötté felhőkkel takart kék eget ábrázoló képet – banális képtéma – baljós feszültség hatja át.

1997. november 18–19., kedd-szerda

Szentendrén forgatjuk a Takács Lajos műgyűjtő-portréfilmet, ez lesz a *Donátor* című tévésorozat következő adása. A több mint kétezer művet felölelő gyűjtemény egy különös életutat befutott gyűjtő-egyéni életműve: Takács Lajos 1970-ben átúszott Jugoszláviából Olaszországba, majd Svédországba ment, ahol vállalkozóként dolgozott, ahonnan a nyolcvanas évek végén tért vissza Magyarországra. Kint műtermet tartott fenn, ahol magyar művészek meghívására „ösztöndíjasként” dolgozhattak, s ezáltal alapozta meg gyűjteményét, amelynek nagy része most letétként Dunaújvárosban van, de Árkpusztán – Mór mellett – már elkezdte építeni azt az önálló múzeumot, amely tervei szerint a teljes gyűjteménynek ad majd otthont.

1997. november 20., csütörtök

Még most, este is görcsben van a gyomrom: ma délben, a forgatáson, Dunaújvárosban összetörtünk egy Dalí-szobrot. A Takács Lajos-gyűjtemény alkotásait

vettük fel, és kicsomagolás közben az *Ízelt lábú elefánt* hátán elhelyezett kis obeliszk csúcsából lepattant egy darab. A nyilvántartásban üveggént szerepel az anyaga, de valójában műanyag: vagy egy korábbi sérülés, vagy az anyagban lévő feszültség okozhatta az érintés hatására létrejött törést. Mindenki lebé-nult, majd ingerült szóváltásra került sor, jegyzőkönyv, megoldási lehetőségek keresése: a tulajdonos, Takács Lajos végül a restaurálás mellett döntött, és remélhető, hogy nem lesz kártérítési igény a dologból. A forgatás zárónapját ez az esemény természetesen teljesen tönkretette, bár egyébként is feszült volt a hangulat: Takács Lajos és a Kortárs Művészeti Intézet, illetve igazgatója, Szoboszlai János művészettörténész között nem éppen baráti a viszony.

1997. november 23., vasárnap

Szürke, késő őszi vasárnap: délelőtt Solymáron, Matzon Ákos festőművésznél nézek képeket, szerdán nyitom meg kiállítását a Páholy Galériában, amely valamelyik bank valamelyik homályos vállalkozása. Szó esik Szentendréről is: a szentendrei galériák lezüllesztéséről. Délután írom az Enciklopédia-lexikon címszavait (Novák Lajos, Kaposi Tamás festőművészek), és nekiállok a papír-tanulmányoknak. Ez nehéz dió lesz. Újraolvasom az És-ben a Nagy Imre–Pogány Gábor művészettörténészek – erőtlén és kissé nevetséges – válaszát a vásárhe-lyi katalógusbevezető-ügyben (kinyilvánítva, hogy nem közölhetetlennek ítéltük a szöveget, mert nem vagyunk cenzorok, hanem csupán nem óhajtottuk kö-zölni). Na, erről ennyit. És újraolvasom a Jász Attila-verseket, és elküldöm neki a hajdani tatai Afrik című underground lap-alapítás felhívását, amelyet Ránky Péter barátom szombat este halászott elő véletlenül egy könyvből, amely a Fra-di 75. évfordulójára jelent meg a hetvenes években. Azért emelte le a polcról, hogy megnézzé, szerepelt-e benne – és szerepelt: a Ferencváros hoki-bajnok-csapatának tagja volt. És ezáltal az az Afrik-dokumentum került elő, amelyet a hetvenes évek derekán fogalmaztam meg és helyeztem el a Fradi-könyv lapjai közé, amelynek köszönhetően akkoriban Tatán hirtelen megfagyott körülöttem a levegő. Este Donátor-adás a tévében, a balatonfüredi galériákról, Hajdú Lász-ló festőművészeiről.

1997. november 24., hétfő

Délben Tatabányára megyünk Benedek György és Szabó György szobrászmű-vészekkel, lektorátusi zsűrin átvenni Nausch Géza ötvösművész második világ-háborús bánhidai emlékművét. A terv 1992-ben merült fel, és több pályázati forduló, kivitelezési bonyodalmak után végre most realizálódhatott a két leszúrt lovagi kardra komponált monumentum. Persze a feliratokkal baj van: nem olvashatók a nevek, és félő, hogy a domború betűk a mészkőben idővel elpor-ladnak. A zsűri után rövid interjú a tatabányai televíziónak a másfél évtizede kallódó, elfeledett Vilt Tibor-szoborral – a művész egyik utolsó monumentális alkotásával – kapcsolatban, amelynek az eredeti elképzelések szerinti elhelye-zését szorgalmazom: a Közművelődés Háza előtti térre. A szobor – egy földbe szúrt bányászcsákány – stilizált fémkonstrukciója a Puskin Művelődési Központ mellett hever évek óta. Kulturális-művészeti közállapotaink pontos tükre ez a szoborsors is – vonom meg a konklúziót a riporter kérdésére. Kíváncsi vagyok, hogy alakul, alakul-e a továbbiakban ez az úgy a cukiturul városában.

1997. november 25., kedd

Reggel zsúri a Szentháromság téren, a Várban: az *Ötlet, terv, műhelyrajz* című, a Kárpitművészeti Alapítvány kiállításának anyagát válogatjuk, illetve válogatnánk, ha lenne mit és miért: kitűnő, érdekes munkák érkeztek, amelyek közül nincs kiemelhető, mindent be kell mutatni. Aztán egyeztető megbeszélérsietek: a Török Richárd szobrászművész- emlékkiállítás katalógusának tervét nézzük át Fodor Attila grafikusművésszel, és aztán irány Dunaújváros, ahol Bir-kás István festőművész szobrai nézem meg. Ez bizony egy különálló fejezet: festőművészek szobrai.

1997. november 26., szerda

Matzon Ákos festőművész kiállításának megnyitása a Petőfi Sándor utcai Páholy Galériában. A megnyitó előtt a lépcsőfordulóban futok össze Ákossal, aki kissé idegesen közli, hogy a szöveg előtt ő is szólni szeretne: tegnap meghalt Sík Csaba esztéta. Utoljára épp Ákoséknál találkoztunk: rendkívül művelt, széles látókörű irodalmár-esztéta-művészettörténész volt. Nagy kár, hogy korán elment. Tanulmányait, könyveit most újra kellene olvasnom.

1997. november 28–29., péntek–szombat

Siklóson vagyok, a *Szimpozion a Symposionokról* című tanácskozáson, ahol a magyar alkotótelepi mozgalom jelenkori tendenciáiról, jelenségeiről hangzanak el előadások, vélemények. Toller László országgyűlési képviselő előadása közben kissé indulatosan szólok közbe: amikor már sokadszor használja a művészeti intézményrendszer kifejezést, közbevágok, hogy ilyen Magyarországon nem létezik. Országos szinten különösképpen nincs ilyen, és a vizuális művészetek terén meg főként nincs. Ezen aztán elvitatkozzatunk. Aztán Koncz Erika, a Művelődési Minisztérium Művészeti Főosztályának vezetője előadása után kissé hosszabban és részletesebben szólok hozzá: sorolom az ellentmondásos ügyeket, a homályos pontokat, hivatkozom a Műcsarnokban megnyitott zsidóvásár elképesztő jelenségére, a lektorátus elsorvasztására, a művészeti szervezetek megosztottságára, a Magyar Nemzeti Galéria és a Ludwig Múzeum teljesen tisztázatlan viszonyára, a párhuzamos gyűjtésre, a támogatások, vásárlások titokban történő lebonyolítására, a nyilvánosság teljes hiányára. Másnap előadások az önkormányzatok felelősségvállalásáról, a kultúra, a művészet jelenkori hibernálásáról, az európai művészeti jelenségek integrálásának lehetőségeiről. Aztán záródokumentum-fogalmazás: a szimpozion résztvevői mélységes aggodalmukat fejezik ki a magyar művészet jelenkori hanyatlása, egyre periférikusabb helyzetbe való sodródása miatt. Kinyilvánítjuk, hogy a művészet műhelyeinek, fennmaradt és létrehozandó intézményeinek támogatása és fenntartása elengedhetetlen feltétel.

1997. november 30., vasárnap

Asztalomon az Új Művészet decemberi száma. Valószínűleg indexre kerültem a lap szerkesztését, szeszélyes megjelenését kommentáló kritikai észrevételeim miatt. Az 1996. decemberben (!) leadott, megrendelésre írt Scholz Erik festőművész-monográfia-recenziómra a mai napig nem reagáltak, és a Takács Lajos-gyűjteményről írt tanulmányom is nyár óta fekszik-nyugszik a szerkesz-

tőségi asztalon. De a műkereskedelmi-aukciós cikkek dugig töltik meg a lapot. Természetesen nem reklamálok a félretett cikkeim miatt.

1997. december 1., hétfő

Délelőtt kissé kiborulok a Televízió Vizuális Szerkesztőségének összejövetelén: az András Gábor művészettörténész által szerkesztett, soron következő *Itt artunk*-adással kapcsolatos észrevételek, kérdések megfogalmazására azért nem kerülhet sor, mert András már forgat. Nem is ez a baj, hanem az, hogy úgy forgat, hogy színopszisa szerint felrúgta az egységes, az egységesítő szerkesztési és formai koncepciót, a sorozatműsor-jelleget. Megpróbálok telefonon beszélni vele, de ő elhárítja a felelősséget: elképzelését beajánlotta a szerkesztőség vezetőjének. Mit tehetek: tiltakozom, alapvető megállapodásainkra hivatkozom, és kinyilatkoztatom, hogy a sorozat főszerkesztőjeként inkorrektnak minősítem az eljárást, és nem vállalok semmiféle felelősséget a műsorért. Megy szépen a mellébeszélés, hogy most ez így jött ki. Nem tudnak meggyőzni: súlyos tévedésnek, autokrata beavatkozásnak minősítem az eljárást. Kernács Gabriella művészettörténész, szerkesztő próbál nyugtatgatni, de hiába, igencsak felzaklattak. A délután már kissé nyugodalmasabb: az Enciklopédia Kiadónak írom az életrajzokat. Ott nem szól vissza senki.

1997. december 2., kedd

Megírom a levelet Győr város polgármesterének: érdeklődvén, mely szempontok alapján söpörték le az asztalról szakvéleményünket a Pálffy–Schwarzenberg-szoborpályázat kapcsán, és miért adtak megbízást annak a Veress Gyula Alpár szobrászművésznek, aki minősíthetetlen, dilettáns tervvel vett részt a pályázaton. A megrendelői-pályázati feltételeknek maximálisan és igényesen megfelelő Paulikovics Iván szobrászművész-tervvel nem foglalkoztak, és egy primitív, szakszerűtlen, rossz elképzelést részesítettek előnyben. Szakértői tevékenységem egyik nagy kudarca érlelődik. Kíváncsian várom a polgármesteri választ, de mert ennek megérkezébe titkon sem bízom, a biztonság kedvéért megírom az ügyet az És-nek is, pontosan idézve a dokumentumokból. A cikk utolsó mondata: „Mi folyik a Duna győri partján?”

1997. december 3., szerda

A Kossuth-szobor pályázatának lektorátusi szakvéleményezése Oroszlányban. A város meghívásos pályázatot hirdetett, s a hat felkért művész közül öt jelentkezett: Nagy Benedek, Kóbor Sándor, Paulikovics Iván, Párkányi Péter és Palotás József szobrászművészek. Nagy Benedek nem a pályázati kiírásnak megfelelő tervet adott be, míg Paulikovics olyan pseudo-egészalakos kompozíciót tervezett, amely tulajdonképpen portré. Kóbor Sándor múlt századi, konvencionális portréemlékműve nem versenyezhetett, de Párkányi Péter sem tündökölt: egy álldogáló figurát mintázott meg, lábánál nyitott könyvvel. A megvalósítási lehetőséget egyedül Palotás József romantikus, lepelbe burkolt Kossuth-alakja vetette fel, de ez sem nyerte el maradéktalanul a bírálók tetszését: csak átdolgozás, átformálás után lenne bronzba önthető a terv. A helyzet tehát függő, s nincs sok remény: ha e tehetséges alkotók nem tudtak megbirkózni a feladattal, akkor kétséges, hogy születhet-e jó megoldás. Ez az idő

nem kedvez a történelmi alakok autentikus megformálásának – legyen ennyi a tanulság. Este a Tölgyfa Galériában érdekes kiállítást nyitok meg, a Magyar Kárpitművészeti Egyesület *Ötlet, terv, műhelyrajz* című tárlatát: friss, szelleműs munkák együttese.

1997. december 5., péntek

Délelőtt Dunaújvárosban a város képzőművészei által beadott anyagot szemlélzük lektorátusi zsűrivel (Kovács Péter festőművész, Mata Attila szobrászművész, Sasvári Edit művészettörténész), és teszünk javaslatot arra, hogy mely műveket vásárolja meg a város: 750 000 forint elköltéséről döntünk. Palotás József szobrászművész szép szobra mellett Szegedi Csaba, Tábori Csaba, Mészáros Edit, ifj. Koffán Károly festőművészek képei kerülhetnek javaslatunkra köztulajdonba. Kettőkor már az Astoriánál vagyok a Daewoo Bank megbeszélésén: szakértőnek kértek fel a bank új, Bajcsy-Zsilinszky úti székházára kiírt meghívásos pályázat bíráló bizottságába. A névsor impozáns: Jovánovics György, Heritesz Gábor, Swierkiewicz Róbert, Trombitás Tamás, Chesslay György szobrászművészek, Bodóczky István festőművész. Az aulába és az épület elé kerülő mű megtervezése a feladat. A határidő szoros: az áprilisi székház-átadás miatt december 22-re le kell adni a terveket. Az épület a szokásos high-tech – vagyis semmi különös, úgy tűnik a makett és a tervek alapján, hogy szokványosak az építészeti megoldások. A dolgok tehát két hét múlva dőlnek el. Innen Szily Géza festőművészhez sietek: a Simsay Ildikó festőművész-émlékkönyv utószervezési munkálataival foglalatoskodunk. (Szily Gézához igyekezvén beugrom a Fészek Galériába, ahol Heritesz Gábor szobrászművész kiállítását nézem meg: szerkesztett műszaki rajzok kocka-bővítményekről és -elvételekről, és középen egy posztamensen egy ép, krómacélból alakított lemezkocka mellett tizenkét bővített és elvett. Arra gondolok, hogy ha a kockáról kellene írni, akkor e test kapcsán milyen messzire lehetne jutni gondolatban.) Este még vár rám egy színházi előadás is: Márton László író olvassa fel darabját *Az író színháza* című sorozatban a Kamrában – de csak a szünetig bírom.

1997. december 6., szombat

Délután Thury Levente keramikusművésznél életút-interjút csinállok. A tervezett könyvhöz veszem fel a beszélgetés első részét: a tanulmányi szakaszt és a pályakezdést. Úgy tervezem, hogy három szálon fut majd a történet: a beszélgetést kísérik majd a kritikaészletek, és én meg kommentálom a műveket. De persze a csomópontokat majd még ki kell találni.

1997. december 8., hétfő

Kővágóörs mellett, a Káli-medencében, a Kornyitó mellett álldogálunk Benedek György szobrászművésszel: az itt felállított, Veszprémi Imre szobrászművész által alkotott szobrok ügyében jöttünk, lektorátusi zsűrire. 1986-ban a helyi Béke Tsz és a művész közötti szerződés szellemében állították fel a négy, fémállványon álló, megalitikus kőszobrot idéző plasztikát, amelyet az új tulajdonos, a Veszprém megyei Természetvédelmi Igazgatóság tájidegennek minősített, és eltávolítását kezdeményezte. Az igazgatóság munkatársát arról próbáljuk meggyőzni, hogy a szobrok itt nagyon jó helyen vannak, a tájjal tö-

kéletes egységet alkotnak, ne nyúljanak hozzá. Ők az érintetlen természetre hivatkoznak, hangoztatva, hogy felesleges elemek itt a szobrok. Nem vitatkozunk sokáig, látszik, hogy úgysem tudjuk meggyőzni egymást. Patthelyzet. Kíváncsi leszek azért a fejleményekre a fennmaradást támogató jegyzőkönyvünk kiadása után. Délután, már otthon, tovább írom a papírművészeti tanulmányt – egy hete járt le a leadási határidő. Közben telefon: Hernádi Gyula író hív, hogy egy holnapi kiállításmegnyitó tévéfelvétele ügyében intézkedjek. (Hernádinak tatai pályafutásom alatt, a hetvenes-nyolcvanas években körülbelül tizenkétszer mutatkoztam be: sohasem ismert meg az ismételt találkozásokon. A végén már kicsit unalmas volt.) Az író úr kérése kissé furcsa: a forgatásokat általában másfél héttel korábban kell egyeztetni (ez nem a Híradó), és van egy olyan aktuális szerkesztő is, aki dönt a műsor tartalmáról. Miért hivatkoznak állandóan az én döntési kompetenciámra? Hernádinak jelzem a nehézségeket, és megígérem azt, hogy megpróbálom, amit nem fogok hiába megpróbálni. 12:1 a meccs állása. Este meg megyek a tévébe éjszakai montírozásra: a Takács Lajos-gyűjteményről szóló filmen dolgozunk.

1997. december 9., kedd

Délelőtt Zalaegerszegeen egy művészeti szakközépiskola földszinti aulája tér-elválasztó üvegfalának Andor István üvegművész által készített tervét szakvéleményezzük a lektorátussal: nagy munka, a pénz még bizonytalan, egy-két évig el fog húzódni a megvalósítás. Mindenesetre biztató kezdeményezés: az iskola a művésztanárok műveinek megvalósítását próbálja segíteni. Délután már Budapesten, a Városvédő Egyesületben, Majoros Valéria művészettörténész, egykori egyetemi évfolyamtársam fotókiállítása, *Illúzió* címmel, a világ nagyvárosainak graffitiit, tűzfalfestményeit gyűjtötte össze színes fotókon, és most egy válogatást mutatott be, jelezve, hogy ilyen nagyméretű falfestmények Magyarországon alig-alig vannak. A leporelló-katalógus szövegét én írtam, az illúzió-tünékenységről próbáltam elmélkedni. Este előveszem a reggel vásárolt lapokat, köztük a Demokratát, amelyben egy Temesi Ferenc író-interjú is olvasható. Az utolsó kérdésre adott válasza nem helytálló: mivel a legnagyobb magyar prózaíró címet nem vállalhatja, a legmagasabb minősítést jelöli meg önmaga számára. Pedig, sajnos – bár erre korántsem vagyok büszke – néhány centiméterrel én magasabb vagyok.

1997. december 10., szerda

Délelőtt lektorátusi zsűri Tatabányán; a város 1956-os emlékművének megvalósítására két művészt hívtak meg: Nausch Géza ötvösművészt és Márkus Péter szobrászművészt. Nausch egy konvencionális kapu-motívumot tervezett: dolmenszerű elemek között egy kidöntött börtönajtó, kissé direkt megfogalmazással. Márkus Péter elvont, szárnyaszerű elemekből építkező, lendületes formavariánszt tervezett, kő és bronz kombinációjával. Szabó György szobrászművész és Lóska Lajos művészettörténész szakértői véleménye egybecseng: Márkus tervét javasolják megvalósításra, s a helyszín, a Károlyi-sarok térsége is ideálisnak tűnik. Persze itt sincs meg még az anyagi háttér. Délután, már otthon, tovább dolgozom a papír-tanulmányon, de nagy a jövő-menés, állandóan csörög a telefon. Este nyolctól a televízióban a harmadik montírozási nap: a Ta-

kács Lajos-gyűjteményt bemutató kisfilm hétfőn este kerül adásba. Leadom a magnókazettákat: a teljes felvett anyag hangfelvételére azért van szükségem, mert szeretném az Árgusban közölni a szöveget. Kapok egy másolatot az *Itt artunk* Andrási Gábor művészettörténész szerkesztette vasárnapi adásáról: ezt addig meg kell nézmem és véleményeznem mint főszerkesztő. De ezt majd holnap, éjjel kettőig így is a képernyőket kell bámulnom.

1997. december 12., péntek

Reggel konstátalom, hogy megjelent az És-ben a győri szoborbotrányt regisztráló cikkem: *Szaktevélmények* címmel a Pálffy–Schwarzenberg-émlékmű tervezett, dilettáns megvalósításáról írok. Várok most már, hogy lesz-e valamilyen hatása a szövegnek. Egyébként ma Keszthelyre megyünk: itt is szobor-gond van. Fischer György szobrászművész pályázatnyertes második világháborús emlékművének megvalósításától a város vissza akar lépni, holott aláírták a szerződést, és kész az 1:1 léptékű gipszmodell is. Paulikovics Iván és Párkányi Péter szobrászművészek szakértői segítségével jegyzőkönyvezzük, hogy a mű gyönyörű, különleges emlékmű formálódik, amelynek már a modelljét is feltétlenül megvalósításra javasoltuk. Azt bizonygatjuk, hogy a legkevesebb bonyodalom akkor lesz – lévén érvényes szerződés –, ha a művet megvalósítják, fizetni most már így is, úgy is kell. A képviselőtestület döntésétől függ a dolog, amely testület arra hivatkozik, hogy a lakossági fórumok egyértelműen elítélik a Fischer-művet. Na de hát a lakossági fórumoknak ez a dolga.

1997. december 14., vasárnap

Végre befejezem a Magyar Papírművészeti Társaság felkérésére írt tanulmányt: a papírnak a kortárs művészetben játszott szerepéről, jelentőségéről, jelenségvilágáról. Száz helyről kellett összeszedni az adatokat, megszámlálhatatlanul sok összetevőből épült a történet addig, amíg 1995-ben meg nem alakult a társaság, és amikortól kissé áttekinthetőbbé válik ez az ágazat. Szobrászok és textilesek, grafikusok és festők dolgoznak ezzel a nagyon kedvező alkotói lehetőségeket, jó megmunkálási lehetőségeket és feltételeket teremtő anyaggal: térben és síkban, formaként, tárgyként, közegként, domborműként, plasztikaként jelenik meg, és persze kollázsként, a klasszikus kollázs-technikát és -metódust alkalmazva és megújítva. Este még Thury Levente keramikusművész vendége vagyok: az életút-interjú második részét rögzítjük hangszalagra, és aztán kezdek ebből felépíteni a munkásságát elemző könyvet.

1997. december 15–16., hétfő–kedd

Ülök a számítógép előtt, nyomom be az adatokat a Kortárs Művészeti Lexikon címszáiba: harmincnál több művész szócikkét kell december végére megírnom. M. Novák András festőművészhez személyesen is el kell mennem, annyira ellentmondásosak és szórványosak az adatai, hogy személyes szembesítésre, kontrollra van szükség. És persze nem leszek kész a Somogyi József és a Varga Imre szobrászművész-címszóval sem, ezekre halasztást kell kérnem. Ráadásul közben befut a Török Richárd szobrászművész-katalógus korrektúrája: Fodor Attila grafikusművésztől 24 órára kapom meg a lenyomatot. Hosszú órákig vesződök az életrajzi adatok azonosításával, a műcímek, az évszámok, oldal-

számok egyeztetésével. De csak-csak átrágom magam a szövegen. Mikor végzek, Kováts Flórián titkár úr hív a Magyar Művészeti Akadémiáról: én 1848-as, Somogyi Győző festőművész képegyütteséhez kapcsolódó előadás-szöveget kérek tőle, ő pedig az akadémikusok, a művész-akadémikusok életrajzának megírására kér meg. Úgy tűnik, az életrajzírással korszakát éljük. Megígérem a dolgot jövő januárra. Azután Boros Géza művészettörténész hív: az '56-os emlékmű-könyvének bemutatóján nem lehettem ott, de biztosít arról, hogy csütörtökön átad egy tiszteletpéldányt. Jó is lesz, mondom, mert pénteken Szerényi Gábor grafikusművész valamelyik tévéműsornak riportot akar csinálni a könyvről. No de addig még lesz egy és más: legalábbis elszörnyedek, ha a határidőnaplómra pillantok.

1997. december 18., csütörtök

Reggel Kádár János Miklós festőművésszel és Módos Gábor fotóművésszel Vácmegyebe megyünk, a váci képzőművészek téli tárlatának anyagát nézzük meg, és a díjakról döntünk. Nehéz dolog, mert alig van jó, fontos, nívós mű: csak Molnár László József grafikusművész mérhetetlenül finom, érzékeny grafikáira adnék a szívem szerint díjat, de aztán csak-csak kialakul a névsor: három díjazott lesz. De minden nagyon unalmas és szokványos. Kora délután Boros Géza művészettörténészhez ugrom be a minisztériumba, átveszem az '56-os emlékművekről írt könyvét, amelyről holnap kell mondanom pár szót egy tévériportban. Délután ezért a könyvet lapozgatom-olvasgatom: komoly, nagy munka volt összegyűjteni a rengeteg emléket. Este Blaskó János szobrászművészhez megyek, egy katalógus-bevezetőt kell írnom, a részleteket tisztázzuk. De már a telefonban jeleztem, hogy január vége előtt egy sorra sem vagyok képes. Késő este Hadik András művészettörténész hív: az édesapjáról, Hadik Gyula szobrászművészről szóló tanulmányról kellene megkötni a szerződést. Vasárnap kiugrom majd Törökbálintra, megígérem. De miért kell csaknem minden magyar szobrászról nekem írnom – nem lesz ez így kissé unalmas a szakmának?

1997. december 23., kedd

A Daewoo Bank új, Bajcsy-Zsilinszky úti, épülő székháza szobrászi díszére kiírt meghívásos pályázatra érkezett pályaműveket vizsgálom: a hét meghívott közül hatan jelentkeztek, közöttük egy művész értékelhetetlen, gyenge tervet adott be. Az öt pályázó keményen küzd a belső, öt-hat szintes átrium terének szobrászati „belakása” problémájával: a függesztett konstrukciók nem túl meggyőzőek, míg a járósíntre helyezett a nagy térben való elveszés veszélyével hadakoznak. Itt egy terv nagyon gondosan és koncepciózusan kidolgozott: Gaál Tamás szobrászművész gránit-, bronz- és acélelemekből épített, jelképi tartalmú kútja kitűnően illeszkedik az építészeti térbe. Az épület elé kerülő emblematikus tervek között viszont három is számításba jöhet, végül Chesslay György szobrászművész szép, tömör plasztikája mellett döntök. Meg kell írnom erről egy alapos szakvéleményt, s bár a pályázat jelígezés volt, a tervek közül világosan kiderült, hogy melyiket melyik művész készítette: Chesslay és Gaál mellett Bodóczy István festőművész, Heritesz Gábor, Trombitás Tamás és Swierkiewicz Róbert szobrászművész. Délután a Simsay Ildikó festőművész-könyv nyomdai levonat-korrektúrája: rabszolgamunka.

Móser Zoltán

Legendák a földön születnek

„A magyarságnak egyik legáldottabb szentélye Somlyó. Szent hitünknek, nemzetünknek örök hivatását hirdeti itt a katolikus Európa szélén, a Regnum Marianum peremén. Odaát már egészen más világ kezdődik. Talán ezért támadnak itt a magyarságnak olyan metafizikai távlatai és a katolicizmusnak különös magyar mélységei.

Mária székely udvarnépe mindenkor megadta a császárnak azt, ami a császáré, de különösen Istennek, ami Istené. Az élet így itt még istenes kultusz és nem immanens program. A XIX. század értelmében vett nemzeti el sem jutott ide, a hegyek és madarak világába. A székely történelemnek annyi válságán és változásán, az időnek minden megpróbáltatásán keresztül magatudatlan óriásként őrizgeti ez a nép Csíksomlyó mennyei ajándékát: a magyarság kárisztikus élményét, az élet kultikus többletét és metafizikai kitekintését.”¹

Okok és miértek. Biztosan tudom – és ezt előzetes ajánlásként mondom –, hogy másként olvassa ezt az írást, aki járt Csíksomlyón, és aki nem; másként egy csíki székely és másként egy unitárius hívő. Pedig amikor leültem az asztalhoz és hozzákezdtam az íráshoz, az volt a célom, hogy ennek egyféle olvasata legyen, de íme, már most, az elején többféle és nagyon különböző olvasatról beszélek. Akkor hogyan tovább, mi is lehet az én feladatom, ezen tanakodtam napokig! Végül arra jutottam, mint egyetlen jó megoldásra, én bizony nem fogom lebeszélni a kedves Olvasót arról, hogy a maga szempontja alapján olvassa és értelmezze az itt leírtakat. De ennek előtte azért elmondom, hogy miért is kezdtem ezen írás megfogalmazásához – amelynek műfaja se nem tanulmány, se nem esszé, hanem valahol a kettő között, ha van ilyen műfaj –, elmesélem, miért gondoltam ennek megjelentetésére, s arra, hogy tőlem és szándékomtól függetlenül bizonyosan többféle olvasata lesz.

Tovajos-tető és István pap. „Székelyudvarhely és Csíkszereda között félúton, a Tolvajos-tetőn, gyakran megállnak a turistabuszok. Nevezetes hely ez, itt volt az a csata 1567-ben, amelyet a katolikus csík és gyergyó népe vívott János Zsigmond fejedelem hittérítő seregével szemben és amelynek emlékére tartják a csíksomlyói pünkösdszombati fogadalmi búcsút. A szent helyen – ahogy a helyiek tartják – most kápolnát emelnek.” Így kezdődik az elmúlt év egyik újsághíre, amelyből biztosan igaz, hogy majd minden erre járó megáll a Tolvajos-tetőn, bár az a csata, ha volt, nem ott zajlott le, ahol a keresztek állnak, hanem a Csíki Láz nevű helyen, közelebb Udvarhelyhez. A három nagy kereszten a következő évszámok olvashatók: 899–996, Márton Áron 1896 és Csíksomlyó 1442. Ez utóbbira én is csak most figyeltem fel, mert az eredeti 1567-es évszámra emlékeztem eddig. Az unitáriusok kérésére cserélték ki, de vajon miért? Itt most erről szeretnék röviden írni.

¹ Bálint Sándor: Boldogasszony vendégségében, Bp., 1944, 69.

Elsőként azt a gyergyóalfalusi István papot kell megemlítenem, akiről egyik rövid kis írásomban szóltam; erre többen is reflektáltak. A levélírók arra kértek, hogy járjak és nézzek utána a csíksomlyói búcsú eredetét tárgyaló újabb írásoknak, amelyek alapos kutatás után azt állítják, hogy az a csata a legendák világában létezett csupán.² De mi is volt ez a csata?

A csíksomlyói búcsúról IV. Jenő pápa 1444-ben írt levelében olvashatunk, amelyben a pápa megjegyzi, hogy „Csíksomlyóra Sarlós Boldogasszony napján sokan összegyűlnek ájtatoskodni.” Ebből úgy látszik, hogy a csíksomlyói búcsú a középkorban Sarlós Boldogasszony napjára (július 2.) esett. A pünkösdi napján tartott búcsú egy történelmi emlékekkel, egy győztes csatával kapcsolatban alakult ki: az 1557-ben János Zsigmond seregei felett kivívott győzelem emlékét őrzi.³

A csíksomlyói búcsú történetét Katona György krasznai plébános így jegyezte fel: „1567-ben Pünkösdi Szombattyán Blandrata György indítványából az ifjú János Király (Zápolya János Zsigmond) az 1566-ban Szent András napja táján hozott azon végzés következtében hogy Erdélben a Vallás dolgában mindenek Blandratától függenek Papjaikkal együtt, az ellenszegülőök pedig mind hitetlenek büntetődjenek, melynek a Csíki Székelyek engedelmeskedni nem akartak, hasztalan kerülgeté őket János Király hol ígéretekkkel, hol fenyegetésekkel, sok fegyveres népet bocsáta a csíkiakra. Vala többek között Alfaluban Gyergyóban – mely Csíknak fiú széke – egy buzgó megyés pap *István* nevű, ez jobban is felbízta az állhatatosságra a népet, egyetérte a Fő Rend is vele, elszánák vagyonaikat életeket hitek oltalmára, eljárák azért egymást és azt végezik: hogy ily utolsó veszedelemben az egész nép fejenként kitsitől fogva nagyig házaikat odahagyva gyűljenek össze Somlyóra, egyben is gyűlének minden falukból nagy kézséggel. Hírek érkezék azonban hogy Udvarhely-Szék felől nyomulának bé feléjük az hadak, kiválaszták magok közzül a fegyver foghatókat, s rendre állíták az ott kiterjedett szép mezőre, a fejjénépeket, gyermekeket, öregeket otthon hagyván, eleibe kezde nyomulni a fegyveres nép a János király hadának. Vagyon Csík és Udvarhely-Szék között egy rengeteg nagy erdő (ma is nagy erdőnek hívják, Várdotfalva határanak nyugati részében fekszik Oláhfalva mellett, melyen keresztül vág az országút már írt Szentegyházas Oláhfaluból négy egész óra járóra éppen Csíkszeredában) ott szemben találkozáván fegyverre került közöttük a dolog, a Csíkiak jobb részét levágták a király hadának, a többiek nyakra-főre vissza szaladának. Elvégződván a verekedés vissza fordulának, a Csíkiak, mikor a Klastromhoz közeledtek a honn maradott őket örömmel fogadottakkal együtt a Templomban menve hálákat adának az Istennek győzedelmeikért, ennek emlékeztére most is egybe gyűlnek minden esztendőben azon a napon...”⁴

² A búcsúnak ezen eredettörténetét Mohay Tamás tudomása szerint eddig négyen tették óvatos kritika tárgyává: Rugonfalvi Kiss István (1939) debreceni (református) történész professzor, Fodor Sándor csíksomlyói származású író (1979), Simén Domokos unitárius lelkész (1998, 1999,) és az ő nyomán Tódor Csaba (1999).

³ Székely László: *Csíki áhitat. A csíki székelyek vallási néprajza*, 1996, 186.

⁴ Domokos Pál Péter: „...édes Hazámnak akartam szolgálni”, 1979, 8–9.

Tehát ez az a csata, amelyre emlékeznek a pünkösdi búcsúkor, és amelyről az újabb kutatások alapján többen is azt állítják, hogy csak a legendák világában létezett. Itt most csak három, terjedelmes dolgozatra hivatkozom. Simén Domokos a Dávid Ferenc Egyletben 1998. október 25-én elhangzott *Történelem, vagy legenda? (A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredetéről)* című előadásának szövegére és a néprajzkutató, egyetemi tanár Mohay Tamás tanulmányára, amelyet *Egy ünnep alapjai: a csíksomlyói pünkösdi búcsú új megvilágításba* címen a budapesti Néprajzi Múzeum szakfolyóirata, a *Fabula* közölt 2001-ben. Természetesen elolvastam Tánczos Vilmos alapos szakértelemmel és figyelemmel megírt recenzióját is.

Mohay Tamás és az unitárius lelkész, Simén Domokos is utal arra, hogy egyetlen korabeli történeti forrás vagy adat sem említi azt, hogy a „felmérgeződött unitárius fejedelem” 1567-ben „sok fegyveres népet” bocsátott volna Csíkra azért, hogy a katolikus vallásból az unitáriusra kényszerítse őket. „Még az ellenségei sem tudnak róla semmit – írja Simén Domokos. – Itt kívánom leszögezni azt a tényt, hogy az unitárius vallásról csak az 1568. évi tordai országgyűlést⁵ követően beszélhetünk; mint *recepta religióról*, a bevett vallás egyházáról az 1571. évi marosvásárhelyi országgyűlés végzése után lehet csak szó. Tehát 1567 pünkösdjén sem unitárius vallás, sem unitárius egyház, sem unitárius fejedelem nem volt. Így csak legendának kell tartanunk a János Zsigmond 1567 pünkösdjén a csíkieknek a katolikus vallásról az unitáriusra való fegyveres áttérítése kísérletét.” János Zsigmond nem valószínű, hogy részt vett a Tolvajos-hágónál lezajlott összecsapásnál, „mert ebben az időben súlyos beteg volt, olyannyira, hogy még a végrendeletét is elkészítette”.

Előzmények. A fent említett írások szólnak arról, hogy a legendás csata első írásos feljegyzése kétszáz évvel későbbi. Viszont a csíksomlyói búcsú eredete jóval régebbi 1567-nél. Az első írásos említése a búcsúnak, ahogy már említettük, az 1444. január 27-én, IV. Jenő pápa által kibocsátott bullában van.⁶ Abban az időben egy másik Mária-szobor állott ott. A mostani Leonard Losteiner szerint a mohácsi vész után szállt alá az égből, hogy Csíkot a terjedő pogányságtól – értsd protestantizmustól – megvédje.⁷

Mohay Tamás előadásai, tanulmányai, kisebb publikációk révén is széles visszhangot váltott ki a csíksomlyói búcsúval foglalkozó szakemberek, a klérus,

⁵ Péter Katalin hívta fel a figyelmemet arra, hogy a nevezetes tordai országgyűlésnek katolikusellenes éle volt, az országgyűlés a „nyakló nélküli” reformációt hirdette. A Tolvajos-tetői erődemonstrációt, ha volt, az újhítek tarthatták egy évvel Torda előtt. (A történész Szabó Péter baráti közlése, amelyet köszönök.)

⁶ Székely *Oklevéltár*, Szabó Károly szerkesztésében, Kolozsvár, 1876, I. 153–154.

⁷ A csata első publikált változata Jordánszky Elek 1836-ban megjelent könyvében található, ezen keresztül vált a szöveg és a történet közzismertté (Jordánszky 1836/1988, 136–138.) Ez a szöveg számos kisebb szövegszerű eltérést tartalmaz a levéltárban őrzött szöveghez képest; lehetséges, hogy Jordánszky egy – Esztergomba került – másik másolatot láthatott, ahogy erre Tüskés Gábor–Knapp Éva könyvükben utalnak. In Jordánszky Elek: *Magyar országban, 's ahoz tartozó Részekben lévő [...] Mária kegyelem'* képeinek rövid leírása, Pozsony, 1836, Faksimile kiadás kísérőtanulmánnyal, Bp., 1988, 38–39.

sőt a tágabb közönség körében is. „A budapesti kutató ugyanis az írott történeti források alapján arra a következtetésre jutott, hogy mivel a csíksomlyói búcsú eredetmítosza először csak a 18. század végén bukkan fel a rendelkezésre álló forrásokban, vagyis az 1567-es ún. »nagyerdei csatának« a korabeli történeti dokumentumokban nincs nyoma, következésképpen a búcsú általánosan ismert eredettörténete nem egyéb, mint katolikus egyházi értelmiségiek által irányított tudatos mítoszképzés, azaz olyan kulturális jelenség, amit az antropológiai irodalomban »szerkesztett hagyomány«, »hagyományalkotás« (*invention of tradition*) és más hasonló műszavakkal neveznek meg. Mohay Tamás a búcsú eredetmítoszáinak keletkezését az 1770-es évekre teszi, és a mítosz keletkezésében döntő jelentőséget tulajdonít Loseiter Leonárd csíksomlyói ferences történész kéziratos történeti munkáinak, valamint az ugyancsak nagy műveltségű, csíkrákosi származású Cserey Farkas bécsi udvari tanácsos *Geographia Mariana Regni Hungariae* címmel idézett, 1780-ból keltezett, azóta elveszett »könyvének«.”

Egy másik ok és egy másik csata. A csíksomlyói búcsúval kapcsolatos legendás csata kapcsán jutott eszembe a Szent László-legenda: ez az oka, hogy írás közben megfogalmazódott bennem egy áttételes gondolat, amely számomra nagyon hasonlít a csíksomlyói búcsú legendájára. Amit a *Képes Krónika* is és a falképek is elbeszélnek, a kerlési csata, az valóban volt I. Géza idején 1067-ben. De megtörtént-e annak egyik epizódja, amit *Szent László, a leányrabló kun és a leány* címen szoktunk emlegetni? Ezt a történetet a falképek és a krónikák beszélik el.

A jelenetek sorrendjét követve a következők láthatók a falképeken. Az első jeleneten (Nagy)Várad képét látjuk: búcsúzik László király és a magyar sereg, búcsúztatják a püspök, az asszonyok, a kürtösök. Ez nincs a *Krónikában*. Továbbá ott herceggént szerepel, ahogy az valójában is volt. Ezek a freskók László király halála után 200-300 évvel készültek, amikor Lászlót már szentté avatták, és úgy is élt az emberek tudatában, mint aki mindig is király volt, hős és szent. (A nép csakis így tud visszanézni rá, mint Mátyásra, aki mindig csak igazságos volt.) De folytassuk a képsort: a magyarokat látjuk és a kunokat, az egyik kun vitéz lován az elrabolt lány ül. Ezután különváltva üldözi László a lányrablót, de nem éri be. A következő jelenet a küzdelem, a birkózás: a lovak kikötve, a két hős birokra kel, de nem bírnak egymással. Végül a lány dönti el a küzdelmet: hatalmas bárdal megsebzí a kun Achilles-inát. Ezután László levágja a kun fejét, majd a leány ölébe fekszik megpihenni.

*

Ha valaki elmegy a Királyi Magyarország északi részére, a Tátra aljára, Kaskaslomnicra, akár a legkeletibb felére, Erdélybe, Gelencére, vagy elmegy Türrjére, és megnézi a templomban Szent László és leányrabló kunról szóló freskókat, rögtön látni fogja, hogy mindenütt azt a történetet beszélik el, amelyet a *Képes Krónika* szövege is megörökített. (Itt most nem térek ki a változatokra és a fontos különbségekre.) De amit ezzel kapcsolatban fontos itt kiemelni: a krónika és a freskófestők ezt a történetet – a már említett kerlési csata után – 200-300 évvel később beszélik és mesélik el! Ennyi idő alatt született meg a legenda? A történeti tény a kunok betöréséről és a csatáról adott, de a legenda megszületéséről semmit sem tudunk. Háromszáz évig lappangott? Biztosan nem. És mi volt előbb: a kép vagy a szó? Az írott szóról tudunk, amely a folkloristák elképzelése szerint csakis szájhagyományra épülhetett. Mert a *Képes Krónika* és másik két krónika írója nyilván szájhagyományból vette, vehette. A „csacsogó regösök ajkáról”? A művészettörténész biztos a kép elsődlegeségében, de hogy hol született meg az első kép és hogyan, és mikor és mi alapján, erről semmi biztosat nem tudunk.

Bencze Lóránt egyik könyvében ókori példákra hivatkozva írja a szónoklat, a történetírás, a mese kapcsán, hogy az ókor alig tett különbséget a történelem és a retorika között. „Cicero a történelmet *opus oratorium maximum*ként emlegeti. Úgy véli, hogy történetírás a színesen elbeszélő retorikával rokon műfaj, hiszen még buzdító beszédek is vannak beleszőve. A történész bizonyos mértékben a szónok és a költő között áll. Quintilianus véleménye szerint inkább az utóbbihoz áll közel. A történetírás egyfajta prózában írt költészet, amelyet a mesélés kedvéért írnak, nem valaminek a bizonyításául. Mindenesül arra szolgál, hogy az utókor emlékezetében megmaradjanak események.”⁸

János Zsigmond tumbájáról. Visszatérve a Tolvajostetőn lezajlott csata később keletkezett történetéhez, nyilvánvaló, hogy egy legendával van dolgunk, amely valahol és valamikor megszületett.⁹ Ami izgalmas kérdés lehet, hogy mikor és hogyan? E sorok írója azt vette a fejébe, hogy hátha egyszer lesz olyan szerencsés, hogy „álmodik” egy lehetséges magyarázatról.

⁸ Bencze Lóránt: *Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban*, 1–2. köt. (Mikor, miért, kinek, hogyan I.) Bp., Corvinus Kiadó, 1996, 323–325.

⁹ A formálódó történeti tudat, az alakuló és alakított hagyományok egy olyan időszakában vagyunk, amikor még nincs világos és éles határ forrás és elbeszélés, történet és történelem között, és tág tere nyílik annak, hogy csodás események, aktuális konfliktusok vagy nehezen megoldható helyzetek igazolása múltbeli eseményekre épülve történhessék meg (Mohay Tamás: i. m. 121.).

A fenti analógia alapján egy képben és egy csatában gondolkodván, a János Zsigmondról szóló történeti munkákban találtam is egy képet és egy csatát. A reprodukciót itt mellékelem. Ezen a rajzon János Zsigmond tumbája és annak domborműve látható a gyulafehérvári székesegyházból.

János Zsigmondot 1571. május 23-án temették el, unitárius szertartás szerint, a Szent István által építtetett gyulafehérvári székesegyházban. Sírja most is ott van, édesanyja, Jagelló Izabella királyné és Hunyadi János társaságában.¹⁰

A János Zsigmond tumbáján levő dombormű egy várostromot ábrázol, igen részletesen.¹¹ Vár és sátoztábor, magyar és spanyol viseletű harcosok küzdelme, tüzéség és lovasság, kézi tusa, fenyegető szuronyerdők, levágott testtagok töltik be a domborműves kép síkját, változatos egyvelegben.¹² A síremlék mindkét oldalán látható csatajelenetek János Zsigmond fejedelem azon hadjáratára emlékeztetnek, amikor a Felvidék egy részét elfoglalta. Bágyuj Lajos szerint a hadadi csatát ábrázolják.¹³

Némethy Lajos 1885-ös tanulmánya alapján szinte megelevenedik a fenti csata képe. Ebben Némethy családozokról szól, kiemelten Ferencről, akinek „te-kintélye még inkább növekedett, midőn 1562-ben János-Zsigmond fejedelem Magyarországra nagyobb sereget küldvén, ennek fővezéreül Báthori Istvánt és Némethy Ferenczet nevezte ki. A fővezéri tiszt átvétele után alig várta Némethy az alkalmat, hogy hősiességének jelét adhassa. Hadad várának parancsnoka, Sulyok György, Balassa tanácsára János-Zsigmond hűségéről Ferdinandéra pártolt, ez átpártolásért kívánt Némethy boszút állani. Tüzéségével Hadadat megtámadta, mely régi falaival ellenállni képes nem lévén, csakhamar meghódolt. A várat meghódolása után a vezérek nagyobb ágyúkkal szerelték fel és sánczokkal erősítették meg. Hadad elestének hírére Ferdinand fővezére, Balassa és Zay, nagyobb sereget összegyűjtve, annak visszafoglalására siettek; midőn ezek érkezettét Némethy meghallá, harczvágytól eltelve, vezértársa beleegyezése nélkül, eléjük sietett, hogy velök nyílt mezőn megütközzék. Báthori e merészség veszélyes kimenetelét előre megjósolta; de Némethy elbizakodva hadi szerencsájében, mit sem adott szavaira, sőt a győzelmet biztosnak tartva, selyem zsinórt hordott magával, melylyel, mint hirlelé, az ellentáborban levő két Balassát, az apát és fiút, össze fogja kötöztetni; pedig ezeknek sógora volt, mert Balassa Imre leányát, Zsófiát bírta nejeül. Azonban Némethy elbizakodásának nagyon megadta árát. Az ellentábor jól fegyverezett és kipróbált serege ügyes vezetés mellett oly heves támadást intézett ellene, hogy azt Némethynek gyakorlatlan fegyveresei kiállani képesek nem valának, meghátráltak, miből

¹⁰ János Zsigmond katolikusként nevelkedett, eleinte Budavarában, majd az ország fővárosának a törökök általi elfoglalása után Gyulafehérváron. Születése után kezdett terjedni a reformáció Magyarországon. Udvari orvosa, Blandrata György hatására előbb a lutheránus, majd a református hitre tért. Érett korában nagy hatással volt rá Dávid Ferenc, akinek hatására végül unitáriusként halt meg.

¹¹ Művészettörténészek feltevése szerint egy metszet alapján készülhetett, de egyelőre ennek nyomára még nem akadtak.

¹² Éber László: *Művészet*, 1909

¹³ Bágyuj Lajos: *A gyulafehérvári székesegyház helyreállítása*, *Korunk*, 1978, 12., 1039., Uő: *A gyulafehérvári székesegyház restaurálása*, *Építés-Építészettudomány*, XV. 1983, 18.

rendetlen futamodás lett, űzve mindenütt a császári lovasság által. Maga Némethy Szentjobbig meg sem állott.”¹⁴ Hadadot később visszafoglalta János Zsigmond, de nem sokáig tarthatta, mert az csakhamar újból Balassa Menyhért hatalmába került.¹⁵

Az Idő kapuja kitérve. A kedves Olvasó nyilván a fentiek után a folytatásra és a befejezésre kíváncsi. Jogos kérdés, hisz ezt kerestem, vagy inkább erre vártam én is: vártam a végkifejletet, de hiába. Végül elhatároztam, hogy egy feltételezésbe bocsátkozom, vagyis letérek a minden tanulmányra kötelező szabályos útról, és átlépek a mese, az álom mezejére: kinyitom az Idő kapuját. Ezért gondolatban keresni kezdtem egy író, aki megálmodja majd és elbeszéli a szarkofágon ábrázolt csatát, amely valamiért fontos lehetett János Zsigmond életében. Ez az álombeli novella egy ferences barátról szólna, aki járt valaha Gyulafehérvárott, látta a fejedelmi sírokat, emlékezett homályosan arra a csatát bemutató ábrázolásra, és így arra is, hogy János Zsigmond csatázott; arra is emlékszik, hogy a csatát veszített Ferdinánd császárhoz pártoltak seregével, és ebből valahogyan – ki tudja! – milyen kombinációval – megalkotja a Tolvajostető melletti csata képét, elképzelését, amelyhez az idők folyamán István pap és népe is csatlakozik. De... de!...

Itt meg kell állni, és elmondani, hogy a hagyomány megszületése nem is olyan egyszerű, és szinte bizonyos, hogy oda nem is kell író ember. Igaz, a népdalt is megírja valaki, és azt a nép átveszi, s mint lektor és cenzor aztán húz a szövegből, ír hozzá, de leginkább egy dallamhoz passzítja. Hasonlóan ehhez, a hagyományt is valaki kitalálja, és sokan alakítják. És mindig helyhez kötik és hisznek benne, mert valóságnak tudják.

A dramatikus jellegű gyermekjátékok egy részében – ilyen a várkörjárás, sorsjáték, hidasjáték – mindig két vetekedő fél van, mindig a másik az ellenség, mindig van győztes és vesztes, de ezek alkalmanként cserélődnek, ezért a játszó fél hol ide, hol oda tartozik. A végén mindenki örül, akár vesztes, akár győztes, mert egy jót játszottak!

A hagyomány dramatikája mintha a történelem véres drámájának és a játék örömteli dramaturgiájának vegyülete lenne! Én ide utalnám – a feloldás szándékával – a csíksomlyói búcsú eredetéről szóló, a hagyományra való emlékeztetést, amely nem ad – hisz nem ez a feladata! – semmilyen megoldást, de felkínálja az együvé tartozás örömét az én olvasatomban.

Kedves Olvasó! Amit a fenti, a tumbán lévő kép, vagyis egy valós csata kapcsán egy elképzelésről mondtam, az csak egy álom volt: olyan, amelyet az ember két nap múlva el is felejt, és az egészet rábízza a néprajzosokra, a történészekre. Legyen az ő feladatunk a láttatás és a meggyőzés. De nem árt figyelni Bencze Lóránt egyik gondolatára, amely a metaforáról szóló 1982-es tanulmányában olvasható: „Ne keressünk tehát *valóságot* a mítoszokban és művészetekben, hanem csak az *igazságot*, s ne várjunk *igazságot* a természet-tudományoktól, hanem csak a *valóságot*.”¹⁶

¹⁴ Adatok a Némethy családok genealogiájához (Első közlemény), Turul, 1885/1.

¹⁵ Szilágyi Sándor: *Erd. Országgy. Emlékek*, II., 147.

¹⁶ Bencze Lóránt: *A metaforáló állat*, In: Magyar Nyelvőr, 1982, 463.

A fenti okfejtéssel kapcsolatban pedig talán helyénvaló itt a végén idéznem Claude Lévi-Strausst, aki így vall a *Szomorú trópusok*ban: „Minden probléma, akár súlyos, akár jelentéktelen, megoldható egy olyan, mindig azonos módszer alkalmazásával, amely a kérdés két hagyományos látásának szembeállításában áll; az elsőt józan észérvekkel fogalmazzuk meg, azután ezeket az érveket a második segítségével megsemmisítjük; végül egyiknek sem adunk igazat, s a harmadik látásmód segítségével felfedjük mindkét másik nézet fogyatékoságát, és terminológiai bűvészkedéssel mindkettőt ugyanannak a valóságnak kiegészítő megjelenési formáira vezetjük vissza.”

Végül. Fontos elmondanunk, hogy Csíksomlyón volt búcsú és van búcsú minden pünkösdi szombatján, amely az utóbbi húsz évben a magyarság legnagyobb összejövetelének ünnepévé vált. „Csíksomlyó eredetileg a katolikus székelyek és csángók búcsújáróhelye volt, később vonzáskörzete kiterjedt egész Erdély területére, s ma az itt zajló pünkösdi rituális drámának van esélye arra, hogy olyan nagyszabású szimbolikus eseménnyé váljék, mely társadalmi, állami és felekezeti hovatartozástól, politikai meggyőződéstől függetlenül évről évre összefogja a teljes nemzetet” – vallja a kolozsvári néprajzos, Tánczos Vilmos. Vallási hovatartozás nélkül a Boldogasszonyt, Babba Máriát, a Napba öltözött asszonyt köszönti itt mindenki közel hatszáz éve, a megtisztulás reményében.

Én is azok közé tartozom, aki Csíkszeredában sokat és sokszor járt az elmúlt negyven évben. Szinte minden alkalommal felmegyek a Kissomlyó tetejére, a kápolna mellé, ahonnan messzire ellátni. Így volt, így járt a néprajzkutató Bálint Sándor is, aki 1944-ben ide, „a katolikus Európa szélére” felzarándokolt, s amikor esteledett, leült a Szent Antal-kápolna küszöbére és nézte a tájat. „Nézem a templomot és hegyeket – írta –, nézem a hanyatló napot és a fáradt munkást, az embert. Elgondolkodom. Erdély politikával telített levegőjébe Csíksomlyónak kell az emberlét metafizikai szabadságát, a Mária-szimbólum varázslatát árasztania.”¹⁷

Ez a *kell* immár mindannyiunk egyik parancsszava lett.

Aki ezt meghallja, jól teszi.

¹⁷ Bálint Sándor: *Boldogasszony vendégségében*, Bp., 1944, 69.

E számunk szerzői

Babics Imre (1961) – költő, Bakonyszücs

Bakonyi Péter (1949) – újságíró, előadóművész, szociológus, dramaturg, Budapest

Balázs Géza (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest

Barna T. Attila (1971) – költő, író, publicista, Budapest

Borbély András (1982) – író, költő, kritikus, Budapest/Gyergyóremete (Románia)

Dörögdi Ádám (1978) – fotográfus, Cardiff (Wales)

Erdélyi István (1931) – régész, történész, Göd

Erős Kinga (1977) – kritikus, szerkesztő, Budapest

Fodor Miklós (1967) – zenész, zenetanár, Isaszeg

Gyimesi László (1948) – költő, író, Budapest

Györfly Ákos (1976) – költő, Nagymaros

Hegedűs János (1979) – fényképész, Budapest

Iancu Laura (1978) – költő, szerkesztő, Budapest

Jász Attila (1966) – költő, esszéista, szerkesztő, Tata

Kirilla Teréz (1972) – PhD-hallgató, Budapest

Kun Tibor (1946) – egyetemi adjunktus, Pécs

Mile Zsigmond Zsolt (1967) – költő, Nagymaros

Móser Zoltán (1946) – irodalomtörténész, fotóművész, Bicske

Nyakas Attila (1972) – festőművész, Pócsmegyer-Surány

Prágai Tamás (1968) – író, költő, irodalomtörténész, szerkesztő, Pázmánd

Ritter György (1980) – író, újságíró, kritikus, Solymár

Sütő Csaba András (1979) – költő, szerkesztő, Győr

Szalai Zsolt (1979) – költő, kritikus, Győr

Szilágyi-Nagy Ildikó (1978) – író, kritikus, szerkesztő, fotóművész, Pázmánd

Tömörkény István (1866–1917)

Ughy Szabina (1985) – egyetemi hallgató, Budapest

Urbán László (1950) – pártfogó, irodalomtörténész, Érd

Váradi B. László (1946) – vadbiológus, író, Somogyfajsz

Végh Attila (1962) – költő, filozófus, Nagymaros

Vincze Ferenc (1979) – író, szerkesztő, Budapest

Wehner Tibor (1948) – író, művészettörténész, Budapest

Zságot András (1971) – író, Székesfehérvár

Immun Csoport

„A passzív immunizálás során a beteg félrevonul, és az anyagot beadja magának. Ez az elefántcsonttorony. Az aktív immunizálás során a beteg szervezet megkapja a kórokozót, megmerül léte kudarcában, de azonnal termelni kezd. Ez az Immun Csoport. A kiválasztott anyag más szervezetekbe oltva azokat passzív módon immunizálhatja. E lehetőség tényét nevezzük reménynek.” (Végh Attila)

„A végtelenül nyugodt tempójú kőidő. Az én az elválasztó akarat hiányával szembesülve közeledni kezd önnön eredete, ősisége, az idő más léptékű realitása felé. Volna lehetőség arra, hogy a rom, a kő szóljon az énhez: »zene« és »kiáltás« – a legkevésbé intellektuális megnyilvánulások – útján, de az én félelme, iszonyata ezt megakadályozza.” (Fodor Miklós)

„Legalább te légy még középkori várúr a tömösi végeken, ott, ahol a fenyők makacsul kapaszkodnak a hegyoldalba, hófödte ágaik megerezhednek, olykor reccsennek is, de csúcsukon a cukorsüveg játékos és pajzán.” (Erős Kinga)

„Az embert emberi szeretettel szeretem, az ellenségemet csakis isteni szeretettel szerethetem.” (Iancu Laura)

„Egy reggel zenévé változik a táj, / fémhuzallá nyúlnak az ürességben / kifeszített árnyékok, sóhajok, / töredelmesen kiszáll a fagy // a talajba tapadt gyökerek közül, / és a húrokra ragadt tollazaton, / mint a kőre rácsöppenő olaj, / ezüstösen madárvér csillan.” (Borbély András)

„Aranyló nyárvégi alkony / önti el falum, Bakonyszücsöt. / Bogárnak a bakancstalpon / sötétséget jelent / és megszakadt jelent. / Nem is ciripel többé a tücsök. / Lényemnek isteni alkony.” (Babics Imre)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Nemzeti
Kulturális
Alap

A folyóiratot
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja